

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA**

GINTARĖ MARTINONYTĖ

Civilinės teisės programa

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS KAIP TAUTOS ATSTOVYBĖ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -
prof. dr. Gediminas Mesonis

Vilnius, 2007

TURINYS

ĮVADAS	3
1. TAUTOS SUVERENITETAS - PARLAMENTO LEGITIMIMUMO ŠALTINIS	5
2. LIETUVOS VALSTYBĖS PARLAMENTAI	10
2.1. Parlamentarizmo ištakos Lietuvoje	10
2.2. Parlamentų istorinė raida 1918 – 1992 m.	12
3. SEIMAS 1992 M. LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJOJE	16
3.1. santykiuose su vykdomąja valdžia	16
3.2. santykiuose su teismine valdžia	25
3.3. Seimo nario kaip Tautos atstovo teisinis statusas	31
3.3.1. Seimo nario įgaliojimų įgijimas ir pasibaigimas	34
3.3.2. Seimo nario teisės ir pareigos	37
3.3.3. Seimo nario veiklos garantijos	39
3.4. Seimo struktūra ir darbo tvarka	43
4. IŠVADOS	49
5. LITERATŪROS SĄRAŠAS	52
6. SANTRAUKA IR SANTRAUKA UŽSIENIO KALBA	61

ĮVADAS

Lietuvos valstybę kuria Tauta. Suverenitetas priklauso Tautai. (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 2 straipsnis)

Niekas negali varžyti ar riboti Tautos suvereniteto, savintis visai Tautai priklausančių suverenių galių <...>. (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 3 straipsnis)

Piliečiai turi teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus <...>. (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 33 straipsnis)

Temos aktualumas ir problematika. Seimo kaip Tautos atstovybės temos pasirinkimą pirmiausiai lėmė šios institucijos išskirtinumas valstybės valdžių sistemoje. Seimo kaip Tautos atstovybės konstitucinė prigimtis lemia ypatingą vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje. Seimas – vienintelė institucija, turinti įgaliojimus įstatymams kurti, be to, jis nepavalduis jokiai vykdomosios valdžios kontrolei. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 55 straipsnio pirmoje dalyje, kaip ir daugelio gilias konstitucingumo tradicijas turinčių valstybių (pvz., Vokietijos Federacinės Respublikos, Prancūzijos Respublikos) konstitucijose, Seimo definicija nepateikta. Tačiau lakoniškame teiginyje „Seimą sudaro Tautos atstovai <...>“ yra išreikšta Seimo esmė, teisinė prigimtis, taip pat užkoduota informacija apie jo funkcijas bei įgaliojimus. Seimas – tai vienintelė institucija, išreiškianti ir atstovaujanti Tautos - aukščiausių teisių visumos turėtojos (suvereno) ir vienintelio valstybės valdžios šaltinio Lietuvoje - interesams ir politinei bei teisinei valiai. Tuo tarpu Prezidentas, nors taip pat Tautos išrinktas tiesiogiai, nėra Tautos atstovas, o kaip skelbia Konstitucija – valstybės vadovas.

Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, jog ši tema jau išsemta, nieko naujo nebeprasakanti ir pan. Tačiau besikeičianti socialinė teisinė padėtis Lietuvoje, sudėtingėjantys ekonominiai, politiniai Lietuvos žmonių santykiai sąlygoja ir valstybės valdžios institucijų teisinės padėties bei tarpusavio santykių dinamiškumą. Tai patvirtina ir konstitucinė justicija, kuri atspindi šiuolaikinio valstybės gyvenimo realiją.

Daugiausiai problemų kyla Seimui sąveikaujant su kitomis valstybės valdžios institucijomis, pavyzdžiui, Seimui vykdant Konstitucijos nustatytą įstatymų leidybos funkciją, įstatymų leidybos procese dalyvauja ir vykdomoji valdžia. Neretai Seimas paveda Vyriausybei ne detalizuoti įstatymus, o sureguliuoti santykius, kurie yra įstatyminio reguliavimo dalykas. Taip pat pasitaiko atvejų, kai Vyriausybė sprendžia klausimus, priskirtus Seimo kompetencijai. Ar Seimo prerogatyva leisti įstatymus nekelia grėsmės Konstitucijoje įtvirtinto teismo valdžios – teisės viršenybės ir asmens teisių apsaugos garanto - nepriklausomumo principo užtikrinimui? Ar Seimas, įgyvendindamas svarbiausių valstybės ir Tautos gyvenimo klausimų sprendimo monopolį, neperžengė įgaliojimų 2004 m. lapkričio 11 d. Sutartį dėl Konstitucijos Europai priimdama

įstatymu, o ne sprendamas šį klausimą referendumu? Juk pačioje Konstitucijoje įtvirtinta tiesioginės demokratijos idėja. Tačiau ar tiesioginė demokratija nėra sunorminta taip, kad būtų apskunkinta galimybė piliečiams dalyvauti šalies tiesioginiame valdyme svarbiausiais klausimais? Šiuo metu parengtas Teisėkūros proceso pagrindų įstatymo projektas nevyriausybinių organizacijų atstovų vertinamas skeptiškai – nuošalyje paliekama laisvos Tautos teisė dalyvauti kuriant įstatymus. Taigi ar neįaučiamas Seimo polinkis monopolizuoti teisėkūrą? Galbūt pati Tautos atstovybė, apribodama piliečių teisę svarbiausiais valstybės ir Tautos gyvenimo klausimais pareikšti savo valią tiesiogiai, iššaukia valdžios ir Tautos susvetimėjimą? Ar ne apie jį kalba didelis žmonių nepasitikėjimas atstovaujama valstybės valdžia?

Tad analizuodami Seimo kaip Tautos atstovybės konstitucinį statusą, daugiausiai dėmesio kreipsime į įstatymų leidžiamosios valdžios santykius su vykdomąja ir teismine valdžiomis, Seimo nario – visos Tautos atstovo teisinį statusą - bei Seimo struktūrą ir darbo tvarką. Kad būtų galima geriau išanalizuoti šiandieninio Seimo teisinę padėtį, reikėtų darbe trumpai apžvelgti jo istorinį paveldą. Kadangi Seimas – vienintelė Tautą atstovaujanti institucija, manytume, jog būtina atskleisti Tautos suvereniteto, kaip parlamento legitimumo šaltinio, sampratą bei parlamentarizmo doktriną.

Nors užsienio autorių, nagrinėjusių Lietuvos Respublikos Seimo konstitucinį statusą, praktiškai nėra, tačiau Lietuvos konstitucinės teisės mokslininkų yra ne vienas, daugiau ar mažiau palietusių šią temą savo darbuose. Daugiausiai remsimės E. Jarašiūno, G. Mesonio, V. Sinkevičiaus, J. Žilio, E. Šileikio darbais.

Kadangi Seimas – tai konstitucinė kategorija, todėl pagrindiniai tyrimo šaltiniai bus teisės normos, t. y. Lietuvos Respublikos Konstitucija, Seimo statutai bei kiti įstatymai. Darbe plačiai remsimės Konstitucinio Teismo – Konstitucijos sergėtojo - jurisprudencija. Analizuojant tyrimo istorinę dalį, taip pat Tautos suvereniteto, kaip parlamento legitimumo šaltinio, sampratą bei parlamentarizmą, neišvengiamai naudosimės tokių teoretikų kaip M. Romerio, P. V. Raulinaičio, A. V. Dicey, M. Maksimaičio, S. Arlausko, A. Vaišvilos ir kt. darbais.

Tyrimo objektas. Parlamento konstitucinis teisinis statusas.

Tyrimo dalykas. Įstatymų leidžiamosios valdžios įgyvendinimas Lietuvoje atstovaujant Tautą.

Darbo tikslas. Kompleksiškai išanalizuoti įstatymo leidžiamosios valdžios įgyvendinimo atstovaujant Tautą ypatumus, teorinius bei praktinius aspektus, taip pat atskleisti Tautos suvereniteto sąvoką bei parlamentarizmo doktriną.

Tyrimo uždaviniai:

- Atskleisti Tautos suvereniteto sampratą;
- Išanalizuoti parlamento institucijos atsiradimą bei parlamentarizmo doktriną.

- Išanalizuoti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintus Seimo įgaliojimus ir santykius su kitomis valdžiomis remiantis Konstitucinio Teismo praktika;
- Atskleisti Seimo nario teisinį statusą;
- Išanalizuoti Seimo struktūrą ir darbo tvarką.

Tyrimo metodai: tyrimas atliktas taikant lyginamąjį istorinį, sisteminės analizės, apibendrinimo, teisinių dokumentų analizės ir kitus metodus.

Mokslinio darbo naujumas. Lietuvos literatūroje nėra išsamios analizės Seimo kaip Tautos atstovybės tema.

Darbo struktūra. Darbą sudaro turinys, įvadas, dėstomoji dalis, suskirstyta į 3 skyrius, išvados, literatūros sąrašas, santrauka, santrauka užsienio kalba.

1. TAUTOS SUVERENITETAS - PARLAMENTO LEGITIMUMO ŠALTINIS

Tauta, suverenitetas, parlamentas – sąvokos, kurias reikia panagrinėti, norint pagrįsti Tautos suvereniteto, kaip parlamento legitimumo šaltinio, idėją.

Tauta – pirminis valstybės elementas. Nėra valstybės, jei nėra su valstybe susijusios žmonių bendrijos. Konstitucinėje teisėje vartojama tautos sąvoka apibūdina „žmonių, susietų ir materialiaisiais, ir dvasiniais ryšiais, bendriją, kurios narius saisto ne tik priklausymas vienai politinei struktūrai – valstybei, bet ir sąmoningas noras gyventi kartu“. ¹ Taigi tauta apibūdinama ne tik kaip objektyvių elementų (geografinių, religinių, kalbinių), bet ir subjektyvių veiksnių (žmonių noras gyventi kartu) visuma. Tauta gali būti suprantama keliais aspektais: kaip tam tikra etninė žmonių bendrija, kurią sieja bendra kilmė, kalba, papročiai, istorija, bendras gyvenimas, ir kaip pilietinė tauta, saistoma priklausymo vienai valstybei idėjos. Tad jų tapatinti negalima, nes pilietinės tautos negalima apibrėžti rasiniais, etninės kilmės, papročių ar kalbiniais kriterijais.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta pilietinės lietuvių tautos samprata. „Lietuvių tauta, prieš daugelį metų sukūrusi Lietuvos valstybę – žymi perėjimą iš etninio lygmens į kitą lygmenį – pilietinės tautos, - kurios narius sieja pastovus politinis – teisinis pilietybės ryšys su Lietuvos valstybe, noras gyventi Lietuvos valstybėje ir kartu su kitais Lietuvos piliečiais kurti ateitį“. ² Taigi Konstitucijoje vartojama sąvoka tauta reiškia Lietuvos piliečių bendruomenę: Lietuvos valstybę kuria Tauta, suverenitetas priklauso Tautai.

Suverenitetas, norėtume pabrėžti, yra vienas iš sudėtingiausių klausimų teisės mokslų srityje. Nėra bendros apibrėžimo sampratos, o bandant ją suformuluoti paaiškėja, jog ši samprata

¹ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P. 486.

² Ten pat, P. 488.

turi daugybę aspektų. Atsižvelgiant į epochą ar net metus, suvereniteto sąvokai kaskart suteikiamas vis kitoks atspalvis.

Lietuvos teisės teoretikas M. Romeris veikale „Suverenitetas“ padaro išvadą, jog suverenitetas priklauso tautai, teigdamas, jog tai išryškėjo jau Šv. T. Akviniečio bei Jėzuitų ordinaro F. Suarezo mintyse, kurie pripažįsta tautos teisę pašalinti tironišką valdovą. Tačiau, pasak T. Akviniečio, ši galia tautai yra suteikta paties Dievo, kuris ir „kalbąs žmonių lūpomis per liaudį, ir liaudies sprendimas esąs Dievo sprendimo išraiška“.³ Taigi tai yra tautos, nors ir ribojamos Dievo palaiminimu, kaip vienintelio suvereniteto turėtojo, iškėlimas.

Dž. Lokas ir Ž. Ž. Ruso pirmieji demistifikavo valstybės valdžios šaltinį ir patį valdžios institutą: valdžios legitimiskumas slypi ne Dievo valioje, ne paveldėjime, o pačioje tautoje; tauta – tikrasis ir vienintelis valstybės valdžios šaltinis bei subjektas. Tačiau M. Romeris suvereniteto turėtoją laiko ne paprastą, o tęstinę tautą, kuri yra „nebe fizinių esamų žmonių visuma ir ne jų bendroji valia, sutampanti su individų daugumos valia. Tai - tam tikros teritorijos žmonių upė, kuri eina per amžius ir per besikeičiančias gyvųjų žmonių kartas lygiai taip pat, kaip pavyzdžiui Nemunas nesutampa su tuo konkrečiu vandeniu, kuris šiuo laiku, šiandien, vakar, užvakar, ryt, poryt, sudarė ar sudarys Nemuno srovę. Vanduo, kuris Nemune buvo vakar, prieš metus, prieš šimtą metų – jau nutekėjo, jo Nemune nebėra, tačiau Nemunas buvo, yra ir bus.“⁴ Tęstinės tautos reprezentantas yra gyvoji karta – „suvereniteto reiškėja“⁵, kuri turi „tarnauti tęstinės tautos idėjai“.⁶

Pačia bendriausia prasme suverenitetas, kuris jau ankstyvojoje moderniojoje Europoje įgavo apibrėžimą, reiškia aukščiausią valdžią teritorijos ribose. Taigi suvereniteto turėtojas turi valdžią. Tačiau suverenitetas yra ne paprastos valdžios, o aukščiausios valdžios požymis. Savo veikimo srityje ir apibrėžtoje teritorijoje suvereniteto turėtojas yra aukštesnis už visas valdžias. Ž. Bodenas, suvereniteto sąvoką įvedęs į doktrinos kasdienę vartoseną, manė, kad suverenitetas turi priklausyti vienam individui, o suvereniteto prigimtis absoliuti: „tai esanti absoliutinė ir nuolatinė (arba – amžinoji) valstybės galia, neaprežta jokiais įstatymais ir kreipiama į visus valdinius“.⁷ Ar suverenitetas gali būti neabsolutus, jei kartu jis turi aukščiausią normatyvinę galią? Anot A. James, „suverenitetas gali būti tik esantis arba ne ir negali egzistuoti dalimis. Čia absoliutumas atsižvelgia ne į suvereniteto pobūdį, kuris visada turi būti aukščiausias, bet į kompetencijų, kurių atžvilgiu valdžios turėtojas yra suverenas, apimtį.“⁸ Pavyzdžiui, Lietuva, kaip Europos Sąjungos valstybė, turi dalinį absoliutumą tose srityse, kurias ji delegavo Bendrijos kompetencijai.

³Romeris M. Suverenitetas. Vilnius: Pradai, 1995. P. 110.

⁴Ten pat, P. 163.

⁵Ten pat, P. 166.

⁶Arlauskas S. Suvereno interesai ir valstybės aukščiausiųjų valdžių funkcijų sistema//Jurisprudencija. 2002, Nr. 14(16). P. 33-44.

⁷Bodin J. On Sovereignty: Four Chapters From Six Books of the Commonwealth. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1992. P. 56.

⁸James A. The Practice of Sovereign Statehood in Contemporary International Society, 1999. Political studies 47 (3)

Taigi suvereniteto, kaip aukščiausios valdžios, koncepcija vyrauja visose šiandienos valstybėse. Tik ši galia kildinama ne iš mirtingųjų dievų, kaip buvo manoma ankstyvaisiais naujaisiais laikais, o iš tautos: „Atstovų susirinkimas, kuriam pavesta įstatymų leidžiamoji galia arba bendrosios valios vykdymas, tegali egzistuoti tiktai toje formoje, kuria jam tauta panorėjo suteikti... Tačiau kyla klausimas, kaip ir kuriais sumanymais galima nustatyti konstituciją pačiai tautai, Tauta egzistuoja anksčiau, negu visa kita, ji yra visa ko šaknis. Jos valia visuomet teisėta, jinai yra pats įstatymas...Būtų juokinga manyti, kad tauta pati save suvaržo... konstitucija, kuria ji suvaržo savo Įgaliotinius...Vyriausybė... yra teisėta tiktai tiek, kiek ji laikosi nustatytų įstatymų. Atvirkščiai – tautos valiai tėra tik viena sąlyga: jos pačios buvimas... Tauta ne tiktai nėra, bet ir negali ir neturi būti subordinuota jokiai konstitucijai...”⁹ – rašo Seyesas.

G. Mesonis tautos suverenitetą apibūdina pilietinės ir etninės tautos aspektais: kaip „tautos (pilietiniu aspektu) teisė pačiai spręsti savo likimą bei dalyvauti formuojant ir kontroliuojant valdžią ir kaip tautos (etniniu aspektu) teisė autonomiškai plėtoti nacionalinę kultūrą, švietimą.“¹⁰ G. Mesoniui pritaria ir E. Jarašiūnas, teigiantis, jog tautos suverenitetas - „tai savarankiškas apsisprendimas, kaip jai gyventi. Tai jos teisė sukurti savo valstybę, įgyvendinti savo suverenias galias.“¹¹ Tautos suverenitetas neatsiejamai susijęs su valstybės suverenitetu, o tiksliau, iš tautos suvereniteto – valstybės suverenitetas, kaip svarbiausia valstybės valdžios savybė, kaip jos „nepriklausomybė, jos valdžios viršenybė, jos savarankiškumas sprendžiant valstybės vidaus reikalus ir santykiuose su kitomis valstybėmis.“¹² Valdžios suverenitetas, A. Vaišvilos nuomone, yra tik dalis tautos suvereniteto, kuri įgaliojimų pavidalu tauta perduoda savo atstovams veikti tautos vardu ir interesais. Priešingai manė Ž. Ž. Ruso, teigdamas, jog suvereniteto negali reikšti ar atstovauti jokia valstybės institucija ir individualūs asmenys. Šiems subjektams galima perduoti valdžią, o ne bendrąją valią – suverenitetą. Tautos išrinkti asmenys yra ne tautos atstovai, o tik tautos įgalioti vykdyti tam tikras funkcijas.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje sakoma, kad aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus. „Tai kartu svarbus konstitucinis pripažinimas, jog tauta, išrinkdama savo atstovus, perduoda jiems tik dalį savo suvereniteto, kad likusią suvereniteto dalį ji galėtų įgyvendinti tiesiogiai, kai matys reikalą tą daryti.“¹³ Ir visa tai ji įformina Konstitucijoje – pagrindiniame savo įstatyme, kad išrinktieji nepiktnaudžiautų gautais valdžios įgaliojimais, savavališkai jų neplėstų ir kad naudojimąsi tais įgaliojimais būtų galima kontroliuoti. Ar Tautai priklausanti aukščiausia suvereni galia, taigi ir aukščiausia valdžia yra

⁹ Pagal: Romeris M. Suverenitetas. Vilnius: Pradai, 1995. P. 189-190.

¹⁰ Mesonis G. Valstybės požymiai konstitucinėje teisėje//Jurisprudencija. 2002, Nr. 30(22). P. 34-41.

¹¹ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P. 496.

¹² Ten pat, P. 495.

¹³ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 470.

neribota? Tauta Konstitucijoje nustato tam tikras taisykles ne tik valstybės valdžios institucijomis, bet ir sau, prisiimdama pareigą paklusti savo pačios nustatytoms taisyklėms. V. Sinkevičius mano, kad Tautos suverenią galią taip pat riboja žmogaus teisės ir laisvės bei valstybės tarptautiniai įsipareigojimai.¹⁴ Todėl galima daryti išvadą, kad Tautai priklausanti aukščiausia valdžia nėra absoliuti.

Kaip teigia P. V. Raulinaitis, „Tautos valiai atstovauti tiksliausia forma, kada atstovaujamiems pritaria viešoji nuomonė. Šios nuomonės pritarimas įvairiai reiškiamas, ar tai spauda, susirinkimais, referendumu ar tiesiog organizuojant pastovią ir nuolatinę tautos valios atstovybę parlamento institucijos forma“.¹⁵ Taigi sąvokos „parlement“ (Prancūzijoje), „parliament“ (Anglijoje), reiškiančios tautos atstovybę, pirmą kartą pradėdamos vartoti jau XIII a. vid. Būtent Didžioji laisvių chartija – 1215 m. priimtas vienas pagrindinių Anglijos teisės aktų, kuriame minima atstovaujamoji institucija Karaliaus taryba, – įtvirtino parlamentarizmo pradžią ne tik Anglijoje, bet ir visame pasaulyje. Vėliau parlamento galios istorinėje raidoje tik plėtėsi, formavosi parlamento suvereniteto doktrina – parlamento galimybė nevaržomai priimti sprendimus.

„Parlamento valdžia ir jurisdikcija yra tokios abstrakčios ir absoliučios, kad joms negalima nustatyti ribų nei dėl su kompetencija susijusių klausimų, nei dėl asmenų grupės. Jis turi suverenią ir nekontroliuojamą valdžią leisti, tvirtinti, išplėsti, apriboti, panaikinti, atnaujinti ir aiškinti įstatymus, susijusius su visomis įmanomomis sritimis: dvasinius ar pasaulietinius, civilinius, karinius, jūrinius ar baudžiamuosius reikalus, kadangi parlamentas yra tokia įstaiga, kuriai pagal šių karalysčių konstituciją yra suteikta ši absoliuti neribota valdžia, turinti kažkam priklausyti kiekvienoje valstybėje“¹⁶ – teigia E. Coke, pabrėždamas parlamento suverenumą, kaip Anglijos valstybinės santvarkos išskirtinį požymį. Anglijos konstitucinės teisės mokslo autoritetas A. V. Daisi apibendrina ir išskiria tris parlamento suvereniteto, koks jis egzistuoja Anglijoje, bruožus: pirma, parlamentas (t. y. Karalienė, Lordų rūmai ir Bendruomenių rūmai) gali keisti konstitucinius įstatymus lygiai tokiu pat būdu kaip ir visus kitus įstatymus, antra, nėra jokio skirtumo tarp konstitucinių ir paprastų įstatymų ir trečia, nėra jokios teisminės ar kitos valdžios, galinčios paskelbti parlamento aktą negaliojančiu ar prieštaraujančiu konstitucijai. Jei suverenitetą suprasime kaip Austinas – „galią leisti įstatymus, kurios nevaržo jokie teisiniai apribojimai“¹⁷, tai parlamentas, remdamasis parlamento suvereniteto doktrina, „turi galimybę priimti bet kokio turinio įstatymą, jo įgaliojimai nėra limituoti.“¹⁸ Tačiau parlamento nevaržomumas priimant įstatymus grindžiamas tuo,

¹⁴ Birmontienė T., Jankauskas K., Jarašiūnas E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 180.

¹⁵ Raulinaitis P. V. Parlamentarizmas. Istoriniai – teoretiniai parlamentinės tvarkos bruožai. Klaipėda: Lituania, 1925. P. 62.

¹⁶ Pagal: Dicey A. V. Konstitucinės teisės studijų įvadas. Vilnius: Eugrimas, 1998. P. 36.

¹⁷ Ten pat, P. 52.

¹⁸ Birmontienė T., Buišienė O., Jarašiūnas E. ir kt. Šiuolaikinė konstitucija: Studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 207.

jog jis vienintelis atstovauja tautai, todėl gali turėti tokius įgaliojimus. Taigi pagal Anglijos konstitucinę teisę, suverenitetas priklauso parlamentui, priešingai nei daugelyje Europos kontinento valstybėse, o atstovavimas tautai pasireiškia renkant atstovaujamąją instituciją – Bendruomenių rūmus. Bendruomenių rūmų atstovai gali būti ir vykdomosios valdžios ministrai, kurie, kaip ir visa vyriausybė, yra atskaitingi parlamentui. Taigi vyriausybės atskaitomybė parlamentui – „svarbiausias parlamentiniam modeliui būdingas elementas.“¹⁹

Valstybėse, kuriose ryškus parlamento, kaip atstovaujamosios ir įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos vaidmuo, būdingas parlamentinis valdymas. Kaip teigia J. Žilys, sąvokos „parlamentinis režimas“, „parlamentinis valdymas“, „parlamentinė demokratija“, „parlamentinė santvarka“, „parlamentarizmas“ visais atvejais reiškia tokį demokratijos būvį, kuriame pagrindinį vaidmenį atlieka atstovaujamoji įstatymus leidžianti institucija – parlamentas.“²⁰ P. V. Raulinaitis parlamentinę tvarką apibūdina kaip tvarką, „kuri savo esmės turiny sudaro visą šalies valdžios pamatą ir šaltinius pačiame parlamente.“²¹ Vokiečių konstitucinės teisės mokslininkas E. Benda rašo apie „parlamentinę sistemą“, kuri apibrėžiama kaip „valdymo forma, kai vyriausybės pastovumas priklauso nuo parlamento pasitikėjimo. Kai parlamento įtaka nepasireiškia mažiausiai vyriausybės vadovo rinkimais, kalbėti apie parlamentinę sistemą negalima.“²²

Taigi valstybėse, kur tiesiogiai Tautos renkama institucija yra parlamentas, Tauta, deleguodama dalį savo suvereniteto, legitimuoja parlamento galią veikti Tautos vardu ir interesais. Tauta – vienintelis subjektas, galintis nustatyti reikalavimus, taisykles valstybės valdžios institucijoms, kad Tautos atstovai nepiktnaudžiautų savo įgaliojimais ir savavališkai jų neplėstų. Tik ta valstybės valdžia, kuri gauna įgaliojimus iš suverenios Tautos, yra legitiimi. „Šiuolaikinė konstitucionalizmo šerdis remiasi tautos (pilietinis aspektas) suvereniteto bei demokratijos, teisinės valstybės principais.“²³

Lietuvos Respublikos Seimą – Tautos atstovybę – steigia pati Tauta, kuri įgalioja Seimą įgyvendinti įstatymų leidžiamąją valdžią, atlikti kitas Konstitucijoje numatytas ir iš jos kylančias funkcijas. Seimą jo veikloje saisto Konstitucija ir jo paties priimti įstatymai. Tauta, siekdama, kad Seimas kaip Tautos atstovybė ir kitos valstybės valdžią įgyvendinančios institucijos laikytųsi Konstitucijos ir jos nepažeistų, Konstitucijoje numato konstitucinės kontrolės instituciją – Konstitucinį Teismą. Seimas formuojamas demokratiškas, laisvų, sąžiningų rinkimų būdu, ir

¹⁹ Ten pat, P. 206.

²⁰ Žilys J. Parlamentaro konstitucinio statuso bruožai demokratiškoje. Teisinis istorinis aspektas// Parlamento studijos 2. Mokslo darbai. Vilnius: Valstybės žinios, 2004. P 133.

²¹ Raulinaitis P. V. Parlamentarizmas. Istoriniai – teoretiniai parlamentinės tvarkos bruožai. Klaipėda: Lithuania, 1925. P. 11.

²² Benda E., Maihofer W., Vogel H. J. Handbuch des Verfassungsrechts der Bundesrepublik Deutschland. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1994. S. 539.

²³ Mesonis G. Valstybės požymiai konstitucinėje teisėje//Jurisprudencija. 2002, Nr. 30(22). P. 34-41.

kiekvienas Seimo narys yra visos Tautos atstovas. Šiomis nuostatomis grindžiama Seimo kaip Tautos atstovybės Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta koncepcija, kuri bus detaliau nagrinėjama tolimesniuose šio darbo skyriuose.

2. LIETUVOS VALSTYBĖS PARLAMENTAI

2.1. Parlamentarizmo ištakos Lietuvoje

Įvairūs autoriai lietuviškojo parlamentarizmo užuomazgų randa skirtinguose istoriniuose laikotarpiuose. M. Maksimaitis nuostatų dėl parlamentarizmo užuomazgų aptinka Lietuvos Statutuose. M. Jučas teigia, kad senas parlamentarizmo tradicijas turėjo jau ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė (Lietuvos valstybė nuo XIV a. vid. iki XVIII a. pab.), toliau LDK. Istorikai XV a. Lietuvos parlamentarizmo būklę apibrėžia kaip „protoparlamentinę“, o institucijas „protoparlamentinėmis institucijomis.“²⁴ Nors parlamentarizmo užuomazgos egzistavo, tačiau institucijos funkcionavo nepastoviai, nebuvo susiformavusi pastovi parlamentarų sudėtis ir pan. P. V. Raulinaitis veikale „Parlamentarizmas“ rašė: „Mūsų valstybė jau nuo 1920 metų gegužės mėnesio 15 dienos gyvena tikroju parlamentinės valstybės gyvenimu. Lietuva, tiesa, ir pirmiau jau turėjo parlamentinio pobūdžio institucijas, dar savo istorinio nepriklausomo gyvenimo laikais, kada ji buvo didžioji kunigaikštija“²⁵.

Valstybinė valdžia LDK laikais buvo sukoncentruota Seime, kuris atsirado susidarius bajorų luomui. Jo formavimasis buvo ilgas istorinis procesas. Kai XV a. vid. smarkiai išaugo bajorų ir ponų įtaka valstybės gyvenime, kunigaikščiai nebevaidino didelio vaidmens politinėje arenoje. Nuolatinę Ponų tarybą – atskirą nuo kunigaikščio instituciją – sudarė ponai (vyskupai ir aukštesnieji valstybės pareigūnai), kurių skaičius buvo pastovus, o jų veikla reglamentuota. Ilgainiui Lietuvos valdovai ėmė šaukti į pasitarimus ne tik Ponų tarybą, bet ir bajorus ir kartu sprendė svarbius valstybės reikalus. Ponų taryba buvo pripažinta vykdomosios valdžios organu ir teismo organu, įgijo sprendžiamąjį balsą (kas nuspręsta Ponų tarybai pritarus, to kunigaikščiui nevalia keisti), vėliau buvo suteikta teisė leisti įstatymus, administruoti ir teisti bajorus. Tuo tarpu bajorų atstovai Seimuose liko tik politiniai patarėjai ir opozicija ponams. Valdovui atvykus į Lietuvą, būdavo šaukiami bendri Ponų tarybos ir bajorų Seimai. M. Jučas įvardija šias Lietuvos Seimo formavimo priežastis: pirma, „laikydamosis lietuvių tradicijos, didysis kunigaikštis turėjo tartis su

²⁴ Burba D., Jurgaitis R., Karvelis D. ir kt. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės parlamentarų (XV-XVIII A.) biografinis žodynas: problemos išskėlimas//Parlamento studijos 2. Mokslo darbai. Vilnius: Valstybės žinios, 2004. P. 21.

²⁵ Raulinaitis P. V. Parlamentarizmas. Istoriniai – teoretiniai parlamentinės tvarkos bruožai. Klaipėda: Lithuania, 1925. P. 8.

artimaisiais“²⁶, antra, „negalima buvo valdyti aneksuotų rusų žemių nepakvietus jų atstovų prie valstybės vairo“²⁷ ir trečia, „valdovas nebepajėgė valdyti krašto be išaugusios ponų ir bajorų ūkinės galios“²⁸. P. V. Raulinaitis teigia, kad Lietuvos Seimas atsirado „davus kai kuriems visuomenės sluoksniams privilegijų, suteikiančių jiems tokių teisių, kurios be jų sutikimo negalėjo būti pakeistos“.²⁹ Didele vertybe jis laiko 1447 m. privilegiją, panaikinančią daugumą bajorų prievolių. „Ši privilegija buvo pamatas išaugti parlamentarizmui Lietuvoje“.³⁰ Autorius taip pat apibendrina Seimo sudėtį ir kompetenciją: „Seimo nariai nebuvo renkami nei seimelių, nei bajorų ar kunigaikščių atstovų, juos kviesdavo didysis kunigaikštis šiaip. <....> Seimo kompetenciją nustatė privilegijos ir praktika. Kilus klausimui keisti privilegiją, tas keitimas turėjo eiti į Seimą“.³¹

Kada Seimas pradėjo priiminėti įstatymus? 1529 m. ir 1566 m. Seimas priėmė Pirmąjį ir Antrąjį Lietuvos Statutus, o Trečiasis buvo priimtas 1588 m. jau po Liublino unijos, kurie buvo „Lietuvos valstybingumo ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisių apsaugojimo idėja“.³² Pirmasis Lietuvos Statutas nustatė Seimo struktūrą ir prerogatyvas, jo santykius su LDK valdovu. Įstatymų rengimas ir priėmimas priklausė didžiajam kunigaikščiui, bet jis turėjo tartis su Ponų taryba. Bajorai, nors ir dalyvavo Seime, dar neturėjo sprendžiamosios galios. Aukščiausiuoju valdžios organu ir teismo instancija bajorams buvo paskelbta Ponų taryba. Taigi „eiliniai“ bajorai politinių teisių faktiškai neturėjo.

Iš esmės padėtį pakeitė Antrasis Lietuvos Statutas, kuris išplėtė Seimo kompetenciją, pavesdamas jam svarstyti visus esminius gynybos ir teisingumo reikalus, nustatydamas, kad visi įstatymai turi būti išimtinai priimami tik Seime. Seimeliai turėjo susirinkti keturias savaites iki Seimo susirinkimo ir apsvarstyti didžiojo kunigaikščio pasiūlytus klausimus bei įvairius vietos reikalus. Pavietų seimelių pagrindu įteisintas visų bajorų atstovavimas Seime: seimeliuose turėjo būti renkama į Seimą po du atstovus, įgaliotus ten išdėstyti seimelio nuomonę siūlomais svarstyti klausimais. Anot I. Valikonytės, būtent Antrasis Lietuvos Statutas „įteisino Seimą kaip bajorų luomą atstovaujantį pagrindinį valdžios ir įstatymų leidybos organą, suteikė Seimui aukščiausią jurisdikciją, t. y. įteisino, sakytume, konstitucinės teisės normas“.³³

Trečiasis Lietuvos Statutas patvirtino bendrą su lenkais Seimą Varšuvoje, bet paliko Lietuvai priešseiminį seimelį. Nurodyta, kad įstatymai turi būti leidžiami tik Seime sutinkant

²⁶Jučas M. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės parlamentarizmas// Lietuvos Seimas. Vilnius: Kultūra, 1996.P. 80.

²⁷Ten pat.

²⁸Ten pat.

²⁹Raulinaitis P. V. Parlamentarizmas. Istoriniai – teoretiniai parlamentinės tvarkos bruožai. Klaipėda: Lituania, 1925. P. 8.

³⁰Ten pat.

³¹Ten pat, P. 46.

³²Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P. 133.

³³Valikonytė I. Konstitucijos link: Lietuvos Statutas bajoriškos visuomenės vertybių hierarchijoje//Mūsų konstitucionalizmo raida. Vilnius: Valstybės žinios, 2003. P. 10.

visiems jame atstovaujamiems luomams. Seimas svarstė svarbiausius valstybės reikalus – karo, santykių su užsienio šalimis, ekonominius, finansinius. Panaikinus Ponų tarybą, buvę jos nariai tapo Respublikos senatoriais.

Negalima nepaminėti 1791 m. gegužės 3 d. Lenkijos – Lietuvos Konstitucijos, kuri, anot M. Maksimaičio, „nuostatas dėl parlamentarizmo užuomazgų, teismų valdžios, žmogaus teisių ir laisvių perėmė iš Lietuvos Statutų“.³⁴ Konstitucija nustatė dviejų rūmų Seimą, susidedantį iš Atstovų rūmų ir Senato. Atstovų rūmų deputatus dviem metams pavesta rinkti pavietų seimeliams, bet jie buvo laikomi visos tautos atstovais. Miestiečių atstovai galėjo dalyvauti Rūmų darbe, bet neturėjo teisės balsuoti. Senatas nebeturėjo įstatymo iniciatyvos teisės, turėjo atidedamąją veto teisę, nesunkiai įveikiamą Atstovų rūmų. Nustačius, kad Seimas nutarimus priima balsų dauguma, panaikinta liberum veto teisė.

Taigi, „moderniojo parlamentarizmo prototipas ir buvo Viduramžių bei Naujųjų laikų luominio atstovavimo institucijos. LDK tokia institucija buvo Seimas“³⁵ – teigia I. Valikonytė.

2.2. Parlamentų istorinė raida 1918 – 1992 m.

Kaip teigia L. Truska, „moderniojo parlamentarizmo Lietuvoje istorija labai neilga“.³⁶ Nors, anot autoriaus, lietuviško parlamentarizmo ištakos siekia 1905 m. gruodžio 4-5 d. Vilniuje įvykusį Lietuvių suvažiavimą, įėjusį į istoriją Didžiojo Vilniaus Seimo vardu, bet „parlamentą, kaip tautos atstovybę, turėjome tikrai 1920-1926 m. ir nuo 1990 metų“.³⁷

Tačiau negalima nepaminėti 1917 m. įkurtos Valstybės Tarybos, kaip laikinos parlamentinės įstaigos, atlikusios pirminį atkuriamąjį valstybės darbą ir padėjusios Seimo konstitucinį pamatą. Lietuvos valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatinius dėsnius Valstybės Taryba paskelbė remdamasi „savo, kaip aukščiausios (suvereninės) valstybės galios laikytojos ar reiškėjos, titulu“.³⁸ Dėl tuo metu vykusio pasaulinio karo, kaip aiškina P. V. Raulinaitis, „Valstybės taryba, nors sudarytoji nedemokratiniais pamatais, vis tiek buvo vienintelė teisėta tautos atstovybė ir jos valios reiškėja“.³⁹

Valstybės tarybai pagal Laikinąją Konstituciją priklausė konstitucijos ir paprastų įstatymų leidyba. Apie Valstybės tarybos sudėtį Konstitucijoje nieko nebuvo pasakyta. M. Romeris tai

³⁴ Maksimaitis M. Lietuvos Valstybės konstitucijų istorija (XX a. pirmoji pusė). Vilnius: Justitia, 2005. P. 9.

³⁵ Valikonytė I. Konstitucijos link: Lietuvos Statutas bajoriškos visuomenės vertybių hierarchijoje//Mūsų konstitucionalizmo raida. Vilnius: Valstybės žinios, 2003. P. 11.

³⁶ Truska L. Parlamentarizmo I Lietuvos Respublikoje (1918-1940) bruožai//Parlamento studijos 2. Mokslo darbai. Vilnius: Valstybės žinios, 2004. P. 63.

³⁷ Ten pat.

³⁸ Romeris M. Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos. Vilnius: Mintis, 1990. P. 65.

³⁹ Raulinaitis P. V. Parlamentarizmas. Istoriniai – teoretiniai parlamentinės tvarkos bruožai. Klaipėda: Lituania, 1925. P. 49.

paaikškina, kad „ji turi galvoje esamąją Tarybą, kuri tokiu būdu yra permanentinis laikinosios valdžios organas: ji kaip Dievas, kaip pats suverenas, yra, kadangi yra; ne iš konstitucijos ji atsirado ir todėl konstitucija jos kilmės, kuri yra visam konstitucinio provizoriumo laikui iki paties Steigiamojo Seimo baigta, neliečia, nors jos veikimą ir konstitucinę padėtį jau sutvarko ir iš suverenumo į teisinės drausmės vėžes įstato; Steigiamasis gi Seimas, kaip naujas ir didesnis steigiamosios galios ponas, susirinkęs pakirs tiek pačios Tarybos, tiek jos konstitucijos laikinąją steigiamąją galią“.⁴⁰

1920 m. balandžio 14-15 d. visuotiniu, tiesioginiu, lygiu ir slaptu balsavimu pagal proporcinę sistemą išrinktas Steigiamasis Seimas – pirmoji demokratinė atstovaujančioji institucija naujųjų laikų Lietuvos istorijoje. Tai jis, užbaigdamas tautinio atgimimo, valstybės atstatymo, laikinųjų konstitucijų ir vyriausybių laikotarpį, proklamavo Lietuvos valstybę esant atstatytą. Steigiamasis Seimas atliko ir valstybės parlamentinės institucijos funkcijas. Pagal jo paties 1920 m. birželio 10 d. priimtą Laikinąją Lietuvos valstybės konstituciją, „Steigiamasis Seimas yra suvereninės Lietuvos galios išreiškėjas“ (2 str.), jis „leidžia įstatymus, ratifikuoja sutartis su kitomis valstybėmis, tvirtina Valstybės biudžetą ir prižiūri įstatymo vykinimo“⁴¹ (4 str.), jis renka Respublikos Prezidentą (7 str.), jam atsakingas Ministrų kabinetas (12 str.).

Pagrindinį uždavinį - parengti ir konstituciškai įtvirtinti naujos valstybės pagrindus – Steigiamasis Seimas įgyvendino 1922 m. rugpjūčio 1 d., priimdamas Lietuvos Valstybės Konstituciją. Ši konstitucija, anot P. V. Raulinaičio, „padėjo tvirtą ir pastovų pamatą Lietuvos Valstybės parlamentarinei tvarkai“.⁴² Ši Konstitucija realizavo valdžių padalijimo principą, tačiau „svarbiausiąjį politinės galios veiksnį Lietuvos valstybėje sudarė Seimas“.⁴³ Seimui, renkamam trejiems metams visuotiniu, lygiu, tiesioginiu balsavimu proporcinė sistema, Konstitucija suteikė monopolinę galią leisti įstatymus, taip pat pavedė spręsti valstybės biudžeto bei jo naudojimo, svarbiausių tarptautinių sutarčių, Prezidento paskelbtos nepaprastosios padėties tvirtinimo, karo ir taikos klausimus.

Seimo santykiuose su Prezidentu būdinga tai, kad pastarąjį rinko Seimas, jų abiejų įgaliojimų laikas sutapo, nes kiekvienas naujai išrinktas Seimas turėjo rinkti Prezidentą. Seimo vaidmuo Prezidento atžvilgiu buvo ryškus, tai taip pat rodo Konstitucijos 44, 63 straipsniai, nustatantys, kad Seimo daugumai nepaklusnus ar nepageidaujantis Prezidentas 2/3 deputatų balsų dauguma gali būti anksčiau laiko pašalintas iš pareigų, o absoliučia balsų dauguma Seimas Prezidentui gali iškelti baudžiamą bylą. Prezidento galimybės paveikti Seimą buvo menkos - nors ir turėjo veto teisę Seimo priimtų įstatymų atžvilgiu, tačiau ji buvo paties Seimo nesunkiai įveikiama.

⁴⁰ Romeris M. Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos. Vilnius: Mintis, 1990. P. 66.

⁴¹ Valančius K. L. Lietuvos valstybės konstitucijos. Vilnius: UAB „Ekonomikos mokymo centras“, 2001. P. 22-23.

⁴² Raulinaitis P. V. Parlamentarizmas. Istoriniai – teoretiniai parlamentinės tvarkos bruožai. Klaipėda: Lithuania, 1925. P. 55.

⁴³ Romeris M. Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos. Vilnius: Mintis, 1990. P. 143.

O Prezidentui suteikta teisė paleisti Seimą dar nesibaigus jo įgaliojimų laikui buvo daugiau deklaratyvaus pobūdžio, nes Seimą paleidus anksčiau laiko, naujai išrinktas Seimas Prezidentą taip pat turėjo rinkti iš naujo. Taigi Prezidentas, kaip paprastai yra parlamentinėse respublikose, nebuvo įtakinga politinė figūra.

Seimo santykiuose su Vyriausybe svarbi Seimo prerogatyva buvo Vyriausybės veiklos priežiūra. Konstitucija nustatė, kas Seimas prižiūri Vyriausybės darbus teikdamas jam paklausimus bei interpeliacijas ir skirdamas revizijas. Esminis momentas yra tas, kad Ministrų kabinetas galėjo veikti tik turėdamas Seimo pasitikėjimą.

Taigi trumpai apžvelgus 1922 m. Konstitucijoje įtvirtintą Seimo teisinę padėtį, M. Maksimaitis daro išvadą, kad „tai buvo vadovavimo valstybei sistema, dažnai vadinama prancūziškuoju arba kontinentiniu parlamentarizmu, tuo metu nusistovėjusiu Trečiojoje respublikoje ir užtikrinančiu ryškią parlamento hegemoniją ir griežtą vyriausybės institucijų subordinaciją parlamentui“.⁴⁴

Visiškai kitokia Seimo teisinė padėtis įtvirtinta 1928 m. Lietuvos Valstybės Konstitucijoje. Visų pirma joje numatytos dvi paralelinės Tautos atstovybės: Seimas ir „ypatingieji tautos atstovai“. Pastariesiems numatyta teisė rinkti Prezidentą. M. Romeris aiškina, kad „šios dvi skirtingos tautos atstovavimo kolegijos jokio kontakto tarp savęs neturi: viena yra tam tikras funkcionalinis įsteigtosios valdžios organas, antra jokios tam tikros funkcijos neturi, išskyrus Prezidento išrinkimą; ji yra sudaroma tiktai tam vienam tikslui“.⁴⁵

Seimas, renkamas penkeriems metams, nebėra nuolat dirbanti institucija, dirba kasmet šaukiamomis dviem sesijomis, kurios abi galėjo trukti iki šešių mėnesių. Konstitucija apribojo Seimo galimybes svarbiausioje veiklos srityje – Seimas neteko išimtinių teisių: įstatymus leisti ir vykdyti kitas parlamento funkcijas laikotarpiu tarp Seimo sesijų arba jo nesant jau galėjo Prezidentas. Konstitucijoje buvo įtvirtinta tik formali Ministrų kabineto priklausomybė nuo Seimo. Kadangi Konstitucijos 28 straipsnis nustatė, kad pirmajam Seimui sušaukti jokių terminų nenumatoma, tai faktiškai tuo buvo pasinaudota, ir Seimas nebuvo sušauktas dar dešimt metų.

Po dešimties metų susirinkusio Seimo 1938 m. priimta Konstitucija tik dar labiau sumenkino Seimo vaidmenį valstybės valdyme.

Prezidentas skyrė Seimo rinkimus. Seimo, išrinkto penkeriems metams, sesijas turėjo šaukti Prezidentas. Jis turėjo teisę sesiją baigti net neapsvarsčius visų numatytų klausimų, taip pat paleisti Seimą anksčiau laiko. Jei 1928 m. Konstitucijoje Seimas dar turėjo teisę leisti įstatymus, tai dabar jis tegalėjo priimti savo Statuto ir Konstitucijos pakeitimų projektus. Seimas svarstė ir priiminėjo tik įstatymų projektus, kurie įstatymais virsdavo Prezidentui juos patvirtinus ir

⁴⁴ Maksimaitis M. Lietuvos Valstybės konstitucijų istorija (XX a. pirmoji pusė). Vilnius: Justitia, 2005. P. 138.

⁴⁵ Romeris M. Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos. Vilnius: Mintis, 1990. P. 323.

paskelbus. Skirtingai nei 1928 m. Konstitucijoje, Seimas neteko teisės tvirtinti valstybės biudžeto, ratifikuoti tarptautinių sutarčių, taip pat neteko galimybės tiesiogiai veikti Prezidento – jį rinkti, atšaukti ar traukti baudžiamojon atsakomybėn. Konstitucijoje nebuvo užsiminta apie Seimo pasitikėjimą Vyriausybe, apie teisę reikalauti jos atstatydinimo.

Anot L. Truskos, „1936 m. nedemokratiškai išrinktas ir menkas galias turėjęs IV Seimas tebuvo Tautos atstovybės fikcija“⁴⁶, o 1938 m. Konstitucija „labai pasitarnavo sovietiniams okupantams sudarant Lietuvos įjungimui į TSRS teisėtumo regimybę“⁴⁷.

Tačiau 1940 m. okupacinės valdžios sudarytas vadinamasis „Liaudies Seimas“, ar nuo 1944 m. sudaromos vadinamosios „Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos“ nėra ir negali būti laikomi Lietuvos valstybės parlamentai. V. Sinkevičius tai teigia aiškindamas, kad „pati vadinamoji „Lietuvos TSR“ niekada nebuvo valstybė, niekada nebuvo jokio Lietuvos valstybingumo forma; „Lietuvos TSR“ nėra ir niekada nebuvo Lietuvos Respublikos tąsa. Tai nebuvo ir jokia „marionetinė valstybė“, „sovietinė valstybė“ ar kokia nors kita valstybė, kaip, deja, dar neretai teigiama net ir teisės mokslinėje literatūroje“.⁴⁸ Kadangi valstybės teisinio subjektiškumo šaltinis yra tautos suvereni valia, okupacijos sąlygomis tauta neturėjo jokių galimybių išreikšti savo suverenią valią. „Lietuvos TSR“ sukūrė ne tauta, ne jos atstovai: „Lietuvos TSR“ atsirado iš okupacinės valdžios sudaryto ir tautos įgaliojimų neturėjusio, tautos valios neatspindinčio vadinamojo „Liaudies Seimo“ 1940 m. liepos 21 d. priimto sprendimo, kuriuo buvo paskelbta, kad Lietuva yra „Socialistinė Tarybų Respublika“.⁴⁹ Taigi ir nuo 1944 m. veikusios „Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos“ buvo tik okupacinės valdžios sudarytos vietinės administracinės įstaigos, turėjusios klusniai legalizuoti ir įgyvendinti okupacinės valdžios sprendimus. V. Sinkevičius teigia, kad joms negali būti taikomas „parlamento“ terminas, net ir su įvairiomis išlygomis.⁵⁰ Tačiau E. Šileikis „Alternatyvioje konstitucinėje teisėje“ šias įstaigas vadina „kvaziparlamentais“, „pseudoparlamentais“⁵¹. Parlamentas – tai tautos atstovybė, tik per parlamentą tauta įgyvendina savo suverenią galią. O sovietinės okupacijos sąlygomis nebuvo jokių galimybių įsteigti parlamentą – tautos atstovybę.

Taigi iki 1940 m. okupacijos veikusių Lietuvos valstybės parlamentų – Seimų – veiklą pratęsė 1990 m. vasario 24 d. laisvuose ir demokratiniuose rinkimuose išrinkta Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba. Lietuvos Respublikos Laikinis Pagrindinis Įstatymas

⁴⁶ Truska L. Parlamentarizmo I Lietuvos Respublikoje (1918-1940) bruožai//Parlamento studijos 2. Mokslo darbai. Vilnius: Valstybės žinios, 2004. P. 91.

⁴⁷ Truska L. 1938 metų Konstitucija/Mūsų konstitucionalizmo raida. Vilnius: Valstybės žinios, 2003. P. 204.

⁴⁸ Birmontienė T., Jankauskas K., Jarašiūnas E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 166.

⁴⁹ Ten pat, P.167.

⁵⁰ Ten pat.

⁵¹ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 414.

Aukščiausiąją Tarybą skelbė aukščiausiuoju Lietuvos Respublikos valstybinės valdžios organu ir 78 straipsnis nustatė jos kompetenciją: priimti Lietuvos Respublikos Konstituciją ir daryti joje pakeitimus, tvirtinti valstybės biudžetą, leisti ir aiškinti įstatymus, skirti Ministrų Tarybos pirmininką ir kt. Įdomu tai, kad Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas – parlamentinės institucijos vadovas – buvo ir aukščiausias valstybės pareigūnas, atstovaujantis Lietuvai tarptautiniuose santykiuose, pasirašantis įstatymus, teikiantis Aukščiausiąjai Tarybai pranešimus dėl Respublikos padėties ir kitų svarbių vidaus ir užsienio politikos klausimų ir kt.

Aukščiausioji Taryba, parengusi Lietuvos Respublikos Konstitucijos projektą, ir piliečiams 1992 m. spalio 25 d. vykusiam referendume pritarus Konstitucijai, „įvykdė jai skirtą misiją ir užleido vietą naujam parlamentui – Lietuvos Respublikos Seimui“.⁵²

1992 m. Konstitucijoje Seimo teisinė padėtis apibrėžta V skirsnyje. Tik Seimas yra Tautos atstovybė, nes tik Seimo nariai yra Tautos atstovai. Seimo kaip Tautos atstovybės konstitucinė prigimtis lemia jo ypatingą vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje, jo funkcijas bei įgaliojimus, kuriuos detaliau panagrinėsime kituose skyriuose.

3. SEIMAS 1992 M. LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJOJE

3.1. santykiuose su vykdomąja valdžia

Lietuvoje valdžios struktūrą sudaro trys komponentai: įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios. Konstitucijos 5 straipsnio pirmoje dalyje įtvirtintas valstybės valdžių padalijimo principas: Lietuvos teisinėje sistemoje įstatymų leidžiamoji valdžia priskirta Seimui, vykdomoji – Respublikos Prezidentui ir Vyriausybei, o teisminė – teismams. Remiantis Konstitucijos 61, 67 straipsnio 6, 7, 9 punktų, taip pat 92, 96, 101 straipsnių sisteminiu aiškinimu, galime daryti išvadą, kad Vyriausybė yra priklausoma nuo Seimo. „Vykdomoji valdžia Lietuvoje negali egzistuoti ir veikti neturėdama Seimo paramos“.⁵³ Nors Konstitucijoje nėra aiškiai apibrėžtas Lietuvos demokratijos modelis, tačiau pirmame darbo skyriuje apibūdinus pagrindinius parlamentinio modelio bruožus galima teigti, kad susiklostė parlamentinės respublikos valdymo struktūra: pagal Lietuvai egzistuojantį valdžių padalijimo modelį Seimo galios yra didžiausios. Seimas turi prioritetą kitų valdžios institucijų atžvilgiu. Šiame kontekste paminėtina tai, jog Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1998 m. sausio 10 d. nutarime konstatavo, kad Lietuvos Respublikos valdymo modelis priskirtinas parlamentinės respublikos valdymo formai. Kartu pabrėžtina, kad mūsų valstybės valdymo formai būdingi ir kai kurie vadinamosios mišriosios

⁵² Bauža Č. Aukščiausioji Taryba užleidžia vietą Seimui//Lietuvos Seimas. Vilnius: Kultūra, 1996. P. 190.

⁵³ Mesonis G. Valdžių padalijimas: teisinės valstybės charakteristika//Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 124.

(pusiau prezidentinės) valdymo formos ypatumai.⁵⁴ Lietuvos Respublikos parlamentinis valdymas grindžiamas „lanksčiu“ valdžių padalijimu, kai „įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių pusiausvyrą atspindi vykdomosios valdžios teisė paleisti parlamentą ir parlamento teisė pareikšti nepasitikėjimą vyriausybe.“⁵⁵

Taigi Konstitucinis Teismas, interpretuodamas valdžių padalijimo principą, ne kartą sprendė klausimus, susijusius su valstybės valdžios institucijų konstituciniu statusu, funkcijomis ir kompetencija. Todėl nagrinėdami Seimo teisinę padėtį santykiuose su vykdomosios bei teisminės valdžių institucijomis, plačiai remsimės Konstitucinio Teismo jurisprudencija.

Seimo teisinis statusas yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos V skirsnyje ir Lietuvos Respublikos Seimo statute, kuris turi įstatymo galią. „Seimas - tai institucija, išreiškianti ir atstovaujanti Tautos – aukščiausių teisių visumos turėtojos (suvereno) ir vienintelio valstybės valdžios šaltinio Lietuvoje – interesams ir politinei bei teisinei galiai.“⁵⁶ Seimas yra Tautos atstovaujamoji institucija, kuri vykdo Tautos valią. O Tautos valią Seimas vykdo įgaliojimų, kuriuos nustatė Tauta ir įtvirtino Konstitucijoje, pagrindu. Remiantis Konstitucijos 67 straipsnyje nustatytais įstatymų leidžiamosios valdžios įgaliojimais, galime daryti išvadą, kad Lietuvos Respublikos Seimui yra priskirtos tokios klasikinės funkcijos kaip Tautos atstovavimas, įstatymų leidyba, biudžeto tvirtinimas, Vyriausybės kontrolė.⁵⁷ Kaip pastebi E. Šileikis, „formaliai gali atrodyti, kad konstitucinių Seimo veiksmų katalogas baigtinis, kadangi jis nesibaigia blanketine nuoroda „vykdo ir kitas pareigas, kurias /.../ paveda Konstitucija“ (K 94 str. 7 p.). Tačiau logiškai ir sistemiškai akivaizdu, kad vienu straipsniu absoliučiai „nekodifikuoti“ visi Seimo veiksmai, pvz., dispozityvi galimybė kreiptis Seimo nutarimu į Konstitucinį Teismą, „siekiant ištirti, ar aktas sutinka su Konstitucija“ (žr. K 106 str. 4 d.).“⁵⁸

⁵⁴ Tačiau G. Mesonis kritikuoja šį Konstitucinio Teismo nutarimą, teigdamas, jog Lietuvoje egzistuojanti valdymo forma gali būti įvardijama tik kaip parlamentinė respublika. Vyriausybė negali egzistuoti ir vykdyti užsibrėžtą programą neturėdama Seimo pritarimo; Vyriausybės formavime reikšmingiausias veiksnys tampa ne Respublikos Prezidento, o Seimo parlamentinės daugumos valia; Vyriausybės atsakomybės nelygiavertiškumas Seimui ir Respublikos Prezidentui – tokius argumentus autorius pateikia savo monografijoje „Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste“.

⁵⁵ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P.137.

⁵⁶ Jovaišas K. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (II dalis). Vilnius: Teisės institutas, 2002. P. 3.

⁵⁷ Vokiečių teisės literatūroje minimos tradicinės parlamento funkcijos: rinkimai, įstatymų leidyba, biudžeto ir kontrolės. Tačiau, kaip teigia W. Bagehot, šių funkcijų įvardijimo nepakanka, norint apibrėžti parlamento teisinį statusą. Jis išskiria penkias funkcijas: 1) elektyvioji (die elective function), t. y. vyriausybės rinkimų; 2) ekspresyvioji (die expressive function), t. y. tautos valios išreiškimo; 3) mokymo (die teaching function), t. y. tautos ugdymo, kaip pasiekti visuotinės gerovės; 4) informavimo (die informing function) ir 5) legislatyvioji (die legislative function), t. y. įstatymų leidyba įskaitant ir biudžeto kompetenciją. Federalistai – T. Paine, E. Joseph, E. Burke, J. S. Mill neabejotinai įtraukė į šį katalogą parlamento reprezentacinę funkciją (die Repräsentationsfunktion). M. Weber papildomai įvardija atrankos funkciją (die Auslesefunktion), t. y. būsimų vyriausybės narių atrinkimo. Naujieji autoriai įtraukia komunikacijos funkciją (die Kommunikationsfunktion), t. y. tautos ir vyriausybės kompromiso. W. Bagehot įvardijama mokymo funkcija šiuo metu nebeminima arba redukovosi į iniciatyvinę funkciją (die Initiativfunktion), kaip ir informavimo funkcija į kontrolės funkciją. (Steffani W., Thaysen U. Parlamente und ihr Umfeld. Daten und Analysen zu einer herausfordernden Regierungsform. Opladen: Wesdeutscher Verlag, 1997. S. 65.)

⁵⁸ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 427-428.

Seimą Konstitucinis Teismas savo nutarimuose apibūdino kaip vieną iš aukščiausių valstybės valdžios institucijų, kaip Tautos atstovybę, įstatymų leidžiamosios valdžios instituciją. 1993 m. lapkričio 8 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „Seimo savarankiškumą riboja Konstitucijoje nustatyta Seimo kompetencija, taip pat pareiga laikytis Konstitucijos ir galiojančių įstatymų.“⁵⁹ Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečius valstybės valdžios institucijų įgaliojimus, nė viena valstybės valdžios institucija negali viena iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti. To negalima legitimuoti įstatymais, nes tokie įstatymai prieštarautų Konstitucijoje įtvirtintam valdžių padalijimo principui. Tačiau daugiausia problemų kyla dėl teisės aktuose neaiškiai nubrėžtų valstybės valdžios institucijų įgaliojimų ribų.

Pagal valdžių padalijimo principą, įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios yra ne tik atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet ir tarpusavyje susijusios (pavyzdžiui, Vyriausybė teikia biudžeto projektą Seimui svarstyti, Seimas jį patvirtina įstatymu ir vėliau kontroliuoja biudžeto vykdymą). Seimas, vykdydamas Konstitucijoje įtvirtintus įgaliojimus, plačiai sąveikauja su vykdomąja valdžia, kurią sudaro Lietuvos Respublikos Prezidentas – valstybės vadovas, atstovaujantis valstybei ir darantis visa, kas jam pavesta Konstitucijos ir įstatymų (Konstitucijos 77 str.) – bei Vyriausybė, kaip „kolegiali bendros kompetencijos institucija.“⁶⁰ Seimo konstitucinius teisinius santykius su vykdomąja valdžia bandysime atskleisti nagrinėjant tokius jo įgaliojimus kaip įstatymų leidyba, Vyriausybės formavimas, teisėjų ir kitų valstybės pareigūnų skyrimas ir atleidimas. Mūsų manymu, atlikdamas šias funkcijas, Seimas dažniausiai sąveikauja su vykdomąja valdžia.

Sistemiškai pagal Konstitucijos 67 straipsnio 1 ir 2 punktus akivaizdu, kad įstatymų leidyba, anot E. Šileikio, „pagrindinė, nors ir nevienintelė Seimo paskirtis.“⁶¹ Tuo tarpu Konstitucinis Teismas teigia, kad „leisti įstatymus yra viena svarbiausių Seimo, kaip Tautos atstovybės, funkcijų, jo konstitucinė kompetencija.“⁶²

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. kovo 16 d. įstatymo "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo dalinio pakeitimo ir papildymo" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 1993, Nr. 61-1166.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 1998, Nr. 5-99.

⁶¹ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 428.

⁶² Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuluotas įstatymo, kaip pirminio teisės akto, turinčio aukščiausią juridinę galią ir reguliuojančio svarbiausius visuomeninius santykius, apibrėžimas. Vėliau Konstitucinis Teismas atsisakė vieno iš įstatymo požymio – pirminio teisės akto, įtvirtindamas Konstitucijos, kaip pirminio teisės akto, reikšmę: „Konstitucija yra aukščiausią teisinę galią turintis teisės aktas, grindžiantis šalies teisės sistemą. Visi teisės aktai turi atitikti Konstituciją. Konstitucijoje yra įtvirtintos pagrindinio teisinio reguliavimo nuostatos, ji sudaro įstatymų leidybos pagrindą.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7, 11, 15 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7 straipsnio 1 bei 4 dalių ir Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymo 20 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2002, Nr. 62-2515.)

Įstatymų leidybos procese vykdomoji valdžia dalyvauja realizuodama Konstitucijoje įtvirtintą įstatymų leidybos iniciatyvos teisę, o Respublikos Prezidentas dar ir turėdamas konstitucinius įgaliojimus pasirašyti ir oficialiai paskelbti įstatymus. Įstatymų promulgavimas – būtina jų įsigaliojimo stadija. „Įstatymų promulgacijos teisė yra tradicinis valstybės vadovo įgaliojimų įrankis.“⁶³ Prezidentas gali įstatymų ne promulguoti, o pasinaudoti Konstitucijoje įtvirtinta atidedamojo veto teise. Taigi valstybės vadovas tam tikra apimtimi gali daryti įstatymų turinio korekciją. Būtent Prezidento pasinaudojimas Konstitucijos įtvirtinta veto teise turėtų priversti įstatymų leidžiamąją instituciją derinti skirtingas pozicijas ir siekti kompromiso. Taigi Prezidento veto yra stabdžių ir atsvarų konstrukcijos elementas.

Pagal Konstituciją Seimas, pakartotinai apsvarstęs vetuotą įstatymą, gali jį priimti, jei už įstatymą balsuos daugiau nei pusė visų Seimo narių. Konstitucinių teisinių santykių praktika rodo, kad Seimas beveik visada nesunkiai surinkdavo daugiau kaip pusę visų Seimo narių balsų ir pakartotinai priimdavo įstatymą, kartu atmesdamas Prezidento siūlymus. Taigi Prezidento veto neveiksmingumas patvirtina Seimo monopolį leidžiant įstatymus.

Praktikoje taip pat nemaža pavyzdžių, kai Prezidentas nei pasirašydavo, nei motyvuotai gražindavo priimtą įstatymą Seimui pakartotinai svarstyti, palikdamas įstatymą pasirašyti Seimo Pirmininkui Konstitucijoje nustatyta tvarka. Tokią situaciją Konstitucinis Teismas, galime daryti išvadą, įvertino neigiamai, išaiškindamas, kad atlikti vieną iš teisnių veiksmų – promulguoti įstatymą arba pasinaudoti atidedamojo veto teise – yra Prezidento „konstitucinė pareiga“.⁶⁴

Šiuo metu Vyriausybė aktyviai dalyvauja įstatymų leidybos procese. Įstatymų leidybos procedūros iniciavimas, t. y. įstatymo projekto rengimas ir teikimas Seimui, - Konstitucijos 94 straipsnio 5 punkte nustatyta Vyriausybės teisė ir pareiga. Vyriausybė – vienintelis subjektas, įgaliotas rengti įstatymų projektus. Čia lyg ir viskas gerai, tačiau kyla klausimų, ar Seimas gali pavesti Vyriausybei reguliuoti santykius, susijusius su žmogaus teisėmis, mokesčių nustatymu, esminėmis socialinėmis vertybėmis ir pan.?

Konstitucinis Teismas ne viename nutarime atsakė į šiuos klausimus, konstatuodamas, kad „jeigu Konstitucijoje yra tiesiogiai nustatyti konkrečios valdžios institucijos įgaliojimai, jokia kita institucija negali iš jos tų įgaliojimų perimti, o institucija, kurios įgaliojimai Konstitucijoje nustatyti,

⁶³ Mesonis G. Prezidento veto stabdžių ir atsvarų sistemoje: efektyvumo teorinės ir praktinės prielaidos//Jurisprudencija. 2005, Nr. 64(56). P. 84-91.

⁶⁴ Tuo tarpu Seimo Pirmininko įgaliojimai pasirašyti ir oficialiai paskelbti Seimo priimtą įstatymą – „tai tik Seimo pirmininko teisė ir pareiga, jo konstitucinė prerogatyva, kuri yra realizuojama tais atvejais, kai nurodytu laiku (t.y. ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo) Seimo priimtą įstatymą Respublikos Prezidentas nei pasirašė, nei motyvuotai gražino Seimui pakartotinai svarstyti, o Seimo Pirmininkas tuo laiku nei laikinai eina Respublikos Prezidento pareigas, nei laikinai pavaduoja Respublikos Prezidentą. Minėti Seimo Pirmininko įgaliojimai Konstitucijoje yra tiesiogiai nustatyti Seimo Pirmininkui.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7, 11, 15 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7 straipsnio 1 bei 4 dalių ir Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymo 20 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2002, Nr. 62-2515.)

negali jų perduoti ir atsisakyti. Tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu.⁶⁵ Iš tiesų, sistemiškai analizuojant konstitucines normas, kurios tiesiogiai nustato valstybės valdžios institucijų įgaliojimus, taip pat normas, įtvirtinančias žmogaus teisių ir laisvių bei socialinių vertybių apsaugą, matome, kad šių normų įgyvendinimas – Seimo prerogatyva. Tačiau praktikoje dažnai pasitaiko, kai Seimas Vyriausybei iš esmės paveda ne detalizuoti įstatymą, o sureguliuoti santykius, kurie yra įstatyminio reguliavimo dalykas.⁶⁶

Negalima nepaminėti E. Šileikio iškeltos problemos dėl Konstitucijos 94 straipsnio 2 punkto, kuris sako, kad Vyriausybė vykdo įstatymus ir Seimo nutarimus dėl įstatymų įgyvendinimo. Seimo nutarimus E. Šileikis laiko valdymo aktais: „Tokiuose valdymo aktuose iš principo gali būti sprendžiami tik organizaciniai techniniai klausimai, bet nereglamentuojami santykiai, sudarantys įstatymų, kuriems įgyvendinti skirti Seimo nutarimai, dalyką (objektą). Šiuo požiūriu įstatymams įgyvendinti turi būti skirti ne Seimo nutarimai, bet „įstatymai dėl įstatymų įgyvendinimo“.⁶⁷ Konstitucinis Teismas šią konstitucinę nuostatą išaiškino taip: „Vyriausybės pareiga priimti poįstatyminius aktus, būtinus įstatymams įgyvendinti, kyla tiesiogiai iš Konstitucijos, o esant įstatymų leidėjo pavedimui – ir iš įstatymų bei Seimo nutarimų dėl įstatymų įgyvendinimo. Tačiau Vyriausybė neprivalo poįstatyminiuose teisės aktuose nurodyti konkrečių įstatymų, Seimo nutarimų, ar Lietuvos Respublikos Prezidento dekretų, kuriuos ji vykdo priimdama poįstatyminį teisės aktą, svarbu, kad poįstatyminius teisės aktus Vyriausybė priimtų neviršydamą savo įgaliojimų ir kad šie poįstatyminiai teisės aktai neprieštarautų Konstitucijai ir įstatymams“.⁶⁸ Mūsų manymu,

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 11 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos asmenų, nukentėjusių nuo 1939-1990 metų okupacijų, teisinio statuso įstatymo 8 straipsnio 3 dalies 2 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 3 d. nutarimu Nr. 829 „Dėl 1939-1990 metų okupacijų represinių struktūrų, tarnybų ir pareigų, kurias ėjusiems asmenims neskiriamos nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos, sąrašo patvirtinimo“ patvirtinto sąrašo „1939-1990 metų okupacijų represinės struktūros, tarnybos ir pareigos, kurias ėjusiems asmenims neskiriamos nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos“ 9 bei 12 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 11 straipsnio 4 daliai“//Valstybės žinios. 2000, Nr. 14-370.

⁶⁶ Čia jau būtų kalbama apie deleguotąją įstatymų leidybą. Tačiau Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje nustatyta, jog „teisės leisti įstatymus delegavimas Vyriausybei turi būti legitiminis, tai yra pagrįstas valstybės Konstitucijoje įtvirtintomis nuostatomis. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įstatymų leidybos delegavimas nenumatytas, todėl Vyriausybė gali priimti tik poįstatyminius teisės aktus.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų" 10 straipsnio septintosios dalies nuostatos, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 55 "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 15 d. nutarimu Nr. 470 patvirtintos Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų" įgyvendinimo tvarkos dalinio pakeitimo" 1.2 punktų nuostatos, 2.1 punkto ir jo 1, 2 bei 3 papunkčių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 1995, Nr. 89-2007.) Tačiau Vyriausybė, priimdama nutarimus, negali „keisti ar sąlygoti įstatymo normų, jų turinio.“ Poįstatyminiais teisės aktais tik realizuojamos įstatymo normos. (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gegužės 6 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. gruodžio 5 d. nutarimu Nr. 530 patvirtintų Asmenų draudimo valstybės lėšomis ir kompensacijų mokėjimo juos sužeidus ar jiems žuvus ryšium su tarnyba sąlygų 4 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos įstatymo 25 straipsniui“//Valstybės žinios. 1998, Nr. 43-1187.)

⁶⁷ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 430.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. rugpjūčio 13 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. vasario 27 d. nutarimo Nr. 222 "Dėl kandidato į Vyriausybės atstovus" atitikties Lietuvos

Konstitucinis Teismas tik dar kartą pabrėžė ne įstatymų leidybos tvarka duodamus tiesioginius norminio pobūdžio pavedimus Vyriausybei.

Nereti atvejai, kai Vyriausybė išibrauna į įstatymų leidėjo reguliuojamą sritį. Vyriausybė, vykdydama konkretų pavedimą, aiškiai peržengia jo ribas, sprendžia kitus klausimus, pažeisdama Seimo kompetenciją. Nagrinėjant Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, galima daryti išvadą, kad įstatymų leidėjo ir Vyriausybės kompetencijų kolizija dažniausiai pasitaiko tokiose srityse, kaip žmogaus teisių ir laisvių apsauga, socialinės vertybės, finansinių bei valstybės turto tvarkymo santykių srityse.

Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad nuosavybės teisiniai santykiai - įstatymo reguliavimo dalykas, todėl įstatymo norma, kuria Vyriausybei pavedama poįstatyminiu aktu nustatyti nuosavybės teisių atkūrimo tam tikros grupės asmenims sąlygas, prieštarauja Konstitucijai.⁶⁹ Juk Konstitucijos 23 straipsnis garantuoja nuosavybės neliečiamumą, nuosavybės teisių apsaugą įstatyminiu lygmeniu.

Dėl Konstitucijos 52 straipsnio, įtvirtinančio piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą, nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „Konstitucijos 52 straipsnyje nurodytų santykių poįstatyminiu reguliavimu negalima nustatyti asmens teisės į socialinę paramą atsiradimo sąlygų, taip pat riboti šios teisės apimtį“⁷⁰. Tad Seimas pagal Konstituciją neturi teisės pavesti

Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymo 9 straipsniui//Valstybės žinios. 2007, Nr. 90-3580.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pažymėjo, jog „nuosavybės teisių atkūrimo sąlygos yra tokie teisiniai santykiai, nuo kurių priklauso, ar nuosavybės teisė bus atkurta.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl piliečių nuosavybės teisių išlikusių nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų" 10 straipsnio septintosios dalies nuostatos, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 55 "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 15 d. nutarimu Nr. 470 patvirtintos Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl piliečių nuosavybės teisių išlikusių nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų" įgyvendinimo tvarkos dalinio pakeitimo" 1.2 punktų nuostatos, 2.1 punkto ir jo 1, 2 bei 3 papunkčių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai"//Valstybės žinios. 1995, Nr. 89-2007.) 2007 m. liepos 5 d. nutarime patikslinta, kad „įstatymų leidėjas, reguliuodamas nuosavybės teisių atkūrimo santykius, turi diskreciją nustatyti nuosavybės teisių atkūrimo sąlygas ir tvarką. Tai darydamas įstatymų leidėjas yra saistomas Konstitucijos, taigi privalo paisyti konstitucinių nuosavybės teisių apsaugos principų, konstitucinio atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekio, kitų konstitucinių vertybių.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių išlikusių nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5 straipsnio 2 dalies 1 punkto (2002 m. balandžio 2 d. redakcija), 16 straipsnio 7 dalies (1999 m. gegužės 1 d., 2001 m. gruodžio 11 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai//Valstybės žinios. 2007, Nr. 76-3018.)

⁷⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. rugsėjo 27 d. nutarimo Nr. I-619 "Dėl Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymo taikymo" 1 punkto, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. liepos 5 d. nutarimu Nr. 808 "Dėl socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo" patvirtintų socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų 6.1.1 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 6.1.4 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 6.1.5 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 7 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 9 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. balandžio 17 d. nutarimu Nr. 441 "Dėl socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo" patvirtintų socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų 5.1.1 punkto, 5.1.7 punkto (2000 m. balandžio 17 d. ir 2000 m. liepos 14 d. redakcijos), 5.1.8 punkto (2000 m. balandžio 17 d. ir 2000 m. liepos 14 d. redakcijos), 5.4, 5.5.2, 9 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymo 10 straipsnio (1994 m. lapkričio 3 d. redakcija) 1 daliai"//Valstybės žinios. 2004, Nr. 38-1236.

inter alia Vyriausybei realizuoti jo konstitucinės kompetencijos, o Vyriausybė negali tokio pavedimo priimti ir vykdyti.

Konstituciniam Teismui nagrinėjant teisės normas, reguliuojančias ūkinės veiklos santykius, ne kartą teko konstatuoti, jog ir šioje srityje „nustatyti esminės ūkinės veiklos sąlygas, draudimus ir ribojimus, darančius esminį poveikį ūkinei veiklai, taip pat įvairias sankcijas už atitinkamus teisės pažeidimus <....> pagal Konstituciją galima tik įstatymu.“⁷¹

Seimo ir Vyriausybės įgaliojimų ribos susikerta ir mokesčių srityje, nors Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkte aiškiai pasakyta, kad Seimas nustato valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus. Konstitucinis Teismas ne kartą susidūrė su įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių įgaliojimų kolizija mokesčių, biudžeto sudarymo ir vykdymo, valstybės turto tvarkymo srityse.⁷²

⁷¹ Juk Konstitucijos 46 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Lietuvos ūkis grindžiamas privačios nuosavybės teise, asmens ūkinės veiklos laisve ir iniciatyva. Būtent šios vertybės ir apibrėžia tautos ūkio pagrindą. Pagal to paties straipsnio 3 dalį, valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei. Valstybės teisė reguliuoti ūkinę veiklą sudaro konstitucines prielaidas leisti įstatymus. „Tam tikri ūkinės veiklos santykiai gali būti reguliuojami tik įstatymais, tuo tarpu kiti – Vyriausybės nutarimais, dar kiti – žemesnės galios poįstatyminiais teisės aktais.“ Taigi tik įstatymu galima nustatyti ir esminį poveikį ūkinei veiklai galinčias daryti ekonominio poveikio priemones, kurios turi būti taikomos, kai nustatyti įpareigojimai yra nevykdomi arba netinkamai vykdomi. (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 31 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. rugsėjo 26 d. nutarimo Nr. 1170 „Dėl cukraus rinkos reguliavimo priemonių“ 2.3, 2.4 punktų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 12 d. nutarimo Nr. 879 "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. kovo 12 d. nutarimo Nr. 284 "Dėl baltojo cukraus gamybos kvotos nustatymo" pakeitimo" 2 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos cukraus įstatymo 4 straipsnio 1 daliai (2000 m. gegužės 18 d. redakcija), 2 daliai (1999 m. liepos 8 d. redakcija)“//Valstybės žinios. 2006, Nr. 62-2283.)

⁷² 1996 m. kovo 15 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Seimo pavedimas Žyminio mokesčio įstatymu Vyriausybei nustatyti žyminio mokesčio tarifus neprieštaravo Konstitucijai. Savo nutarimą Konstitucinis Teismas grindė tuo, kad žyminis mokestis savo esme skiriasi nuo reguliarių mokesčių, nes pastariesiems nėra būdingas atlygintinumas. (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. kovo 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. lapkričio 11 d. nutarimu Nr. 1123 "Dėl žyminio mokesčio tarifų bei žyminio mokesčio mokėjimo ir gražinimo tvarkos patvirtinimo" patvirtintų žyminio mokesčio tarifų 5, 6, 7, 8, 16, 17, 19, 27.4-27.9, 29, 34 ir 36 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat Lietuvos Respublikos žyminio mokesčio įstatymo 6 straipsniui ir Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 6 straipsniui“//Valstybės žinios. 1996, Nr. 25-630.)

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 24 d. nutarime, kai buvo nagrinėjamas klausimas dėl palūkanų, išleidžiant laisvai cirkuliuoti pagrindinius kompensacinius produktus, mokėjimo nustatymo Vyriausybės nutarimu, konstatuota, kad „sprendžiant, ar Konstitucijai (*inter alia* jos 67 straipsnio 15 punktui, 127 straipsnio 3 daliai) neprieštarauja Vyriausybės nutarimas (t. y. poįstatyminis teisės aktas), nustatantis kurią nors mokesčių mokėjimą užtikrinančią priemonę, kiekvienu atveju būtina išsiaiškinti, ar Vyriausybės nutarime nustatyta atitinkama mokesčių mokėjimą užtikrinanti priemonė nėra grindžiama įstatymu; jeigu minėta mokesčių mokėjimą užtikrinanti priemonė yra grindžiama įstatymu, vien tai, kad ši priemonė poįstatyminiame teisės akte yra reglamentuojama detaliau negu įstatyme, savaime nėra pagrindas konstatuoti, kad toks Vyriausybės nutarimu nustatytas teisinis reguliavimas yra nesuderinamas su Konstitucija.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. rugpjūčio 11 d. nutarimu Nr. 898 "Dėl laikinojo prekių įvežimo į Lietuvos Respubliką perdirbti tvarkos patvirtinimo" patvirtintos laikinojo prekių įvežimo į Lietuvos Respubliką perdirbti tvarkos 21.1 punkto (2002 m. birželio 27 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2006, Nr. 10-369.)

Konstitucinis Teismas 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarime, kuriame buvo aiškinamasi dėl Vyriausybės nutarimu patvirtintos PVM mokėtojų registravimo tvarkos 11 punkto, nustatančio kitokią nei įstatyme PVM apskaičiavimo ir mokėjimo tvarką, konstitucingumo, konstatavo, kad ši nuostata prieštarauja Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktui bei 127 straipsnio 3 daliai ir PVM įstatymo nuostatomis. „Poįstatyminiuose aktuose, nustatančiuose mokesčių įstatymų įgyvendinimo tvarką, negali būti teisės normų, nustatančių kitokią negu įstatymo nustatytą teisinį reguliavimą ir konkuruojančių su įstatymo normomis.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. gegužės 9 d. nutarimo Nr. 546 "Dėl pridėtinės vertės mokesčio" 2.4 punktu patvirtintos pridėtinės vertės mokesčio mokėtojų registravimo tvarkos 11 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 6 straipsnio 3 daliai (1994

Taigi Konstitucinio Teismo nutarimuose, aiškinančiuose Seimo biudžetinę kompetenciją, konstatuota, jog, įstatymus, kuriais nustatomi mokesčiai ir privalomi mokėjimai, gali priimti tik Seimas.⁷³ Poįstatyminiuose aktuose, nustatančiuose mokesčių įstatymų įgyvendinimo tvarką, negali būti teisės normų, nustatančių kitokią negu įstatymo nustatytą teisinį reguliavimą ir konkuruojančių su įstatymo normomis.

Biudžeto – centrinio finansų sistemos instituto – sudarymo ir vykdymo srityje Konstitucija atskiria Seimo ir Vyriausybės galias. 2002 m. sausio 14 d. nutarime Konstitucinis Teismas, remdamasis valdžių padalijimo principu, suformulavo Seimo ir Vyriausybės įgaliojimų atirbojimo biudžetiniuose santykiuose nuoseklią doktriną.⁷⁴

Konstitucinis Teismas nutarimuose, kuriuose buvo aiškinamos Seimo ir Vyriausybės įgaliojimų ribos tvarkant valstybės turtą, konstatavo, kad tik įstatymų leidėjas gali nustatyti disponavimo valstybiniu turtu būdus ir sąlygas. „Vyriausybė „įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka valdo, naudoja ir disponuoja valstybiniu turtu“, t. y. atlieka valstybinio turto <...> savininko funkciją, tačiau savo aktais negali sukurti naujų normų, kurios nesiremia įstatymo normomis.“⁷⁵

Išnagrinėjus keletą Konstitucinio Teismo nutarimų, galima daryti išvadą, jog pagrindinis teisinis kriterijus, kuriuo remiantis Konstitucinis Teismas atskleidė Lietuvos Respublikos Seimo ir Vyriausybės tarpusavio santykių teisinę konstrukciją, yra valdžių padalijimo principas.

Seimo galios formuojant Vyriausybę labiausiai siejasi su Respublikos Prezidento konstitucinėmis galiomis. Kadangi Lietuvai būdingas parlamentinis valdymo modelis, tai

m. balandžio 7 d. ir 1997 m. spalio 14 d. redakcijos) bei 15 straipsniui (1993 m. gruodžio 22 d. redakcija)“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 135-4903.)

⁷³ V. Sinkevičius daro išvadą, kad žodelis „tik“ reiškia, jog įstatymai, nustatantys mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus, taip pat nustatantys esminius mokesčių ir kitų privalomų mokėjimų elementus, negali būti priimami referendumu. Taigi tai dar viena prielaida konstatuoti, jog Lietuvoje ribojamas tiesioginės demokratijos idėjos įgyvendinimas. (Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Seimo biudžetinė kompetencija Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje//Jurisprudencija. 2002, Nr. 31(23).

⁷⁴ Konstitucinis Teismas čia aiškiai išskyrė Seimo ir Vyriausybės įgaliojimus: „Pagal Konstituciją rengti (sudaryti) valstybės biudžeto projektą yra Vyriausybės, ir tik jos, teisė ir pareiga. Parengusi valstybės biudžeto projektą, Vyriausybė Konstitucijoje numatytais terminais jį teikia Seimui tvirtinti <.....> Svarstyti ir įstatymu tvirtinti Vyriausybės pateiktą valstybės biudžeto projektą yra tik Seimo kompetencija. Pagal Konstituciją valstybės biudžeto įstatymo priėmimas – tai galutinis biudžeto suformavimas <.....> Nustatyti subjektus, kuriems skiriami valstybės biudžeto asignavimai, - tik Seimo kompetencija. <.....> Vykdomosios valdžios institucijų aktai tegali būti valstybės biudžeto vykdymo aktai, kurie negali konkuruoti su valstybės biudžeto įstatymu, juo labiau jo pakeisti.“ Taigi Seimo patvirtintas valstybės biudžetas yra įstatymas. (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 2001 metų valstybės ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 2000 m. gruodžio 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų dydį ir išlyginimą lemiančių rodiklių tvirtinimo 2001, 2002 ir 2003 metams įstatymo ir Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 16 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai//Valstybės žinios. 2002, Nr. 5-186.)

⁷⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. spalio 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. liepos 17 d. nutarimo Nr. 987 "Dėl valstybinės žemės sklypų ne žemės ūkio veiklai pardavimo ir nuomos" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 97, 98, 99 straipsniams ir Lietuvos Respublikos apskrities valdymo įstatymo 9 straipsnio 1 bei 3 punktams, 14 straipsnio pirmajai daliai ir 18 straipsniui“//Valstybės žinios. 1996, Nr. 104-2385.

Vyriausybė formuojama atsižvelgiant į parlamento rinkimų rezultatus, o Prezidentas Vyriausybės vadovu skiria asmenį, kurio kandidatūrai pritaria parlamentas. Remiantis Konstitucijos 84 straipsnio 4, 5, 6, 8 ir 9 punktų bei 67 straipsnio 6 ir 7 punktų sisteminė analize, galima daryti išvadą, kad formuojant Vyriausybę dominuojantis vaidmuo atitenka įstatymų leidžiamajai valdžiai, o Prezidentas šiame kontekste užima formalią poziciją. Juk naivu tikėtis, kad Prezidentas skirs ne Seimo daugumos palaikomą Ministrą Pirmininką. Konstitucinėje valdžių struktūroje įtvirtinta, kad tik Seimo pasitikėjimą turinti Vyriausybė gali vykdyti savo įgaliojimus. Teisinė tokių įgaliojimų suteikimo forma – balsavimas Seime pritariant Vyriausybės programai.

G. Mesonis, brėždamas išsamią Vyriausybės schemą, numato penkis etapus: pirmas, Prezidentas derina Ministro Pirmininko kandidatūrą su Seimo dauguma; antras, Prezidentas siūlo Seimui pritari ti jau aptartai Ministro pirmininko kandidatūrai; trečias, Seimas pritaria arba nepitaria Ministro Pirmininko kandidatūrai, ketvirtas, Prezidentas dekretu skiria Ministrą Pirmininką, jei siūlomai kandidatūrai pritarė Seimas ir penktas, naujai suformuota Vyriausybė siekia gauti Seimo pritarimą savo veiklos programai. Autorius daro išvadą, kad „esant tokiai vyriausybės formavimo grandinei reikšmingiausias veiksnys, lemiantis Ministro Pirmininko ir Vyriausybės sudėtį, tampa ne Respublikos Prezidento, o Seimo, tiksliau – Seimo parlamentinės daugumos, valia.“⁷⁶ Autorius taip pat mano, jog Vyriausybei atsistatydinus, įgaliojimų grąžinimas Prezidentui, o ne Seimui nepakeičia įgaliojimų balanso, nes formuojant kitą Vyriausybę šis procesas turės vykti pagal jau aptartą schemą, t. y. atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Konstitucijos reikalavimus, kurie Seimo įgaliojimų nesumažina.

Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad toks konstitucinis valdžios institucijų įgaliojimų ir tarpusavio santykių nustatymas formuojant Vyriausybę ir suteikiant jai iš naujo įgaliojimus dar kartą atspindi Konstitucijoje įtvirtintą valstybės valdžių padalijimo ir jų pusiausvyros principą.⁷⁷

⁷⁶ Mesonis G. Valdžių padalijimas: teisinės valstybės charakteristika//Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 152.

⁷⁷ Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas Seimo ir Prezidento įgaliojimus Vyriausybės formavimo procese, priėjo išvadą, kad Konstitucijoje vartojamos sąvokos „Vyriausybės atsistatydinimas“ ir „Vyriausybės įgaliojimų grąžinimas“ nėra tapačios, nes sukelia skirtingus teisinius padarinius. Vyriausybės atsistatydinimo pagrindų įtvirtintų Konstitucijos 101 straipsnyje, sąrašas baigtinis. Jų esmę sudaro Seimo pasitikėjimo Vyriausybe netekimas ar neišėjimas. Tuo tarpu Vyriausybė įgaliojimus grąžina dviem Konstitucijoje numatytais atvejais: po Seimo rinkimų (Vyriausybė ne tik grąžina įgaliojimus, bet ir atsistatydina. Konstitucinis Teismas sąvoką „po Seimo rinkimų“ 1999 m. lapkričio 23 d. nutarime išaiškino „tą dieną, kai baigiasi ankstesnio Seimo įgaliojimai.“ O šie įgaliojimai baigiasi „naujai išrinktam Seimui susirinkus į pirmąjį posėdį.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 8 straipsnio 2 ir 4 dalių, 9 straipsnio 1 dalies 4 punkto ir 4 dalies, 22 straipsnio 1 punkto, 24 straipsnio 2 dalies 5 bei 11 punktų, 26 straipsnio 3 dalies 7 punkto, 31 straipsnio 2, 4 dalių ir 6 dalies 2 punkto, 37 straipsnio 4 dalies, 45 straipsnio 4 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”//Valstybės žinios. 1999, Nr. 101-2916.)) ir po Prezidento rinkimų, po kurių ir toliau išlieka Seimo pasitikėjimas Vyriausybe, todėl Vyriausybei šiuo atveju Konstitucijoje nėra nustatyta pareiga atsistatydinti. Vyriausybės įgaliojimų grąžinimu po Prezidento rinkimų „neabejotinai išreiškiama pagarba valstybės vadovo institucijai, pripažįstamas Respublikos Prezidento ir Vyriausybės santykių reikšmingumas <...> Grąžinusi įgaliojimus, Vyriausybė išlieka legitimi. Tačiau įgaliojimų grąžinimo procedūra yra ne tik tarpinstitucinio mandagumo išraiška – ji suteikia galimybę Respublikos Prezidentui patikrinti, ar Seimas ir toliau pasitiki Vyriausybe.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m.

Igyvendindamas Konstitucijos 67 straipsnio 10 ir 11 punktuose numatytas galias skirti Konstitucinio Teismo teisėjus, Aukščiausiojo Teismo teisėjus bei šių teismų pirmininkus, skirti ir atleisti valstybės kontrolierių, Lietuvos banko valdybos pirmininką, Seimas plačiai sąveikauja su Respublikos Prezidentu. Dabar apsiribosime trumpa kitų pareigūnų skyrimo ir atleidimo tvarka, nes apie teisėjų skyrimo tvarką kalbėsime kitame poskyryje „Seimo santykiai su teismine valdžia.“

Skiriant ir atleidžiant valstybės pareigūnus, taip pat realizuojamas valstybės valdžių padalijimo principas bei veikia stabdžių ir atsvarų mechanizmas. Valstybės kontrolierių, Lietuvos banko valdybos pirmininką Seimas skiria Prezidento teikimu. Ši Konstitucijoje įtvirtinta Prezidento teisė teikti Seimui valstybės kontrolieriaus ir Lietuvos banko valdybos pirmininko kandidatūras traktuojama kaip teisė parinkti kandidatą nederinant su įstatymų leidžiamąja institucija. „Dėsninga, kad šių aukštų valstybės pareigūnų skyrimas yra suderintos Tautai atstovaujamos institucijos ir valstybės vadovo rezultatas. Valstybės kontrolierius ir Lietuvos banko valdybos pirmininkas – vienos svarbiausių pareigybių šalies ekonomikos valdymo sistemoje.“⁷⁸ Konstitucijos 75 straipsnis nustato Seimo skirtų ar rinktų pareigūnų atleidimo iš pareigų tvarką.⁷⁹

3.2. santykiuose su teismine valdžia

Teisminė valdžia – viena iš Konstitucijoje įtvirtintų valstybės valdžių. Teismai – juridikinės institucijos – vykdo teisminę valdžią, kuri, kaip ir įstatymų leidžiamoji bei vykdomoji valdžios, yra „visavertė valstybės valdžia.“⁸⁰ Vykdyti teisingumą yra teisminės valdžios paskirtis ir konstitucinė kompetencija. Teisminė valdžia ypatinga ir skiriasi nuo kitų valstybės valdžių tuo, kad

sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios.1998, Nr. 5-99.)

⁷⁸ Jovaišas K. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (II dalis). Vilnius: Teisės institutas, 2002. P. 65.

⁷⁹ Čia įvardijami dviejų kategorijų pareigūnai: Seimo skirti ir Seimo rinkti pareigūnai, kurie atleidžiami tuo pačiu pagrindu – Seimui visų Seimo narių dauguma pareiškus jais nepasitikėjimą. Pagal Seimo statuto 187 ir 217 straipsnių sisteminę analizę, galima daryti išvadą, kad Seimo rinkti pareigūnai – tai Seimo Pirmininkas ir jo pavaduotojai bei komitetų pirmininkai. Seimo skirti pareigūnai – tai valstybės institucijų vadovai. Pasiūlymą Seimui pareikšti nepasitikėjimą valstybės kontrolieriumi, Lietuvos banko valdybos pirmininku gali teikti ir Respublikos Prezidentas pagal Konstitucijos 84 straipsnio 13 punktą. Konstitucinis teismas 2003 m. sausio 24 d. nutarime pažymėjo, kad „nepasitikėjimo pareiškimo institutas - tai ne tik vienas iš Seimo vykdomos parlamentinės kontrolės būdų, bet ir svarbi Seimo paskirto ar išrinkto pareigūno veiklos garantija, nes toks pareigūnas, jeigu nėra pagrindų, dėl kurių jis apskritai negali eiti savo pareigų, gali būti atleistas iš pareigų nepasibaigus jo įgaliojimų laikui, kai už nepasitikėjimą balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių. Nepasitikėjimo pareiškimas yra toks Seimo paskirto ar išrinkto pareigūno atleidimo iš pareigų pagrindas, kuris turi būti siejamas su pareigūno veiklos vertinimu, todėl parlamentinis nepasitikėjimo pareiškimo procedūros reglamentavimas turi būti toks, kad būtų užtikrintas tinkamas teisinis procesas.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 11 straipsnio 4 dalies 9 punkto (2000 m. lapkričio 28 d. redakcija) ir 2000 m. lapkričio 28 d. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 11 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2003, Nr. 10-366.)

⁸⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2006, Nr. 36-1292.

„ji formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu.“⁸¹ Pasak V. Pakalniškio, „teismas gauna valdžios galias tiesiogiai iš tautos, o ne iš kitų valstybės valdžių, todėl jis ir įgyvendina savo valdžią savarankiškai, o ne kaip kitų valdžių įsteigta institucija. Tai reiškia, kad teismas, vykdydamas savo funkcijas, nėra pavaldus nei vykdomajai, nei įstatymų leidžiamajai valdžiai.“⁸² Teisingumo vykdymas patikėtas teismams taip, kaip įstatymų leidyba patikėta Seimui, o vykdomoji veikla – Vyriausybei ir Prezidentui.

Tačiau, kaip pastebi E. Šileikis, Konstitucijoje nėra nuostatos, įtvirtinančios, kad tik Seimas leidžia įstatymus (logiškai akivaizdu, kad įstatymų leidyba – Seimo prerogatyva). O teisingumo vykdymo funkcija priskirta tik teismams, išryškinant žodelio „tik“ reikšmę. Kyla klausimas, ar tai, kad Seimui suteikta teisė skelbti amnestiją, o Prezidentui teikti malonę, nedaro įtakos teisingumo vykdymui?

Pritariame E. Šileikio nuomonei, kad „teisingumo vykdymas – politiškai jautriausia ir pažeidžiamiausia valstybės valdžios funkcija, kuri dėl šalutinio poveikio gali netekti savo esmės ir virsti faktine (subjektyviai determinuota) įstatymų leidyba materialiuoju požiūriu ar valdymu (subjektyvių politinių iniciatyvų įsigalėjimo požiūriu).“⁸³ Neveltui Konstitucijoje įtvirtinti teisėjų ir teismų nepriklausomumo, teisėjų depolitizavimo principai, juk teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę ir, žinoma, užtikrinti asmens teisių apsaugą.

Teisminės valdžios savarankiškumas, nepriklausomumas nereiškia, kad ji ir kitos valstybės valdžios – įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji – negali bendradarbiauti. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „įgyvendinant bendruosius valstybės uždavinius, vykdamas jos bendrąsias funkcijas tarp valstybės institucijų yra tarpfunkcinė partnerystė, taip pat tarpusavio kontrolė ir atsvara.“⁸⁴ Kadangi pagal valdžių padalijimo principą, įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios yra ne tik atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet ir tarpusavyje susijusios, tai Seimas, kaip šio tyrimo dalykas, vykdydamas Konstitucijoje įtvirtintus įgaliojimus, sąveikauja ne tik su vykdomąja, bet ir su teismine valdžiomis. Įstatymų leidžiamosios valdžios ir teisminės valdžios santykius bandysime atskleisti per, mūsų manymu, pagrindinius jų sąlyčio taškus: teisėjų skyrimą ir atleidimą bei teisėjų ir teismų nepriklausomumo pagrindu kylančius teismų sistemos organizavimo, teismų veiklos administravimo ir teismų finansavimo santykius.

⁸¹ Ten pat.

⁸² Pagal: Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 213.

⁸³ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 379.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo <...> Lietuvos Respublikos įstatymo „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo statutas“ <...> ir Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 10 d. dekreto Nr. 2048 "Dėl apygardos teismo teisėjo atleidimo"1 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai"//Valstybė žinios. 2006, Nr. 51-1894.

Pagal Konstitucijos 109 straipsnį teisėjai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi ir klauso tik įstatymo. Į teismų veiklą, vykdam teisingumą, negali kištis nei įstatymų leidžiamoji, nei vykdomoji valdžios. Įstatymų leidėjas neturi teisės riboti teisingumo vykdymo – nustatyti, kokiais atvejais asmuo negali ginti savo tariamai pažeistų konstitucinių teisių teisme, ar pavesti kitoms institucijoms spręsti problemas, kurios sprendžiamos tik teismine tvarka.⁸⁵

Seimas, vykdydamas savo svarbiausią (bet ne vienintelę) funkciją – įstatymų leidybą, daugiau ar mažiau daro įtaką teismų sistemai (pavyzdžiui, Teismų įstatymo, nustatančio Lietuvos Respublikos teismų sistemą, jų kompetenciją, teismų organizavimo, veiklos, administravimo ir savivaldos sistemą, principus, teisėjų statusą, pretendentų į teisėjus atrankos, jų skyrimo teisėjais, teisėjų karjeros, atsakomybės procedūras, teisėjų socialines garantijas ir kitus su teismais susijusius klausimus, priėmimas ir jo nuostatų pildymas ar keitimas). Kita vertus, kaip pastebi E. Šileikis, Aukščiausio Teismo formuojama teismų praktika taip pat gali būti vertinama kaip tam tikra įstatymų leidyba materialiąja prasme.

Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo turi būti paisoma įstatymais nustatant teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų tvarką. Teisėjų korpusas turi būti formuojamas sąžiningai ir skaidriai, asmenys teisėjo darbui turi būti parenkami, teisėjai paskiriami, paaukštinami, perkeliama ar atleidžiami iš pareigų vien pagal jų profesinį pasirengimą ir tokias asmenines savybes, kitas aplinkybes, kurios lemia jų tinkamumą ar netinkamumą šiai veiklai.

Konstitucijoje nustatyta, kad įstatymų leidžiamosios valdžios ir vykdomosios valdžios institucijos, atitinkamai Seimas ir Prezidentas, skiria ir atleidžia teisėjus ir teismų pirmininkus. Apylinkių ir apygardų teismų teisėjus ir jų pirmininkus skiria ir atleidžia Prezidentas, dėl to neturintis kreiptis į Seimą; Apeliacinio teismo teisėjus ir Apeliacinio teismo pirmininką skiria ir atleidžia Prezidentas, tačiau jų kandidatūroms turi pritarti Seimas; Aukščiausio Teismo teisėjus ir Aukščiausio Teismo pirmininką, Konstitucinio Teismo teisėjus ir Konstitucinio Teismo pirmininką skiria Seimas, Prezidento teikimu. Taigi Seimas dalyvauja skiriant ir atleidžiant ne visų, o tik dviejų aukščiausių grandžių bendrosios kompetencijos teismų teisėjus ir šių teismų pirmininkus, tuo tarpu Prezidentas dalyvauja skiriant ir atleidžiant visų grandžių bendrosios kompetencijos teismų teisėjus, tačiau jo įgaliojimai, kaip matome, skirtingų bendrosios kompetencijos teismų teisėjų atžvilgiu yra

⁸⁵ Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas 2002 m. liepos 2 d. nutarime konstatavo, kad Seimo priimta įstatymo nuostata, nustatanti asmens, atleisto iš profesinės karo tarnybos ar kario savanorio tarnybos, galimybę kreiptis į teismą tik dėl tokių atleidimą reglamentuojančios tvarkos pažeidimų, bet ne dėl tokio atleidimo pagrįstumo, apribojo teismų galimybes vykdyti teisingumą. (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo 48 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 2002, Nr. 69-2832.)

skirtingi. Sunku daryti išvadą, kuri institucija – įstatymų leidžiamoji valdžia ar valstybės vadovas, kuri procedūra – kandidatų parinkimo ar teisėjų paskyrimo, daro didesnę įtaką formuojant teisėjų korpusą. Mūsų manymu, skiriant ir atleidžiant teisėjus, taip pat realizuojamas valdžių padalijimo principas, tarpusavio kontrolė ir atsvara.⁸⁶

Konstitucija taip pat numato vieną iš Konstitucinio Teismo, Aukščiausiojo Teismo, Apeliacinio Teismo teisėjų, taip pat Prezidento bei Seimo narių pašalinimo iš pareigų pagrindą – apkaltą. Taigi Konstitucijoje įtvirtinta valdžios atsakomybė visuomenei – galimybė pašalinti iš pareigų valstybės pareigūnus, kurie pažeidžia įstatymus, savo veiksmais diskredituoja valstybės valdžią. Apkaltos vykdymas Konstitucijoje patikėtas parlamentui, kuris vykdydamas apkaltą, nepaliauja veikti kaip aukščiausioji tautos atstovaujamoji įstatymų leidybos institucija ir tuo pačiu atlieka specifinę funkciją. Seimui vykdant apkaltą, galime išvelgti įstatymų leidžiamosios valdžios ir teisminės valdžios funkcijų tam tikrą suartėjimą. Tais pačiais veiksmais gali būti pažeidžiami ne tik konstituciniai, bet ir kiti teisiniai santykiai. Konstitucinis Teismas 1999 m. gegužės 11 d. nutarime pabrėžė, kad „teisinėje valstybėje kiekviena valstybės valdžia (įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ar teisminė) vykdo jai pavestas funkcijas ir realizuoja savo kompetenciją. Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad teisingumą Lietuvoje vykdo tik teismai, o pagal Konstitucijos 74 straipsnį apkaltos vykdymas pavestas Seimui. Balsuojant dėl apkaltos Seime yra sprendžiamas asmens konstitucinės, bet ne baudžiamosios atsakomybės klausimas.“⁸⁷ Kaip asmens pašalinimas iš pareigų apkaltos tvarka nesaisto teismo, taip ir teismo nuosprendis nesaisto Seimo, priimančio sprendimą dėl asmens konstitucinės atsakomybės. Tai lemia Konstitucijoje įtvirtintas įstatymų leidžiamosios ir teisminės valdžių savarankiškumas.

⁸⁶ Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas bylą dėl R. K. Urbaičio paskyrimo Konstitucinio Teismo teisėju, sprendė, ar Seimas, paskyręs minėtą asmenį Konstitucinio Teismo teisėju prieš tai neatleidęs jo iš Aukščiausio Teismo teisėjo pareigų, nepažeidė iš Konstitucijos kylančio draudimo tam pačiam asmeniui tuo pat metu būti ir Aukščiausio Teismo, ir Konstitucinio Teismo teisėju. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „Konstitucijoje yra nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad paskirtasis Konstitucinio Teismo teisėjas nesuderinamumas su Konstitucinio teismo teisėjo pareigomis turi pašalinti iki priesaikos Seime. Jeigu minėtų nesuderinamumų pašalinimas priklauso nuo tam tikrų institucijų (pareigūnų) sprendimų, šios institucijos (pareigūnai) turi pareigą priimti atitinkamus sprendimus iki Konstitucinio Teismo teisėjo priesaikos Seime. Antraip paskirtajam Konstitucinio Teismo teisėjui būtų sukliudyta pradėti eiti Konstitucinio Teismo teisėjo pareigas ir šitaip būtų kliudoma Konstitucijoje nustatyta tvarka atnaujinti Konstitucinį Teismą – vieną iš Konstitucijoje įtvirtintų valstybės valdžios institucijų. Pabrėžtina, kad Konstitucijoje nėra nuostatų reikalaujančių, kad asmuo, kurio kandidatūra į Konstitucinio Teismo teisėjus yra pateikta, dar iki balsavimo dėl jo kandidatūros atsisakytų dirbamo darbo, užimamų pareigų ar pašalintų kitus Konstitucijoje nurodytus nesuderinamumus su Konstitucinio Teismo teisėjo pareigomis.“ Konstitucinis teismas taip pat pabrėžė, kad paskirtasis Konstitucinio Teismo teisėjas nėra nustatyta tvarka prisiekęs Seime, neina Konstitucinio Teismo teisėjo pareigų. Tuo metu Konstitucinio Teismo teisėjo pareigas dar eina kadenciją bebaigęs Konstitucinio Teismo teisėjas. (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2005 m. kovo 15 d. nutarimo Nr. X-131 "Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjų paskyrimo" 2 straipsnio, Lietuvos Respublikos Prezidento 2005 m. kovo 17 d. dekreto Nr 237 "Dėl teikimo Lietuvos Respublikos Seimui atleisti R. K. Urbaitį iš Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjo pareigų" ir Lietuvos Respublikos Seimo 2005 m. kovo 17 d. nutarimo Nr. X-138 "Dėl R. K. Urbaičio atleidimo iš Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjo pareigų" atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai"//Valstybės žinios. 2005, Nr. 71-2561.)

⁸⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 259 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai"//Valstybės žinios. 1999, Nr. 42-1345.

„Demokratinėje valstybėje teismas yra pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimo institucinė garantija, pažeistų žmogaus teisių ir laisvių svarbiausia gynimo priemonė“⁸⁸ – teigia E. Jarašiūnas. Siekiant asmens teisių apsaugos garantavimo bei teismų sistemos veiklos efektyvumo, būtina užtikrinti Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje numatytą teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo įgyvendinimą.⁸⁹

Konstitucinis Teismas aiškindamas Konstituciją, suformulavo teisėjo ir teismų nepriklausomumo doktriną, pagal kurią „teisėjo nepriklausomumas yra užtikrinamas nustatant teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumo, teisėjo asmens neliečiamumo, teisėjo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijas, įtvirtinant teisminės valdžios, kaip visavertės, savivaldą, finansinį ir materialinį techninį aprūpinimą.“⁹⁰ O juk visa tai įstatymu nustato Seimas, kaip įstatymų leidžiamosios valdžios institucija.

Teisėjo asmens neliečiamybę bei teisėjo socialinį (materialinį) aprūpinimą taip pat garantuoja Konstitucija ir Teismų įstatymas. 2006 m. kovo 28 d. nutarime Konstitucinis Teismas akcentavo, kad „bloginti įstatymų numatytas finansines ir materialines technines teismų veiklos sąlygas, mažinti teisėjų atlyginimą galima tik įstatymu, kad tai daryti galima tik laikinai – kol valstybės ekonominė ir finansinė būklė yra itin sunki; tokiu atlyginimo mažinimu neturi būti sudaroma prielaidų kitoms valstybės valdžios institucijoms, jų pareigūnams pažeisti teismų nepriklausomumo. Net ir tuo atveju, kai valstybėje susidaro itin sunki ekonominė, finansinė padėtis, teismų finansavimas, teisėjų atlyginimai negali būti sumažinti taip, kad teismai negalėtų atitikti savo konstitucinės funkcijos ir priedermės – vykdyti teisingumo arba teismų galimybė tai atlikti būtų suvaržyta.“⁹¹ Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad finansinį teismų nepriklausomumą užtikrina toks teisinis reguliavimas, kai lėšos teismų sistemai ir kiekvienam teismui yra skiriamos įstatymu patvirtintame valstybės biudžete.

Taigi Seimas, realizuodamas savo konstitucines galias, negali daryti įtakos teismų sprendimų priėmimui, kitaip bus pažeidžiami valdžių padalijimo ir asmens teisių ir laisvių apsaugos principai. Tačiau įstatymų leidėjo diskrecija sudaryti apylinkių bei apygardų teismus, teisė skelbti amnestiją, teisė skirti ir atleisti tam tikrų teismo grandžių teisėjus, pareiga garantuoti teisėjo ir

⁸⁸ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 249.

⁸⁹ Konstitucinis Teismas akcentuoja, jog pagrindinis aspektas, kuriuo būtina vadovautis vertinant teisėjo ir teismų nepriklausomumą, yra tas, kad „nepriklausomumas yra ne privilegija, o viena svarbiausių teisėjo ir teismo pareigų, išplaukianti iš Konstitucijos garantuotos žmogaus teisės turėti nešališką ginčo arbitražą.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo 4 straipsnio 1 ir <...> atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2001, Nr. 62-2276.)

⁹⁰ Ten pat.

⁹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2006, Nr. 36-1292.

teismų nepriklausomumą nustatant teisėjo asmens neliečiamumo, teisėjo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijas, įtvirtinant teisminės valdžios, kaip visavertės, savivaldą, finansinį ir materialinį techninį aprūpinimą, o teismų prerogatyva konkrečioje byloje taikyti įstatymus, priimti sprendimus, turinčius įstatymo galią, teismų teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymų atitikimo Konstitucijai, Aukščiausio Teismo teisė formuoti teismų praktiką rodo įstatymų leidžiamosios ir teisminės valdžių bendradarbiavimą ir tarpfunkcinę partnerystę. Kaip įstatymų leidžiamoji valdžia turi gerbti Konstitucijoje įtvirtintą teismų nepriklausomumą, taip teisminės valdžios pareiga – gerbti legitimuoto įstatymo leidėjo politinę diskreciją.

Būtina panagrinėti Seimo ir Konstitucinio Teismo santykius, nes Konstitucinis Teismas yra vienintelė institucija, galinti paneigti Seimo – Tautos atstovybės – valią, išreikštą Seimo priimtuose įstatymuose ir kituose teisės aktuose, kurie prieštarauja Konstitucijai. Seimas, įgyvendindamas Tautos valią, nėra visiškai laisvas. Jo galias riboja Konstitucija. Todėl Seimas yra saistomas Konstitucijos normų ir principų bei savo paties priimtų įstatymų. Ar Seimo išleisti įstatymai, kiti teisės aktai neprieštarauja aukštesnės galios aktams, o pirmiausia Konstitucijai, sprendžia Konstitucinis Teismas. Šie Konstitucinio Teismo įgaliojimai taip pat kyla iš Tautos. Tauta šalies pagrindiniame įstatyme numatė teisminę valdžios instituciją, kuri nuo įstatymų leidžiamosios valdžios apsaugotų pačios Tautos sukurtą aukščiausią teisinį gėrį – Konstituciją.

Konstitucinės teisės literatūroje sutinkama nuomonių, kad Konstitucinis Teismas turi ketvirtosios valdžios bruožų. Bet juk Konstitucijoje nėra numatyta, kad Teismas kurtų teisės normas ar dalyvautų įstatymų leidybos procese. Konstitucinis Teismas pats negali pakeisti Konstitucijai prieštaraujančio įstatymo turinio, jo pataisyti. Teismas turi tik negatyvios įstatymo leidybos teisę – anuliuoti Konstitucijai prieštaraujančius teisės aktus, kuriuos Seimas privalo taisyti. Būtent tai ir skiria Teismą nuo įstatymo leidžiamosios valdžios. Todėl negalime sutikti su S. Stačioko nuomone, kad „Seimas įstatymų leidimo funkcija faktiškai dalijasi su Konstituciniu Teismu.“⁹² Labiau įtikinama yra K. Lapinsko nuomonė, kad „įstatymų konstitucingumo tikrinimas visuomet reiškia intervenciją į įstatymų leidėjo veiklą. Svarbiausia yra tai, kad tokios intervencijos pasekmės kartais būna esminės: ne tik teisiškai įvertinami konkretūs parlamento veiklos rezultatai, bet jie gali būti pripažinti niekiniais.“⁹³

Konstitucinis Teismas ne šiaip kokia nors nepriklausoma specializuota institucija, o teisminės valdžios dalis. Tai konstatuodami remiamės 2006 m. birželio 6 d. Konstitucinio Teismo nutarimu, kuriame išaiškintas Konstitucinio Teismo teisinis statusas - tai „konstitucinės justicijos institucija, vykdanči konstitucinę teisminę kontrolę <....> Konstitucinis Teismas – savarankiškas ir

⁹² Pagal: Žilys J. Konstitucinis Teismas valstybės valdžios organų sistemoje//Jurisprudencija. 2000, Nr. 17(9). P. 79-87.

⁹³ Ten pat.

nepriklausomas teismas – vykdo konstitucinį teisingumą, garantuoja Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą.⁹⁴

Vis dažniau žiniasklaidoje pasigirsta, kad Konstitucinis Teismas įgauna galingos valdžios institucijos pavidalą, kad išeina už savo įgaliojimų ribų ir pan. Kaip bevertintume Konstitucinio Teismo vaidmenį įstatymų leidyboje, visada turėsime pripažinti, kad įstatymo leidėją ir Konstitucinį Teismą sieja tik teisiniai santykiai. Konstitucinis Teismas, interpretuodamas Konstituciją, atskleidžia tikrąją jos dvasią, primena teisės vertybes, kurių tiesiog negalima pamiršti ar ignoruoti.

3.3. Seimo nario kaip Tautos atstovo teisinis statusas

Pagal Konstituciją, Seimo narys – Tautos atstovas. Lakoniškai atskleisdami Seimo nario sąvoką, pradedame nagrinėti Seimo nario, kaip įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos dalies, teisinį statusą. „Kiekvienam Seimo nariui tarsi tenka dalis Konstitucijos Seimui nustatytos kompetencijos.“⁹⁵ Kadangi Seimą, kaip kolegialią instituciją, sudaro Seimo narių visuma, todėl Seimas be Seimo narių negalimas. Jau pirmame darbo skyriuje teigėme, kad Tauta dalį suvereniteto įgaliojimų pavidalu deleguoja savo atstovams, o pastarieji išsipareigoja tarnauti Tautai. Taigi Seimas, kaip teigia V. Sinkevičius, - „tai subjektai, veikiantys tautos pasitikėjimo pagrindu.“⁹⁶

Seimo narys Tautos atstovo teises įgyja iš pilietinės Tautos – „lietuvių, Lietuvos teritorijoje nuo seno nuolat gyvenančių kitų tautybių žmonių, taip pat kitų asmenų, pagal įstatymą įgijusių Lietuvos Respublikos pilietybę.“⁹⁷ Tad Seimo narys yra visos Tautos atstovas, o ne jį išrinkusių rinkimų apygardos rinkėjų, kurios nors jį iškėlusios politinės partijos ar kurio nors kito subjekto atstovas. Jei atsižvelgtume į tai, kad Seimo narius renka dalis aktyvią rinkimų teisę turinčių piliečių, galėtume teigti, kad Seimas yra „tik dalies „teisinės tautos“ reprezentantas.“⁹⁸ Tačiau Seimo kaip kolegialios institucijos nariai įstatymus ir kitus sprendimus priima bendru sutarimu, kas leidžia geriausiai atspindėti ir integruoti visos Tautos, o ne kurios nors dalies lūkesčius bei interesus. Konstitucinėje jurisprudencijoje taip pat nustatyta, kad „kiekvienas parlamento narys atstovauja visai Tautai, visi parlamento nariai yra Tautos atstovybė.“⁹⁹

⁹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo „Konstitucinis Teismas – teisminė institucija“ ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2006, Nr. 65-2400.

⁹⁵ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 431.

⁹⁶ Birmontienė T., Jankauskas K., Jarašiūnas E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 180.

⁹⁷ Šileikis E. Seimo nario teisinė padėtis. Vilnius, 1996. P. 41.

⁹⁸ Ten pat, P. 42.

⁹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto II dalies 5 skirsnio 25 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 1993, Nr. 66-1260.

Vertinant Seimo nario kaip Tautos atstovo teisinį statusą, būtina atsižvelgti į parlamentaro mandato turinį, įgaliojimų įgijimo ir pasibaigimo teisinius pagrindus, parlamentaro teisių ir pareigų visumą bei veiklos garantijas.

Seimo nario teisinį statusą apibūdina jo mandato pobūdis. Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad pareigas eidami Seimo nariai vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine ir negali būti varžomi jokių mandatų. Taigi Konstitucija įtvirtina „vieną iš esminių Seimo nario konstitucinio teisinio statuso elementų“¹⁰⁰ – laisvą Seimo nario mandatą ir draudžia imperatyvų mandatą. Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarime atskleista Seimo nario laisvo mandato esmė – „tautos atstovo teisė įgyvendinti jam nustatytas teises ir pareigas nevaržant šios laisvės rinkėjų priesakais, jį iškelusių partijų ar organizacijų politiniais reikalavimais. Seimo nario laisvas mandatas reiškia ir tai, kad rinkėjai neturi teisės atšaukti Seimo nario. Seimo nario atšaukimas prieš laiką būtų vienas iš imperatyvaus mandato elementų.“¹⁰¹

Imperatyvųjį mandatą J. Žilys apibrėžia kaip atstovaujamosios institucijos nario santykių su rinkėjais konkretų turinį, kai atstovaujamosios institucijos narys privalo vykdyti rinkėjų valingus nurodymus. Numatoma išrinktųjų atsakomybė už rinkėjų privalomų valingų nurodymų nevykdymą – deputato atšaukimo institutas, reiškiantis, kad „asmuo, įgydamas parlamentaro nario mandatą, įsipareigoja vykdyti rinkėjų išreikštą valią ir savo pažadus, įsipareigojimus, duotus rinkiminės kampanijos metu ar vėliau.“¹⁰² Tokiu būdu parlamentaro laisvė yra suvaržoma, jis nebeatstovauja visos Tautos interesams, nebesivadovauja valstybės ir visuomenės bendraisiais tikslais ir prioritetais.¹⁰³ Nors, kaip teigia E. Šileikis, „iš pirmo žvilgsnio imperatyvaus mandato idėja gali atrodyti patraukli – kaip savitas atsakas į galimą rinkėjų ir jų atstovų atotrūkį“¹⁰⁴ Tačiau sunku įsivaizduoti vien jau Seimo nario atšaukimo mechanizmą, o nuolat renkamų ir atšaukiamų asmenybių pilnas Seimas būtų nedarbingas.

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 105-3894.

¹⁰¹ Ten pat.

¹⁰² Žilys J. Parlamentaro konstitucinio statuso bruožai demokratijoje. Teisinis istorinis aspektas// Parlamento studijos 2. Mokslo darbai. Vilnius: Valstybės žinios, 2004. P. 137.

¹⁰³ Demokratinės valstybės nepripažįsta parlamento nario imperatyvaus mandato. Jis buvo įgyvendintas TSRS ir LTSR teisėkūros ir dabar veikia kai kuriose Afrikos valstybėse. Reikia pažymėti, kad Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme taip pat buvo įtvirtintas imperatyvusis mandatas. Buvo akcentuojama deputato pareiga atsiskaityti už savo ir atitinkamos tarybos darbą rinkėjams, taip pat kolektyvams, politinėms partijoms, visuomeninėms organizacijoms ir judėjimams, kurie iškelė jį kandidatų į deputatus. Deputatas, nepateisinęs rinkėjų lūkesčių, galėjo būti bet kuriuo metu atšauktas įstatymo nustatyta tvarka. Įstatymas „Dėl Lietuvos TSR Aukščiausiosios tarybos deputato atšaukimo tvarkos“ nustatė tokį deputato atšaukimo mechanizmą: teisė iškelti deputato atšaukimo klausimą priklausė TSKP, profesinių sąjungų, VLRJS, kooperatinių ir kitoms visuomeninėms organizacijoms, darbo kolektyvams, taip pat karių susirinkimams. Deputato atšaukimo klausimas buvo sprendžiamas atitinkamos rinkiminės apygardos rinkėjų susirinkimuose, o sprendimai priimami atviru balsavimu. Deputatas buvo laikomas atšauktu, jei įvykusiųose susirinkimuose už tai balsavo atitinkamos rinkiminės apygardos rinkėjų dauguma. 1990 – 1992 m. vykusiose diskusijose dėl naujos Konstitucijos taip pat buvo minčių Konstitucijoje įtvirtinti imperatyvųjį mandatą, o 2003 m. išvengėme demaršo, kai iniciatyvinė grupė nesurinko 300 tūkstančių piliečių, remiančių skelbti referendumą dėl galimybės atšaukti Seimo narį ir kt., parašų.

¹⁰⁴ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 183.

„Taigi imperatyvus mandatas sietinas su imperatyvių direktyvų, instrukcijų Seimo nariui adresavimu, laisvos ir atviros politinės komunikacijos tarp Tautos atstovų ir kitų politinio proceso dalyvių negalimumu, o laisvas mandatas – su laisvu ir atviru parlamentinės valios subrandinimo ir išraiškos procesu, Seimo nario galimybe savarankiškai laviruoti tarp skirtingų interesų, savo nuožiūra viešai reikšti nuomonę dėl svarstomo Seime klausimo esmės.“¹⁰⁵ Tačiau laisvas mandatas nėra absoliutus. Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarime pabrėžė, kad „Konstitucijoje įtvirtintas Seimo nario laisvas mandatas negali būti suprantamas tik kaip leidimas veikti vien savo nuožiūra, veikti vien vadovaujantis savo sąžine ir ignoruoti Konstituciją.“¹⁰⁶ Vėlesniame nutarime Konstitucinis Teismas akcentavo, kad „Seimo nario laisvas mandatas – ne Tautos atstovo privilegija, o viena iš teisinių priemonių, užtikrinančių, kad Tautai bus deramai atstovaujama jos demokratiškai išrinktoje atstovybėje Seime, kad Tautos atstovybė Seimas veiks tik Tautos ir Lietuvos valstybės interesais.“¹⁰⁷ Kartu pabrėžtina, kad Seimo nario laisvas mandatas – viena iš Seimo narių veiklos savarankiškumo ir lygiateisiškumo garantijų.

Seimo nario laisvas mandatas pagal Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalį jungia tokius komponentus: Konstituciją, valstybės interesus ir sąžinę. Tačiau sunku apibrėžti teisinėmis kategorijomis sąvokas „valstybės interesai“, „sąžinė“. V. Sinkevičius rašo, kad Konstitucijoje nurodyti valstybės interesai, kuriais turi vadovautis Seimo narys, - tai „visais atvejais interesai, nukreipti į pačią Konstituciją, jos įgyvendinimą, į joje įtvirtintų vertybių apsaugą ir gynimą.“¹⁰⁸ Sąžinės samprata dėl savo daugiaaspektiškumo taip pat nėra apibrėžta. E. Šileikis konstitucinę Tautos atstovo sąžinės sampratą apibūdina „išimtinai parlamentaro savarankiškumo – teisės balsuoti ar kalbėti savo nuožiūra – požiūriu.“¹⁰⁹ V. Sinkevičius išryškina veikimo „savo nuožiūra“ svarbą, Seimo narys negali veikti vadovaujantis vien savo nuožiūra ir sąžine, nesilaikant Konstitucijoje nustatytų reikalavimų ir imperatyvų. „Tarp Seimo narių nuožiūros bei Seimo narių sąžinės ir Konstitucijos reikalavimų, Konstitucijos saugomų ir ginamų vertybių neturi būti atotrūkio.“¹¹⁰ Neveltui Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalies formuluotė suponuoja Tautos atstovo pareigą savo veikloje pirmiausia remtis Konstitucija, valstybės interesais ir tik po to savo sąžine.

¹⁰⁵ Šileikis E. Seimo nario teisinė padėtis. Vilnius, 1996. P. 46.

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 85-3094.

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 105-3894.

¹⁰⁸ Sinkevičius V. Seimas – Tautos atstovybė (konstituciniai pagrindai)//Jurisprudencija. 2006, Nr. 9(87). P. 52-60.

¹⁰⁹ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 183.

¹¹⁰ Sinkevičius V. Seimas – Tautos atstovybė (konstituciniai pagrindai)//Jurisprudencija. 2006, Nr. 9(87). P. 52-60.

3.3.1. Seimo nario įgaliojimų įgijimas ir pasibaigimas

Seimas kaip Tautos atstovybė, per kurią Tauta vykdo aukščiausią suverenią galią, veikia pagal Konstitucijoje jam Tautos nustatytus įgaliojimus. Pagal Konstitucijos 4 straipsnį Tauta šiuos įgaliojimus suteikia tik demokratiškai išrinktiems savo atstovams. „Taigi atstovų legitimacijos pagrindas – ne bet kokia, o tik demokratinė kandidatų kėlimo, rinkimų agitavimo ir balsavimo procedūra, pagrįsta laisvai susiformuojančios rinkėjų balsų daugumos principu“¹¹¹ – rašo E. Šileikis.

Konstitucijoje nustatyta tokia valstybės valdžios sąranga, kai kiekviena valstybės valdžios institucija veikia nepertraukiamai.¹¹² Konstitucijos 59 straipsnio 1 dalis, nustatanti, kad Seimo narių įgaliojimų laikas pradedamas skaičiuoti nuo tos dienos, kai naujai išrinktas Seimas susirenka į pirmąjį posėdį, ir kad nuo šio posėdžio pradžios baigiasi anksčiau išrinktų Seimo narių įgaliojimų laikas, užtikrina Seimo, kaip nuolat veikiančios Tautos atstovybės, veiklos nepertraukiamumą. Tad Seimo veiklos nepertraukiamumas suponuoja ir Seimo nario veiklos nepertraukiamumą. Konstitucinėje jurisprudencijoje nustatyta, kad „pagal Konstituciją teisės aktais turi būti nustatyta tokia Seimo struktūra ir darbo tvarka, taip pat turi būti nustatytas toks Seimo nario teisinis statusas, kad kiekvienas Seimo narys turėtų galimybę vykdyti savo konstitucinę priedermę nuolatos dalyvauti Seimo – Tautos atstovybės darbe, nepertraukiamai vykdyti savo kaip Tautos atstovo konstitucinius įgaliojimus.“¹¹³

Pats faktas, kad Seimo narys yra išrinktas, dar nieko nereiškia. Pagal Konstitucijos 55 straipsnio 2 dalies, 59 straipsnio 1 ir 2 dalių bei 65 straipsnio sisteminę analizę, galima daryti išvadą, jog tam, kad Seimo narys įgytų įgaliojimus, būtina: pirma, išrinkti naują Seimą, antra, naujam Seimui susirinkti į pirmąjį posėdį ir trečia, Seimo narys turi Seime prisiekti. Pirmosios dvi sąlygos yra objektyvios, t. y. nuo išrinkto Seimo nario nepriklausančios, o trečioji - subjektyvi - Seimo nario teisė duoti priesaiką. Tiesa, Konstitucijos 59 straipsnio 3 dalis, nustatanti, kad Seimo narys, įstatymo nustatyta tvarka neprisiekęs arba prisiekęs lygtinai, netenka Seimo nario mandato, turi sankcijos pobūdį ir pabrėžia ypatingą priesaikos davimo reikšmę.¹¹⁴

¹¹¹ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 178.

¹¹² Konstitucinis Teismas jau 1994 m. vasario 24 d. nutarime konstatavo, jog „Seimas visada privalo užtikrinti, kad Konstitucijoje nustatyti jo įgaliojimai būtų nepertraukiamai įgyvendinami ir kad šalyje esant bet kokiai situacijai tautos atstovybė galėtų konstruktyviai, efektyviai ir nepertraukiamai įgyvendinti aukščiausią suverenią Tautos galią.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto II dalies 9, 9-3, 9-6, 10 ir 10-1 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 1994, Nr. 16-271.)

¹¹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 105-3894.

¹¹⁴ Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „Seimo nario priesaika nėra vien formalus ar simbolinis aktas. Ji nėra vien iškilmingas priesaikos žodžių ištarimas ir priesaikos akto pasirašymas. Seimo nario priesaikos aktas yra konstituciškai reikšmingas: duodamas priesaiką išrinktas Seimo narys viešai ir iškilmingai įsipareigoja veikti taip, kaip įpareigoja

Lietuvos Respublikos Seimo statuto 4 straipsnio 7 dalyje nustatyta, kad Seimo narys turi prisiekti pirmajame naujai išrinkto Seimo posėdyje. Taigi tol, kol Seimo narys neprisiekia, jis neturi visų Tautos atstovų teisių – toks išrinktas Seimo narys dar nėra Tautos atstovas, jis dar neturi Seimo nario įgaliojimų ir dar negali jų vykdyti.

Kita šios temos dalis – Seimo nario įgaliojimų pasibaigimas. Konstitucijos 63 straipsnyje nustatyti aštuoni pagrindai, kuriems esant Seimo nario įgaliojimai nutrūksta. Šis įgaliojimų pasibaigimo sąrašas baigtinis ir neplečiamas. Seimas negali įstatymiškai įtvirtinti naujų įgaliojimų nutrūkimo pagrindų, įstatymų leidėjas gali juos tik konkretizuoti.¹¹⁵

Trumpai galima panagrinėti Seimo nario įgaliojimų nutrūkimo pagrindus. Įgaliojimų laiko pasibaigimas yra siejamas su momentu, kai pradedamas skaičiuoti naujai išrinktų Seimo narių įgaliojimų laikas, t. y. nuo tos dienos, kai naujai išrinktas Seimas susirenka į pirmąjį posėdį.

Pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą fizinis asmuo gali būti teismo tvarka paskelbiamas mirusiu, jeigu jo gyvenamojoje vietoje trejus metus nėra duomenų apie jo buvimo vietą, o jeigu jis dingo be žinios tokiomis aplinkybėmis, kurios sudarė mirties grėsmę arba duoda pagrindą spėti jį žuvus dėl nelaimingo atsitikimo, – jeigu apie asmenį nėra duomenų šešis mėnesius. Taigi Seimo narys teismo tvarka paskelbiamas mirusiu ir jo įgaliojimai nutrūksta.

Konstitucija numato galimybę Seimo nariui atsistatydinti. Kaip rašo E. Šileikis, „šiuo atveju lemiamą reikšmę turi ne Seimo komiteto, frakcijos ar politinės partijos nurodymai, rekomendacijos, bet Seimo nario valia.“¹¹⁶ Tačiau Seimo nario galimybė atšaukti savo sprendimą atsistatydinti nėra numatyta nei Konstitucijoje, nei Seimo statute ar kitame įstatyme.

Seimo narys neveiksniu pripažįstamas Civilinio kodekso nustatyta tvarka. Kyla klausimas, ar tas pats asmuo, teismo pripažintas vėl veiksniumi, gali susigrąžinti rinkėjų jam ketveriems metams patiktą mandatą. E. Šileikio nuomone, „skirtingai nuo atsistatydinusio ir apsigalvojusio Seimo nario, veiksniumi pripažintas Seimo narys tuo pačiu metu Seimo legislatūros laikotarpiu turėtų „susigrąžinti“ nutrūkusius įgaliojimus.“¹¹⁷

Seimo nario mandatą panaikinus apkaltos proceso tvarka, parlamentaro įgaliojimai nutrūksta. Konstitucinėje jurisprudencijoje nustatyta, jog asmuo, kuris užėmė Konstitucijos 74

duota priesaika, ir jokiais aplinkybėmis jo nesulaužyti; nuo priesaikos davimo jam atsiranda konstitucinė pareiga veikti tik taip, kaip įpareigoja duota priesaika, ir jokiais aplinkybėmis jos nesulaužyti.“ (Ten pat)

¹¹⁵ Pagal Seimo rinkimų įstatymo 96 straipsnį Seimo nario įgaliojimus nutrūkusiais pripažįsta Vyriausioji rinkimų komisija ne vėliau kaip per 15 dienų po to, kai tam atsiranda vada: Seimo nariui mirus - pagal notariškai patvirtintą mirties liudijimo kopiją; Seimo nariui atsistatydinus - pagal Seimo nario paties parašytą pareiškimą atsistatydinti; teismui pripažinus Seimo narį neveiksniu - pagal įsigaliojusį teismo sprendimą; Seimui panaikinus Seimo nario mandatą apkaltos proceso tvarka - pagal įsigaliojusį Seimo nutarimą; Seimo nariui perėjus dirbti arba neatsisakius darbo, nesuderinamo su Seimo nario pareigomis, - pagal įsigaliojusį Seimo nutarimą; Seimo nariui netekus Lietuvos Respublikos pilietybės - pagal įsigaliojusį teisės aktą dėl pilietybės netekimo; įstatymo nustatyta tvarka Seimo narys neprisiekė arba prisiekė lygtinai - pagal įsigaliojusį Seimo nutarimą. (Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas//Valstybės žinios. 1992, Nr. 22-635.)

¹¹⁶ Šileikis E. Seimo nario teisinė padėtis. Vilnius, 1996. P. 164.

¹¹⁷ Ten pat, P. 165.

straipsnyje nurodytas pareigas, davė Konstitucijoje numatytą priesaiką, po to ją sulaužė ir šitaip šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir už tai apkaltos proceso tvarka buvo pašalintas iš užimamų pareigų, pagal Konstituciją negali dar kartą duoti Konstitucijoje numatytos priesaikos, nes visada kiltų ir niekada neišnyktų abejonė dėl jo vėl duodamos priesaikos tikrumo ir patikimumo, ar šio asmens duodama priesaika nebus fiktyvi.

Kaip jau minėjome, Seimo nario legitimacijos pagrindas yra tik demokratiški rinkimai. Pagal Seimo rinkimų įstatymo 91 straipsnį Vyriausioji rinkimų komisija gali pripažinti rinkimų rezultatus rinkimų apygardoje negaliojančiais, jeigu nustato, kad šiurkštūs šio įstatymo pažeidimai, padaryti rinkimų apylinkėje arba rinkimų apygardoje, arba dokumentų suklastojimas ar jų praradimas turėjo esminės įtakos rinkimų rezultatams, arba pagal balsų skaičiavimo protokolus ar kitus rinkimų dokumentus negalima nustatyti esminių rinkimų rezultatų. Tačiau jau nagrinėjome, kad tol, kol Seimo narys neprisiekia, jis neturi visų Tautos atstovo teisių – toks išrinktas Seimo narys dar nėra Tautos atstovas, jis dar neturi Seimo nario įgaliojimų ir dar negali jų vykdyti. Tad jei rinkimų rezultatai pripažįstami negaliojančiais iki naujai išrinkto Seimo susirinkimo į pirmąjį posėdį, kaip asmuo, kuris dar nėra prisiekęs ir dėl to neturi Seimo nario įgaliojimų, gali jų netekti? Manytume, kad Konstitucijos 63 straipsnio 6 punktą reikėtų patikslinti.

Perėjimas dirbti arba neatsisakymas darbo, nesuderinamo su Seimo nario pareigomis siejasi su valdžių padalijimo principu, kuris šiame kontekste reiškia, jog asmenys, vykdantys funkcijas įgyvendinant vieną valstybės valdžią, negali tuo pat metu vykdyti funkcijų įgyvendinant kitą valstybės valdžią.¹¹⁸ Tai yra nesuderinama su konstituciniu Seimo nario teisiniu statusu – Seimo narys turi apsispręsti, kad jis bus Tautos atstovas, o ne eis kitas pareigas ar užsiims verslu, komercija ar kitokia privačia veikla.

Seimo nariui netekus Lietuvos Respublikos pilietybės, nutrūksta jo kaip Tautos atstovo įgaliojimai. Tai sietina su Konstitucijos 56 straipsnio 1 dalimi, kurioje nustatyti reikalavimai kandidatui į Seimo narius. Atsižvelgiant į tai, kad Seimo narys Tautos atstovo teises įgyja iš pilietinės Tautos, kad tik Lietuvos piliečiai gali nustatyti Lietuvos valstybės konstitucinę santvarką, spręsti esminius Tautos ir valstybės gyvenimo klausimus, akivaizdu, kad būti Tautos atstovais – Seimo nariais – gali tik Lietuvos Respublikos piliečiai. Juk pilietybė išreiškia ypatingą nuolatinį teisinį asmens ir valstybės bei pilietinės Tautos ryšį.

¹¹⁸ Konstitucinėje jurisprudencijoje nustatyta, kad Seimo nario pareigų nesuderinamumo su kitomis pareigomis bei darbu principas reiškia, jog Seimo nario pareigos yra nesuderinamos su jokia kita veikla (pareigų užėmimu, darbo atlikimu, tarnybos ėjimu, kitų funkcijų vykdymu, kitų užduočių atlikimu, vadinamųjų garbės pareigų užėmimu) Lietuvos valstybės, savivaldybių, užsienio, tarptautinėje ar privačioje įstaigoje, įmonėje, organizacijoje, arba atstovaujant tokiai įstaigai, įmonei ar organizacijai, išskyrus pačioje Konstitucijoje aiškiai nurodytas ar implicitiškai numatytas pareigas. (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 105-3894.)

3.3.2. Seimo nario teisės ir pareigos

Konstitucijoje įtvirtinta Seimo nario konstitucinė priedermė atstovauti Tautai, laisvas mandatas, Seimo nario įgaliojimai turi būti nagrinėjami atsižvelgiant į visą konstitucinį teisinį reguliavimą. Seimo nario teisės ir pareigos – vienas iš Seimo nario konstitucinio teisinio statuso sudedamųjų elementų. Šiame poskyryje išvengsime detalaus Seimo nario teisių ir pareigų nagrinėjimo, o atkreipsime dėmesį į jų teisinį reglamentavimą.

Pagal Konstitucijos 60 straipsnio 4 dalį Seimo nario pareigas, teises ir veiklos garantijas nustato įstatymas. Manytume, tai nėra tiksli formuluotė, nes kai kurias Seimo nario pareigas, teises ir veiklos garantijas nustato tiesiogiai pati Konstitucija, kitas – įstatymai. Pažymėtina, kad Seimo statute taip pat yra nustatytos parlamentarų teisės ir pareigos bei veiklos garantijos, nors Konstitucijos 76 straipsnis įtvirtina nuostatą, kad Seimo statutas, turintis įstatymo galią, nustato Seimo struktūrą ir darbo tvarką. Taigi kyla klausimas, ar Seimo statute galima numatyti Seimo nario teises ir pareigas bei veiklos garantijas, jei pagal Konstitucijos 60 straipsnio 4 dalį Seimo nario pareigas, teises ir veiklos garantijas nustato įstatymas, o pagal Konstitucijos 76 straipsnį Seimo statutas – teisės aktas, nustatantis Seimo struktūrą ir darbo tvarką ir turintis įstatymo galią (apie teisių ir pareigų įtvirtinimą čia nekalbama). Manytume, kad Seimo statute galėtų būti įtvirtinamos tik tos Seimo nario teisės ir pareigos, kurios tiesiogiai susijusios su Seimo struktūra ir darbo tvarka (pavyzdžiui, Seimo nario teisė lankytis visose įmonėse, įstaigose ir organizacijose turėtų būti įtvirtinama atitinkamu įstatymu).¹¹⁹

Seimo statuto 1 straipsnio 1 dalis nustato, kad pagrindines Seimo nario teises ir pareigas apibrėžia Konstitucija ir šis statutas, o kitas jo teises bei pareigas – ir kiti įstatymai. Taigi statutas apibrėžia ne Seimo nario teises ir pareigas, tuo labiau ne teises ir pareigas, susijusias tik su paties Seimo struktūra ir darbo tvarka, o *pagrindines* Tautos atstovo teises ir pareigas. Todėl ši nuostata, manytume, ta apimtimi, kad pagrindines Seimo nario teises ir pareigas taip pat nustato Seimo statutas, prieštarauja Konstitucijos 60 straipsnio 4 daliai ir Konstitucijos 76 straipsniui. Be to, lieka neaišku, kokios yra pagrindinės, o kokios šalutinės Seimo nario teisės ir pareigos. Todėl Seimo

¹¹⁹ Konstitucinis Teismas akcentavo, kad „Seimo struktūros ir darbo tvarkos teisinis reglamentavimas yra susijęs ir su Seimo nario teisių nustatymu, todėl minėtų Konstitucijos 60 straipsnio 4 dalies ir Konstitucijos 76 straipsnio nuostatų negalima priešpriešinti.“ Vėliau Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad „jeigu Seimo nario teisės apima tam tikrus Seimo nario įgaliojimus Seimui neatskaitingų institucijų, jų pareigūnų, kitų asmenų atžvilgiu, tokie įgaliojimai pagal Konstituciją turi būti nustatomi įstatymu. Tačiau tuo mastu, kuriuo Seimo nario teisės yra susijusios tik su Seimo nario darbu Seime, t. y. su paties Seimo struktūra ir darbo tvarka, jos gali būti nustatytos Seimo statute.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 105-3894.)

statuto 1 straipsnio 1 dalį siūlytume išdėstyti taip: Lietuvos Respublikos Seimo nario teises ir pareigas apibrėžia Lietuvos Respublikos Konstitucija ir įstatymai, o Seimo nario teises ir pareigas, susijusias su Seimo struktūra ir darbo tvarka, – Lietuvos Respublikos Seimo statutas.

Tokiu apibrėžimu išvengtume dar vienos teisinės disharmonijos – bereikalingo tų pačių nuostatų, apibrėžiančių Seimo nario teises ir pareigas, dubliavimosi Konstitucijoje ir Seimo statute (pavyzdžiui, Seimo nario teisė pateikti paklausimą, teisė kreiptis su kitais Seimo nariais į Konstitucinį Teismą, Seimo nario teisė būti paskirtam tik Ministru Pirmininku ar ministru ir kt.).

Teisinėje literatūroje Seimo nario teisės grupuojamos remiantis įvairiais kriterijais: pagal tai, ar Seimo narys savo konstitucines teises realizuoja vienas ar jas įgyvendina kartu su kitais Seimo nariais – individualios ir grupės teisės (E. Šileikis dar išskiria mišrias teises – teises, kurios gali būti įgyvendinamos tiek individualiai, tiek kolektyviai, pavyzdžiui, su paklausimu į Vyriausybės narį gali kreiptis tiek vienas Seimo narys, tiek jų grupė); pagal Seimo nario teisių įgyvendinimo daromą įtaką – „santykinio poveikio teisės – individualios ar kolektyvinės teisės, kurias įgyvendinus kiti Seimo nariai neprivalo atlikti tam tikrų veiksmų“¹²⁰ (pavyzdžiui, įstatymo projekto svarstymo stadijoje Seimo narys turi teisę siūlyti Seimui projekto pataisas, tačiau kiti Seimo nariai neprivalo jų svarstyti ar priimti) ir „absoliutaus poveikio teisės – atskiro Seimo nario (ar grupės Seimo narių) teisės, kurių įgyvendinimas atitinkamai riboja ir įpareigoja kitus Seimo narius arba kitas valstybės institucijas“¹²¹ (pavyzdžiui, tinkamai įgyvendinus įstatymų leidybos iniciatyvos teisę, Seimas privalo svarstyti įstatymo projektą, nors neprivalo jo priimti).

Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad „Seimo nario konstitucinis teisinis statusas ir atskiri elementai nagrinėjami ir kitų konstitucinių institutų kontekste, *inter alia* Konstitucijoje įtvirtintų asmens teisių ir laisvių – teisės į nuosavybę, nuosavybės neliečiamumo ir nuosavybės teisių apsaugos, teisės laisvai pasirinkti darbą bei verslą, ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos, piliečių teisės laisvai vienytis į bendrijas, politines partijas ar asociacijas, darbuotojų teisės kurti profesines sąjungas savo profesinėms, ekonominėms bei socialinėms teisėms bei interesams ginti ir kt. – kontekste. <.....> Nuostatų, įtvirtinančių Seimo nario konstitucinį teisinį statusą, negalima interpretuoti taip kad būtų pažeistos minėtos, taip pat kitos asmens konstitucinės teisės ir laisvės; tačiau ne mažiau svarbu yra ir tai, kad Konstitucijos nuostatos, kuriose įtvirtintos šios bei kitos asmens konstitucinės teisės ir laisvės, negali būti interpretuojamos taip, kad būtų paneigtas arba iškreiptas Seimo nario, kaip Tautos atstovo, konstitucinio teisinio statuso turinys, t. y. jos negali būti interpretuojamos taip, kad būtų sudarytos prielaidos supriešinti Seimo nario viešuosius ir

¹²⁰ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 437.

¹²¹ Ten pat.

privačius interesus, Seimo nariui neatlikti ar netinkamai atlikti savo konstitucinę priedermę atstovauti visai Tautai, veikti tik Tautos ir valstybės interesais <.....>.¹²²

3.3.3. Seimo nario veiklos garantijos

Šiame poskyryje bandysime apsiriboti pagrindinėmis Seimo nario veiklos garantijomis – tai Seimo nario asmens neliečiamumo garantija, kuri pagal Konstitucijos 62 straipsnį suprantama dvejopai: kaip negalimumo patraukti baudžiamojon atsakomybėn ir suimti ar kitaip varžyti laisvę be Seimo sutikimo ir kaip persekiojimo už balsavimus ar kalbas negalimumo garantija. Teisės doktrinoje šiuo aspektu vartojami atitinkamai imuniteto ir indemniteto terminai. Taip pat aptarsime Seimo nario veiklos garantijas, turinčias socialinį – ekonominį pobūdį.

Apskritai „asmens neliečiamumo, kaip teisės saugomos vertybės, turinį sudaro fizinis bei psichinis neliečiamumas. Tai reiškia, kad įstatymai turi užtikrinti, jog žmogus bus saugomas nuo bet kokio nepagrįsto išorinio valstybės, savivaldybių institucijų, jų pareigūnų ir tarnautojų, taip pat kitų asmenų poveikio jo gyvybei, sveikatai, fizinio aktyvumo laisvei ir bet kokio kėsimosi į jo psichinę ir dvasinę būseną, jo intelektualinę ir kūrybinę raišką.“¹²³ Seimo nario asmens neliečiamumas – tai papildoma Konstitucijos 20 straipsnyje įtvirtintos asmens laisvės neliečiamumo garantija. Ši garantija Konstitucijos papildomai suteikiama ne tik Seimo nariui, bet ir Respublikos Prezidentui, Ministrui Pirmininkui ir ministrams bei teisėjams dėl jų ypatingo statuso. Jų laisvė gali būti apribojama atskira tvarka. Kyla klausimas, ar toks Seimo nario asmens neliečiamybės papildomų garantijų nustatymas nepaneigia Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtinto visų asmenų lygiateisiškumo principų? Ar tai tik nėra savitas Seimo nario privilegijavimas?

Antai Konstitucinis Teismas 2000 m. nagrinėjo bylą dėl Operatyvinės veiklos įstatymo 11 straipsnio atitikties Konstitucijai. Pareiškėjas savo abejones grindė tuo, kad Operatyvinės veiklos įstatymo nuostatos, kuriose nustatyta, jog nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis gali būti panaudotas prieš kiekvieną asmenį, nepagrįstai susiaurina Respublikos Prezidento ir Seimo nario asmeninio saugumo garantijas, įtvirtintas Konstitucijoje. Šioje byloje Konstitucinis Teismas konstatavo, jog Konstitucijoje įtvirtintas Respublikos Prezidento ir Seimo nario imunitetas – tai „asmens neliečiamybės papildomos garantijos, reikalingos ir būtinos to asmens pareigoms tinkamai atlikti. Respublikos Prezidento kaip valstybės vadovo ir Seimo narių kaip Tautos atstovų,

¹²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 105-3894.

¹²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2000, Nr. 39-1105.

įgyvendinančių jiems Konstitucijos ir įstatymų pavestas pareigas, imunitetas turi užtikrinti, kad Respublikos Prezidentas ir Seimas galėtų nekliudomai vykdyti Konstitucijoje nustatytas funkcijas, kad būtų užkirstas kelias galimam vykdomosios valdžios pareigūnų neigiamam poveikiui Respublikos Prezidentui ar Seimo nariams. Dėl šių tikslų Respublikos Prezidento ir Seimo nario asmens neliečiamybės papildomų garantijų nustatymas yra leistinas ir nepaneigia Konstitucijoje (29 straipsnis) įtvirtinto visų asmenų lygiateisiškumo principo.¹²⁴ Tokiam Konstitucinio Teismo išaiškinimui antrina ir E. Šileikis, teigdamas, jog „toks savitas Seimo narių privilegijavimas – papildoma žmogaus asmens neliečiamumo garantija – nėra savivalės (ar nepagrįstų nuogaštavimų dėl Seimo narių kriminalinių polinkių) išraiška, t. y. jis gali būti objektyviai pagrįstas siekiu laiduoti Seimo funkcionavimą ir užkirsti kelią galimam „sąskaitų suvedinėjimui“ su parlamenterais.“¹²⁵

Taigi parlamentaro imunitetas jokių būdu nėra skirtas tam, kad užtikrintų Seimo narių nebaudžiamumą už neteisėtus veiksmus. Juk imunitetas nėra beribis laiko atžvilgiu – asmuo, kurio Seimo nario įgaliojimai baigėsi, negali išvengti teisinės atsakomybės už savo veiksmus, padarytus esant Seimo nariu. Be to, Seimo veiklos istorijoje žinomas ne vienas pavyzdys, kai Seimas davė sutikimą vieną ar kitą Seimo narį patraukti baudžiamajon atsakomybėn. Juk paties Seimo pareiga užtikrinti, kad asmenims, galimai diskredituojantiems Seimo nario vardą o kartu ir visą Seimo kaip Tautos atstovybės instituciją, būtų pradėtas ikiteisminis tyrimas ir jie teismo būtų pripažinti kaltais arba išteisinti. Todėl Konstitucijoje numatytas konstitucinis Seimo narių imuniteto principas, anot A. Kubiliaus, yra „vienas iš svarbių demokratijos savisaugos nuo teisėsaugos savivalės ar teisėsaugos paklusimo politiniam diktatui mechanizmų.“¹²⁶

Kitas Seimo nario asmens neliečiamumo garantijos aspektas – Seimo nario indemnitetas žodžio ir balsavimo laisvės atžvilgiu – įtvirtintas Konstitucijos 62 straipsnio 3 dalyje. Ši nuostata skelbia, kad Seimo narys už balsavimus ar kalbas Seime negali būti persekiojimas. Kyla klausimas, ką apima sąvokos „kalba“ ir „Seimas“? E. Šileikis teigia, kad „kalbos“ suprastinos plačiąja prasme kaip bet kokia Seimo nario nuomonės išraiška.¹²⁷ Tam pritaria ir M. Varaška bei D. Butvilavičius, teigdami, jog „žodis „kalba“ apima ne tik verbalinę žmogaus nuomonės ar pozicijos išraišką, bet ir raštu išdėstyta konkrečios problemos ar klausimo vertinimą. Platesniu požiūriu gali apimti ir tautos

¹²⁴ Nagrinėjamos bylos kontekste Teismas neapsiribojo prieš tai paminėtų pareigūnų teisinės padėties skirtumo, palyginti su kitais asmenimis, pagrindimu. Teismas atskirai ištyrė ir Respublikos Prezidento, ir Seimo nario statuso ypatybes, šių asmenų imuniteto apimtį. „Nors Konstitucijoje įtvirtintos papildomos Seimo nario neliečiamumo garantijos, palyginti su asmens neliečiamumo garantijomis, vis dėlto Seimo nario imuniteto apimtis yra siauresnė negu Respublikos Prezidento.“ Tad Seimo narys Seimo sutikimu gali būti patrauktas baudžiamajon atsakomybėn, o Respublikos Prezidentas jo pareigų vykdymo metu – ne. Konstitucinis Teismas pripažino, kad Operatyvinės veiklos įstatymo 11 straipsnis ta apimtimi, kuria leidžiama taikyti nusikalstamą veiką imituojančią elgesio modelį Respublikos Prezidento atžvilgiu, prieštarauja Konstitucijai. Tuo tarpu Seimo nario pareigų vykdymo metu gali būti vykdomas baudžiamasis persekiojimas arba imamas priemonių, kuriomis būtų sudaromos sąlygos baudžiamajam persekiojimui pradėti. (Ten pat)

¹²⁵ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 441.

¹²⁶ <http://www.tsajunga.lt/index.php?-2120243111>

¹²⁷ Šileikis E. Seimo nario teisinė padėtis. Vilnius, 1996. P. 150.

atstovo elgesį tam tikromis aplinkybėmis.¹²⁸ Taigi Tautos atstovas savo nuomonę Seime gali reikšti tiek žodžiu, tiek raštu, tiek konkludentiniais veiksmais.

Sąvokos „Seimas“ daugiaspektiškumas lemia tai, kad Seimas suprantamas ne tik kaip Seimo posėdžių salė, bet ir Seimo vestibuliai, koridoriai, kavinės. Seimo statuto 22 straipsnio 2 dalis sukonkretina šią sąvoką Seimo nario indemniteto atžvilgiu: Seimo narys už balsavimus ar kalbas Seime, t. y. Seimo, Seimo komitetų, komisijų ir frakcijų posėdžiuose negali būti persekiojimas, tačiau už asmens įžeidimą ar šmeižtą jis gali būti traukiamas atsakomybėn bendra tvarka. Vadinas, Seimo nariui už pasakytas kalbas ten, kur yra tik ribotas Seimo narių skaičius, indemnitetas netaikomas.

Toliau analizuojant Konstitucijos 62 straipsnio 3 dalį, kyla klausimas, kodėl indemnitetas Seimo nariui galioja tik kalboms, pasakytoms Seime? M. Varaška ir D. Butvilavičius mano, kad „Seimo narys negali būti persekiojimas už kalbas ne tik Seime, tačiau ir už jo ribų – išreikštas televizijoje, spaudoje, tiek Lietuvos Respublikos teritorijoje, tiek ir užsienio valstybėse – jei jos atspindi Seimo nario, kaip Tautos atstovo, nuomonę, atliekant jam pavestas funkcijas.“¹²⁹ Savo nuomonę autoriai grindžia Konstitucinio Teismo jurisprudencija, kuri ne kartą pabrėžė Seimo veiklos ir Seimo nario kaip Tautos atstovo veiklos nenutrūkstamumą. „Pagal Konstituciją teisės aktuose turi būti nustatyta tokia Seimo struktūra ir darbo tvarka, taip pat turi būti nustatytas toks Seimo nario teisinis statusas, kad kiekvienas Seimo narys turėtų galimybę vykdyti savo konstitucinę priedermę nuolatos ir nepaliaujamai vykdyti savo, kaip Tautos atstovo, konstitucinius įgaliojimus.“¹³⁰

Tačiau priešingai autoriams mano E. Šileikis, teigdamas, jog „tokia įstatyminė nuostata, kuri laiduotų Seimo nariui traukimo teisinę atsakomybę už bet kur pasakytas kalbas Tautos atstovo asmenyje negalimumą, vargu ar būtų suderinama su visų asmenų lygiateisiškumu.“¹³¹ Kitas argumentas – būtų sunku atriboti kalbas, kurias Seimo narys už Seimo ribų sako kaip Tautos atstovas, politinės partijos narys, pilietis ar mokesčių mokėtojas, ir visgi Seimo narys konstituciškai privalo padėti suformuoti ir išreikšti ne Tautos politinę valią, bet valstybinę valią – Seimo daugumos valią, kuri atstovaujamoje demokratijoje galioja kaip Tautos valia. Iš dalies pritartume M. Varaškos ir D. Butvilavičiaus pozicijai, tačiau įrodinėjimo atveju būtų sunku nustatyti, ar Seimo narys už Seimo ribų kalbėjo kaip Tautos atstovas ar kaip eilinis pilietis.

Daugelio šalių parlamentai stengiasi apsaugoti savo parlamentarus nuo teisinio persekiojimo už pasakytas kalbas, politinius vertinimus, balsavimus priimant įstatymus ir kitą

¹²⁸ Varaška M. Butvilavičius D. Parlamento nario indemnitetas: teoriniai ir praktiniai aspektai//Jurisprudencija. 2005, Nr. 64 (56). P. 92-103.

¹²⁹ Ten pat.

¹³⁰ Ten pat.

¹³¹ Šileikis E. Seimo nario teisinė padėtis. Vilnius, 1996. P. 150.

veiklą, kuri gali būti įvardyta kaip parlamentaro funkcijų vykdymas.¹³² Taigi vykdydami savo funkcijas, Seimo nariai privalo turėti galimybę laisvai reikšti mintis nebijodami politinio susidorojimo. Tai būtina prielaida Seimo nepriklausomybei ir valdžių atskyrimui užtikrinti.

Konstitucijos 60 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta Seimo nario piniginio atlyginimo garantija: Seimo nario darbas, taip pat išlaidos, susijusios su jo parlamentine veikla, atlyginamos iš valstybės biudžeto. Seimo narys negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus atlyginimą už kūrybinę veiklą.¹³³ Konstitucinė jurisprudencija ne kartą pabrėžė, kad „Konstitucija Seimo narį traktuoja kaip profesionalų politiką, t. y. kaip tokį Tautos atstovą, kuriam darbas Seime yra jo profesinė veikla.“¹³⁴ Tinkamai vykdyti Tautos atstovų funkcijas Seimo nariai gali tik turėdami Konstitucijoje įtvirtintas ir garantuotas savo teises ir pareigas ir būdami nepriklausomi bei savarankiški. 1999 m. lapkričio 9 d. nutarime Konstitucinis Teismas pabrėžė, jog Konstitucijos 60 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta Seimo nario piniginio atlyginimo garantija yra „viena iš svarbiausių Seimo nario nepriklausomos, savarankiškos veiklos garantijų.“¹³⁵ Šios konstitucinės nuostatos suponuoja tai, kad „Seimo nario atlyginimas turi būti pakankamo dydžio, mokamas reguliariai, taip pat kad Seimo kadencijos metu įstatymu negali būti nustatytas mažesnis Seimo nario atlyginimas negu kadencijos pradžioje. Toks

¹³² Ne išimtis ir Europos Parlamentas (toliau EP). Jei Europos parlamentaras „savo veiksmais pažeidžia tos šalies, kurioje reziduoja, įstatymus, tai tos šalies teisėtvarkos institucijos raštu kreipiasi į EP pirmininką, prašydamos atimti tokiam parlamentarui imunitetą, nes jo neatėmus draudžiama parlamentarą apklausti ar vykdyti kitus procesinius veiksmus. EP pirmininkas raštą ir kitus dokumentus perduoda Teisės reikalų komitetui, nes tik jam pavesta nagrinėti imuniteto atėmimo ar išsaugojimo klausimus ir teikti plenarinei EP sesijai savo sprendimo projektą, kuris paprastai patvirtinamas be diskusijų. Kartais ir pats parlamentaras kreipiasi į EP pirmininką prašydamas apginti jo imunitetą, ypač tada, kai jam tėvynėje pareikštas civilinis ieškinyš dėl kalbų tono ar panaudotų netinkamų frazių. O tokių ieškinių sumos skaičiuojamos ne tūkstančiais, bet šimtais tūkstančių eurų.“ (Sakalas A. Parlamentinis imunitetas//<http://www.lsdpl.lt/index.php?-284316765>)

¹³³ Analizuodami Konstitucijos 60 straipsnio 3 dalies antrą sakinį, matome, kad Konstitucija nedetalizuoja, ką reiškia kūrybinė veikla. Ar Seimo narys gali gauti atlyginimą ir už pedagoginę veiklą? Ar šios sąvokos tapačios? Konstitucinis Teismas, remdamasis Konstitucijos 42 straipsnio 1 dalimi, apibrėžė kūrybinės veiklos sampratą kaip veiklą „mokslo, technikos, kultūros ar meno srityse, kuria siekiama sukurti kūrinį“ ir atibrėžė ją nuo pedagoginės veiklos sampratos, kuri siejama su „dėstymu, mokymu, ugdymu mokymu, auklėjimo įstaigose.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 105-3894.) Į tai atsižvelgdamas, įstatymų leidėjas Seimo statuto 15 straipsnio 4 dalyje nustatė, kad Seimo nario atlyginimas už kūrybinę veiklą laikomas autorinis honoraras už meno kūrinius bei jų atlikimą, už publikacijas bei knygas, už medžiagą radijo ir televizijos laidoms, jeigu Seimo narys nėra susijęs su įstaiga, įmone ar organizacija, atlyginančia už kūrybinę veiklą, darbo, tarnybos ar panašiais santykiais, dėl kurių gali kilti viešųjų ar privačių interesų konfliktas. Taigi Konstitucija tiesiogiai leisdamas teisėjui gauti „užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą“, Seimo nariams leidžia atlyginimą gauti tik už kūrybinę veiklą. Manytume, šis draudimas siejamas su tuo, kad Seimo veikla būtų kuo mažiau trikdoma. E. Šileikis daro išvadą, kad „Konstitucija draudžia Seimo nariui ne tiek užsiimti mokslinė ir pedagogine veikla, kiek gauti atlyginimą už ją. Taigi neatlygintinai Seimo nario skaitomos universitete paskaitos ar atliekami laboratoriniai tyrimai institutuose neprieštarauja konstituciniam Seimo nario statuso modeliui.“ (Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 440.)

¹³⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 105-3894.

¹³⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo narių darbo sąlygų įstatymo 13 straipsnio 1 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 1999, Nr. 96-2769.

konstitucinis Seimo nario atlyginimo už darbą reguliavimas nustatytas tam, kad Seimo narys galėtų tinkamai atlikti savo, kaip Tautos atstovo, priedermę.¹³⁶

Konstitucija leidžia Seimo nariui užimti tik Ministro Pirmininko ar ministro pareigas bei kitas pareigas Seime. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „konstitucinė Seimo nario teisė užimti tokias pareigas Seime suponuoja teisę gauti įstatymu nustatytą papildomą atlyginimą už tokių pareigų užėmimą“¹³⁷ kaip ir „konstitucinė Seimo nario teisė eiti Ministro Pirmininko ar ministro pareigas suponuoja teisę gauti atlyginimą už tokių pareigų atlikimą.“¹³⁸ Konstitucija suteikia įstatymų leidėjui diskreciją įstatymu nustatyti Ministru pirmininku ar ministru paskirtam Seimo nariui kitokį atlyginimą už Seimo nario darbą negu tą, kuris mokamas kitiems Seimo nariams.

Konstitucijos 60 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas imperatyvus nurodymas atsisakyti galimybės dirbti kitose valstybinėse įstaigose ir organizacijose, verslo, komercijos bei kitose privačiose įstaigose ar įmonėse. Taigi Konstitucija Seimo nario veiklą griežtai apibrėžia profesiniu požiūriu.¹³⁹ Galime daryti išvadą, kad Seimo nario pareigų nesuderinamumo su kitomis pareigomis ir darbu principas reiškia, jog Seimo nario pareigos nesuderinamos su jokia kita veikla valstybinėse ir užsienio įstaigose ir organizacijose, verslo, komercijos bei kitose privačiose įstaigose ar įmonėse, išskyrus Seimo nario pareigas Seime pagal Seimo statutą, Ministro Pirmininko ar ministro pareigas pagal Konstituciją bei pareigas susivienijimuose, kurios yra susijusios su jo naryste atitinkame susivienijime.

3.4. Seimo struktūra ir darbo tvarka

Pirmiausiai pastebėtina tai, jog Seimo struktūra Konstitucijoje nėra nustatyta, todėl svarbu pažymėti, kad Konstitucija palieka teisę pačiam Seimui nustatyti savo struktūrą. Pateiktą teiginį grindžiame Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 24 d. nutarimu, kuriame buvo konstatuota, kad Konstitucijoje nėra nustatyta Seimo struktūra – joje nenumatyta nei Seimo valdyba, nei Seniūnų sueiga, nei komitetai, nei komisijos, nei frakcijos. Tai anaip tol nereiškia, jog šių Seimo struktūrinių

¹³⁶ Ten pat.

¹³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 105-3894.

¹³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo narių darbo sąlygų įstatymo 13 straipsnio 1 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 1999, Nr. 96-2769.

¹³⁹ Seimo nario mandatas Lietuvoje nesuderinamas nei su Europos Parlamento nario mandatu (šis draudimas įtvirtintas Lietuvos Respublikoje išrinktų Europos Parlamento narių statuso ir darbo sąlygų įstatymo 5 straipsnyje), nei su vietos savivaldybės nario mandatu. Nors Konstitucijoje nėra konkrečios pozicijos, įtvirtinančios pastarojo dvigubo mandato draudimą, tačiau šis imperatyvas išplaukia iš Konstitucijos 60 straipsnio, kuriuo remiantis Konstitucinis Teismas 2002 m. gruodžio 24 d. nutarime konstatavo, jog Seimo nariai „negali tuo pat metu vykdyti funkcijų įgyvendinant valstybės valdžią ir būti savivaldybių tarybų, per kurias įgyvendinama savivaldos teisė, nariais.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 3 straipsnio 3 dalies <...> atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2002, Nr. 19-828.)

dalinių sudarymas prieštarauja Konstitucijai. Šiam Konstitucinio Teismo teiginiui prieštarauja E. Šileikis, teigdamas, jog aiškinant Konstituciją ne tik pagal jos „raidę“, bet ir pagal jos „dvasią“, Konstitucijoje yra nuostatų ir principų, atitinkamai lemiančių Seimo struktūrą, kaip antai „laisvojo mandato principas, draudžiantis Seimo daugumai nutraukti Seimo nario, sistemingai nedalyvaujančio Seimo komitetų ar kurio nors kito Seimo struktūrinio darinio veikloje, įgaliojimus; iš konstitucinio principo „Valdžios įstaigos tarnauja žmonėms“ kildintas sklandžią ir veiksmingą parlamentinę veiklą objektyviai turinčios užtikrinti Seimo struktūros imperatyvas; Seimo Pirmininko išskirtinės konstitucinės padėties Seimo struktūroje imperatyvas.“¹⁴⁰ V. Sinkevičius taip pat mano, kad „Konstitucijoje yra įtvirtinti tik kai kurie Seimo struktūros elementai.“¹⁴¹ Taigi Konstitucijoje galima išvelgti konstitucinius struktūros principus, kurie varžo Seimo diskreciją nustatyti Seimo struktūrą ir darbo tvarką ir kurie gali būti pagrindas atlikti Seimo statuto konstitucingumo kontrolę.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 76 straipsnyje nustatyta, kad Seimo struktūrą ir darbo tvarką nustato Seimo statutas, turintis įstatymo galią. „Atsižvelgiant į Seimo kaip įstatymų leidybos valdžios konstitucinį statusą turinčios institucijos tikslus, turi būti sukurta tokia Seimo struktūra ir demokratiniais principais pagrįsta darbo tvarka, kad šalyje esant bet kokiai situacijai, Tautos atstovybė galėtų konstruktyviai, efektyviai ir nepertraukiamai įgyvendinti aukščiausiąją suverenią Tautos galią.“¹⁴²

Minėtame Konstitucinio Teismo nutarime apibrėžiama „Seimo struktūros“ sąvoka - tai yra „tokia Seimo statute nustatytų jo vidinių padalinių sistema, kuri turi užtikrinti parlamento darbingumą, efektyvų jo funkcionavimą, t.y. turi sukurti reikiamas sąlygas bei prielaidas Seimui nepertraukiamai įgyvendinti Konstitucijoje apibrėžtas jo funkcijas.“¹⁴³ Pasak E. Šileikio, galima samprotauti, kad Seimo struktūra – „materialinių (t.y. tam tikrą „struktūrizuotą statiką“ rodančių) organizacinių institucinių elementų, būtent tam tikrų Seimo narių visumą objektyviai skaidančių (struktūrizuojančių) padalinių ir pareigybių šiuose padaliniuose sistema, būtina sklandžiai ir veiksmingai svarstyti ir priimti įstatymus ar kitaip įformintus Seimo sprendimus.“¹⁴⁴ Taigi Seimo struktūra – tai bendra Seimo statute nustatyta Seimo vidinių padalinių sistema. Seimas, turėdamas

¹⁴⁰ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informatikos centras, 2003. P. 417.

¹⁴¹ Birmontienė T., Jankauskas K., Jarašiūnas E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 217.

¹⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto II dalies 9, 9-3, 9-6, 10 ir 10-1 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 1994, Nr. 16-271.

¹⁴³ Ten pat.

¹⁴⁴ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 416.

diskreciją nustatyti savo struktūrą, turi teisę nustatyti ir savo struktūrinių padalinių pavadinimus, kompetenciją, jų sudarymo tvarką, sudėtį, tarpusavio santykius, veiklos trukmę ir pan.¹⁴⁵

Manome, jog Seimo statute įvardinti parlamento struktūriniai padaliniai turi užtikrinti darnią institucijos veiklą. Todėl aktualu paanalizuoti šių minėtų Seimo struktūrinių padalinių veiklos galimybes. Vengiant per daug išsiplėsti, panagrinėsime pagrindinių ir, manytume, daugiausiai problemų keliančių Seimo komitetų, komisijų bei frakcijų prigimtį bei veiklos galimybes.

Seimo komitetų ir komisijų, nors jie ir yra Seimo struktūros komponentai, sudarymo tvarka, įgaliojimai ir darbo tvarka, taip pat veiklos kryptys nustatytos ne Seimo statuto antroje dalyje „Seimo struktūra“, bet savarankiškoje trečioje dalyje „Seimo komitetai ir komisijos“. Tai rodo šių Seimo vidinių padalinių išskirtinumą. Seimo komitetai, būdami atsakingi ir atskaitingi Seimui, atlieka svarbiausius tiriamuosius bei parengiamuosius darbus ir užtikrina sklandų sudėtingo Seimo mechanizmo veikimą. Seimo komitetai svarsto ir rengia išvadas jų kompetencijai priskirtiems klausimams (pvz., rengia įstatymų ir kitų teisės aktų projektus bei pateikia išvadas dėl jų, analizuoja naujų įstatymų ar jų pataisų reikalingumą, rengia projektus dėl įstatymo suderinimo, papildymo ar prieštaravimų ir teisinio reguliavimo spragų pašalinimo), atlieka valstybės institucijų formavimo, jų veiklos analizės, koordinavimo, parlamentinės kontrolės ir kitas pagal kompetenciją funkcijas politiniais, ekonominiais, socialiniais, kultūriniais ir kitais klausimais.

Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 26 d. nutarime buvo atskleista nepolitinė dalykinė Seimo komitetų prigimtis (sudarymo kriterijai), išaiškinant, kad „paprastai parlamente sudaromi dviejų rūšių struktūriniai dariniai: komitetai (arba komisijos) ir frakcijos (arba deputatų grupės). Pirmieji dariniai formuojami vadovaujantis parlamentinio darbo specializacijos principu, kuris užtikrina tinkamą dalykinį klausimų parengimą ir jų svarstymą parlamente. Antrosios grupės dariniai padeda realizuoti parlamento narių politines orientacijas ir tikslus (nebūtinai vien pagal jų partinę priklausomybę) bei užtikrina organizuotus parlamento narių grupių ryšius su parlamente atstovaujamosiomis politinėmis partijomis bei organizacijomis.“¹⁴⁶

¹⁴⁵ Pagal Seimo statutą parlamento darbui ir posėdžiams vadovauja Seimo Pirmininkas ir jo pavaduotojai, kurių negali būti daugiau kaip šeši. Įstatymų projektams nagrinėti ir kitiems Konstitucijoje numatytiems dokumentams rengti Seimas iš savo narių sudaro komitetus. Nenuolatinio aktualumo klausimams spręsti Seimas iš savo narių gali sudaryti komisijas. Politinės partijos ir organizacijos savo politinėms pažiūroms reikšti ir tikslams įgyvendinti gali sudaryti Seimo narių frakcijas, vadovaujamas seniūnų. Tarp frakcijų bei kitiems ryšiams palaikyti veikia Seniūnų sueiga. Seimo organizaciniam darbui garantuoti yra sudaroma Seimo valdyba.

¹⁴⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto II dalies 5 skirsnio 25 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 1993, Nr. 66-1260. Tokį Konstitucinio Teismo išaiškinimą kritikuoja E. Šileikis, teigdamas, jog teiginys „paprastai parlamente sudaromi“ yra „pernelyg politologinis ir beletristinis“. (Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 418.) Iš tiesų, Konstitucinis Teismas pateikė abstraktų išaiškinimą apie Seimo komitetų ir frakcijų prigimtį, nes kyla klausimų, kokių valstybių parlamente paprastai kažkas sudaroma, kokie nepaprastų sudarymų atvejai, kodėl kreipiamas žvilgsnis į kitų valstybių parlamentus?

Seime yra sudaromos nuolatinės Etikos ir procedūrų, Peticijų komisijos bei Operatyvinės veiklos parlamentinės kontrolės komisijos. Prireikus Seimas gali sudaryti laikinąsias tyrimo kontrolės, revizijos, parengiamąsias, redakcines ir kitokias komisijas kokiam nors klausimui iširti, parengti ar kitiems Seimo pavedimams atlikti. Konstitucinis Teismas 2006 m. balandžio 4 d. nutarime pažymėjo, jog „pagal Konstituciją negalima nustatyti kokio nors išsamaus (baigtinio) klausimų, kuriems iširti Seimas gali sudaryti laikinąsias tyrimo komisijas, sąrašo: kadangi Seimas, kaip Tautos atstovybė ir įstatymų leidžiamosios valdžios institucija (vykdanti, kaip minėta, ne tik įstatymų leidybos, bet ir įvairias kitas funkcijas), gali leisti įstatymus ir kitus teisės aktus, reguliuojančius kuo įvairiausius visuomeninius santykius, jis iš esmės gali sudaryti laikinąsias tyrimo komisijas, skirtas kuo įvairiausiems valstybėje ir visuomenėje vykstantiems procesams iširti.“¹⁴⁷ Toliau Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad Seimo laikinosios tyrimo komisijos sudaromos ne bet kokiems, o tik ypatingiems – valstybinės svarbos klausimams iširti. Laikinių tyrimo komisijų įgaliojimai sietini su Seimo konstitucine paskirtimi bei funkcijomis, todėl Seimas negali sudaryti tokių laikinių tyrimo komisijų, kurioms būtų pavesta iširti dalykus, o tiriant būtų įsiterpiama į kitų valstybės valdžios institucijų įgaliojimus. Juk tokiu būdu būtų pažeistas valstybės valdžių padalijimo principas.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalies (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2006, Nr. 38-1349.

¹⁴⁸ Konstitucinis Teismas, remdamasis valstybės valdžių padalijimo principu bei kitomis Konstitucijos nuostatomis, 2006 m. lapkričio 21 d. sprendime patikslino šią nuostatą, teigdamas, jog Seimas pagal Konstituciją turi įgaliojimus, esant ypatingam (valstybinės svarbos) reikalui, sudaryti ir tokias Seimo laikinąsias tyrimo komisijas, kurioms būtų pavedama iširti valstybės ar savivaldybių institucijų veiklą, t. y. tai, kaip atitinkamos valstybės ar savivaldybių institucijos vykdo savo funkcijas, apibrėžtas Konstitucijoje ir įstatymuose, kaip jos įgyvendina savo įgaliojimus. Seimo laikinoji tyrimo komisija turi turėti galimybę įstatymų nustatyta tvarka gauti informaciją, kuri susijusi su atitinkamų valstybės ar savivaldybių institucijų darbo organizavimu, nepriklausomai nuo to, ar atitinkamų klausimų, taip pat dėl institucijų struktūros nustatymo, struktūrinių padalinių steigimo ir likvidavimo, darbuotojų priėmimo į darbą ir jų atleidimo ar perkėlimo į kitas pareigas, nušalinimo nuo pareigų bei kitų klausimų, susijusių su institucijos darbuotojų karjera, teisiniu statusu ir pan., sprendimas pagal įstatymus priklauso tų institucijų vadovams, ar juos priimant dalyvauja ir kiti asmenys, tačiau Seimo laikinosios tyrimo komisijos negali būti sudaromos vien tokiems kaip minėtieji klausimams specialiai išsiaiškinti – tokios faktinės informacijos gavimas tegali būti priemonė ypatingiems (valstybinės svarbos) klausimams išsiaiškinti. Seimo laikinosioms tyrimo komisijoms taip pat negali būti pavedama teisėtumo ir (arba) tikslingumo atžvilgiais tirti bei vertinti, taip pat kontroliuoti valstybės ir savivaldybių institucijų vadovų sprendimų dėl atitinkamose institucijose dirbančių asmenų profesinės karjeros, nes atlikti tokį tyrimą, vertinimą, kontrolę ir priimti atitinkamus sprendimus gali tik reikiamus įgaliojimus turinčios valstybės ir savivaldybių institucijos, jų pareigūnai. Seimo laikinosioms tyrimo komisijoms gali būti pavedama tirti, vertinti valstybės ir savivaldybių institucijų vadovų sprendimus taip pat dėl atitinkamų institucijų struktūros, tačiau tik tiek, kad būtų išsiaiškinta, ar šie sprendimai yra tokie, kad atitinkamos valstybės ir savivaldybių institucijos gali tinkamai vykdyti savo funkcijas, apibrėžtas Konstitucijoje ir įstatymuose, kad jos gali įgyvendinti savo Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytus įgaliojimus. Seimo laikinoji tyrimo komisija Seimo pavedimu gali iširti tokius dalykus, kuriems iširti bus reikalinga ir atitinkamų valstybės institucijų vykdomo tyrimo (taip pat ikiteisminio, operatyvinio) medžiaga, tačiau tai negali būti tokia informacija, kuri pagal Konstituciją apskritai negali būti atskleidžiama Seimo laikinajai tyrimo komisijai, taip pat negali būti paneigti įstatymų nustatyti subjektų įgaliojimai neatskleisti informacijos, kurios atskleidimas galėtų padaryti žalą Konstitucijoje įtvirtintoms, jos ginamoms ir saugomoms vertybėms, taip pat ir nebaigtam ikiteisminiam, operatyviniam tyrimui. Turi būti užtikrinta, kad Seimo laikinių tyrimo komisijų gauta informacija, kurios neatskleidimą gina ir saugo Konstitucija, nebūtų paviešinta. (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimo "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalies (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos

Tad Seimo laikinųjų tyrimo komisijų veiklos teisiniu reguliavimu negalima sudaryti prielaidų Seimo laikinajai tyrimo komisijai ar visam Seimui tiesiogiai organizuoti kitų valstybės ar savivaldybių institucijų darbo, kištis į jų veiklą, priimti tokių sprendimų, kuriuos gali priimti tik atitinkamus įgaliojimus turinčios valstybės ar savivaldybių institucijos (jų pareigūnai).

Seimo nario laisvas mandatas suponuoja ir tokius Seimo struktūrinius padalinius, kurie sudaromi pagal Seimo narių politines pažiūras ir politines orientacijas. Kadangi apie šiuos darinius Konstitucijoje tiesiogiai nekalbama, tai Seimas turi diskreciją nustatyti jų pavadinimus, formavimo ir darbo tvarką. Seimo statute tokie struktūriniai padaliniai vadinami frakcijomis. A. Lukošaitis pateikia tokį frakcijų apibrėžimą: tai „organizuotos parlamento narių struktūros, kurioms būdinga tai, kad parlamento narius vienija panašios vertybės, politiniai įsitikinimai, požiūris į problemų sprendimo būdus ir tikslai.“¹⁴⁹ Tuo tarpu Seimo statute parlamento frakcijų narius vienijančios „politinės pažiūros“ iš viso neminimos, kalbama tik apie juos vienijančius „politinius tikslus“. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje frakcijos apibūdinamos kaip Seimo struktūriniai dariniai, padedantys realizuoti parlamento narių politines orientacijas ir tikslus (nebūtinai vien pagal jų partinę priklausomybę) bei užtikrinti organizuotus parlamento narių grupių ryšius su parlamente atstovaujamomis politinėmis partijomis bei organizacijomis. Taigi čia jau frakcijos apibrėžiamos per politinės orientacijas, politinius tikslus bei ryšį su parlamente atstovaujamomis politinėmis partijomis ir organizacijomis.

Nagrinęjant frakcijų institutą, kyla du klausimai: pirma, ar Seimo frakcijos – konstitucinis institutas, antra, ar Seimo frakcijų buvimą lemia tik Seimo nario laisvo mandato principas ar ir kiti konstituciniai principai?

Ieškodami atsakymo į pirmąjį klausimą, pateikiame dvi priešingas pozicijas: E. Šileikis teigia, kad formaliai frakcijos nėra konstitucinio lygmens institucijos, kadangi tiesiogiai apie Seimo frakcijas Konstitucijoje nėra kalbama. Jos yra „fakultatyvios (tarsi gali būti, gali ir nebūti) nevalstybinės prigimties struktūros tuo požiūriu, kad jų buvimą lemia Seimo narių laisvojo mandato įgyvendinimas (poreikis laisvai jungtis į frakcijas siekiant veiksmingiau įgyvendinti politinius interesus.“¹⁵⁰ Tarsi prieštaraudamas sau E. Šileikis mano, kad frakcijos – konstituciškai reikšmingi Seimo struktūriniai dariniai. Tačiau „jeigu frakcijos yra konstituciškai reikšmingi Seimo struktūros dariniai, vadinasi, jų negali nebūti; jeigu jų pagal Konstituciją negali nebūti – vadinasi, frakcijos nėra tokios fakultatyvios struktūros, kurios gali būti, o gali ir nebūti“¹⁵¹ – rašo V. Sinkevičius.

Respublikos Konstitucijai" motyvuojamosios dalies II skyriaus 6.3 punkto nuostatos išaiškinimo"//Valstybės žinios. 2006, Nr. 127-4849.)

¹⁴⁹ Lukošaitis A. Parlamento institucionalizacija ir teisėkūros procesas: Lietuvos atvejis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005. P. 67.

¹⁵⁰ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 419.

¹⁵¹ Birmontienė T., Jankauskas K., Jarašiūnas E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 219.

Atsižvelgiant į tai, kad demokratiškas valstybių parlamentuose vyrauja pliuralistinė demokratija, ir tokiuose parlamentuose negali nebūti parlamentarų grupių, laisvai susibūrusių pagal politines pažiūras, darome išvadą, jog negali nebūti ir struktūrinių darinių, kuriuose brandinama ir formuojama Seimo narių, o kartu ir viso Seimo valia. Savo išvadą galime pagrįsti Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalimi (Seimo frakcijų buvimą lemia Seimo nario laisvo mandato įgyvendinimas), Konstitucinio Teismo išaiškinimu, jog „paprastai parlamentuose sudaromi dviejų rūšių struktūriniai dariniai: komitetai (arba komisijos) ir frakcijos (arba deputatų grupės)“¹⁵² ir „nors frakcijos dažniausiai sudaromos pagal parlamento narių partinę priklausomybę, tačiau svarbiausia jų paskirtis yra užtikrinti parlamento darbingumą, efektyvų jo funkcionavimą.“¹⁵³ Tad be šių Seimo struktūrinių darinių būtų sunku suformuoti Seimo narių ir Seimo, kaip atstovaujamosios valstybės valdžios institucijos, valią, būtų labai apsunkinta Seimo veikla priimant įstatymus ir kitus teisės aktus bei vykdant kitas Seimo funkcijas.

Analizuojant Seimo frakcijų konstitucinę prigimtį, vieni autoriai frakcijas kildina tik iš Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalies, įtvirtinančios Seimo nario laisvą mandatą, kiti – ir iš Konstitucijos 35 straipsnio 1 dalies, pagal kurią piliečiams laiduojama teisė laisvai vienytis į politines partijas.

E. Šileikio manymu, klaidinga kildinti frakcijas iš Konstitucijos 35 straipsnio 1 dalies, t. y. ne tik iš Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalies, nes frakcija nėra politinė partija Seime. Teisiniu požiūriu politinė partija – piliečių susivienijimas, veikiantis visuomeninėje srityje, o frakcija – Seimo narių susivienijimas, valstybės institucijos struktūrinė dalis. Politinės partijos veiklos sustabdymas ar nutraukimas nereiškia Seimo narių frakcijų veiklos sustabdymo ar nutraukimo, o frakcijų finansavimas iš Seimo biudžeto – politinių partijų finansavimo. Todėl, autoriaus nuomone, politinių partijų veikimo laisvė neapima teisės steigti Seimo narių frakcijas. Tuo tarpu V. Sinkevičiaus nuomone, Seimo narių teisė laisvai steigti frakcijas gali būti laikoma ir vienu iš Konstitucijos 35 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos piliečių teisės laisvai vienytis į politines partijas elementu. Savo nuomonę autorius grindžia remdamasis politinių partijų konstitucine paskirtimi – politinės valdžios siekiu.

Manytume, jog frakcijų prigimtį lemia Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalis. Frakcijos nėra politinės partijos Seime. Asmenys, išrinkti Seimo nariais, atstovauja visai Tautai, o ne juos iškėlusiai politinei partijai. Formuoti Seimo frakcijas – Seimo narių prerogatyva. Frakcijos formuojamos ne pagal politinių partijų reikalavimus, o remiantis Seimo narių panašiomis vertybėmis, politiniais įsitikinimais, požiūriu į problemų sprendimo būdus ir tikslais. Taip pat reikia

¹⁵² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto II dalies 5 skirsnio 25 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 1993, Nr. 66-1260.

¹⁵³ Ten pat.

nepamiršti, jog frakcijoms gali priklausyti ir tie Seimo nariai, kurie nėra politinių partijų ar organizacijų nariai. Seimo nariai buriasi į frakcijas ne todėl, kad jie nori ar nenori, o kad būtų užtikrinamas parlamento darbingumas ir efektyvus jo funkcionavimas.¹⁵⁴

Kadangi frakcijos – Seimo struktūros padaliniai, tad jų, kaip ir kitų Seimo struktūrinių padalinių, formavimas, teisių ir pareigų nustatymas yra Seimo prerogatyva. Konstitucinis Teismas konstatavo, jog Seimui nustatant frakcijų formavimo tvarką turėtų būti atsižvelgiama į bendrą Seimo narių skaičių, Seimo statute įtvirtintą frakcijų teisių ir pareigų pobūdį, į būtinybę garantuoti visiems vienodas galimybes reikšti pažiūras ir politinius tikslus, į mažumos gynimo principą, parlamentinės opozicijos apsaugos minimalius reikalavimus; taip pat reikia žiūrėti, kad mažos politinės grupės neatsidurtų geresnėje padėtyje negu didelės politinės grupės tais atvejais, kai formuojama parlamento vadovybė, sudaromi komitetai ir skiriami jų vadovai, skirstomos lėšos, įgyvendinamos kitos parlamento funkcijos. Taikant šiuos kriterijus negalima pažeisti parlamento nario laisvo mandato ir lygiateisiškumo principo.

Taigi Seimas, turėdamas diskreciją nustatyti savo struktūrą ir darbo tvarką, saistomas Konstitucijos, konstitucinio atsakingo valdymo principo, suponuojančio Seimo pareigą nustatyti tokią savo struktūrą ir darbo tvarką, kad Seimas galėtų konstruktyviai, efektyviai ir nepertraukiamai įgyvendinti aukščiausią suverenią Tautos valią.

IŠVADOS

Išanalizavus Lietuvos Respublikos Seimo kaip Tautos atstovybės konstitucinį teisinį statusą, galima daryti šias išvadas:

1. Visuotinai pripažįstamas nacionalinės tautos, naudojant M. Romerio formuluotą – tęstinės tautos, kaip vienintelės suvereniteto turėtojos statusas. Pati Tauta Konstitucijoje nustato pastovią ir nuolatinę Tautos valios atstovybę parlamento institucijos forma. Valstybėse, kur tiesiogiai Tautos renkama institucija yra parlamentas, Tauta, deleguodama dalį savo suvereniteto, legitimuoja parlamento galią veikti Tautos vardu ir interesais. Tauta – vienintelis subjektas, galintis Konstitucija nustatyti reikalavimus, taisykles valstybės valdžios institucijoms, kad

¹⁵⁴ Savo nuomonę pagrindžiame ir Konstitucinio Teismo išaiškinimu, jog „parlamento frakcijas formuoja tik patys parlamento nariai vadovaudamiesi parlamento nustatyta frakcijų sudarymo tvarka (dažniausiai pagal pažiūras ir politinius tikslus), o ne politinės partijos, politinės organizacijos ar jų koalicijos <...> Nors frakcijos paprastai yra glaudžiai susijusios su politinėmis partijomis, tačiau tai nereiškia, kad frakcija yra politinė partija Seime, kad kiekviena savo atstovus Seime turinti partija kartu yra ir frakcija. Tokia išvada darytina iš Konstitucijoje įtvirtinto laisvo mandato principo.“ (Ten pat)

Tautos atstovai nepiktinaudžiautų savo įgaliojimais ir savavališkai jų neplėstų. Tik ta valstybės valdžia, kuri gauna įgaliojimus iš suverenios Tautos, yra legitimi.

2. Parlamentarizmo užuomazgos egzistavo jau LDK laikais, tačiau Seimas buvo luominio atstovavimo institucija, funkcionuojanti nepastoviai, neturinti nuolatinės sudėties. Parlamentas kaip Tautos atstovybė veikė tik 1920 – 1926 m. ir nuo 1990 m. Įstatymų leidžiamoji institucija valstybės valdžių sąraangoje vaidino svarbų vaidmenį. 1926 m. Lietuvos Valstybės Konstitucija apribojo Seimo galimybes svarbiausiose veiklos srityse, o 1938 m. priimta Konstitucija tik dar labiau sumenkino Seimo vaidmenį ir pasitarnavo sovietiniams okupantams „teisėtai“ Lietuvą įjungti į TSRS. Tačiau 1940 m. okupacinės valdžios sudarytas vadinamasis „Liaudies Seimas“, ar nuo 1944 m. sudaromos vadinamosios „Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos“ nėra ir negali būti laikomi Lietuvos valstybės parlamentai.
3. Pagal 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstituciją įstatymų leidžiamajai valdžiai – Seimui - suteikta daug reikšmingų įgaliojimų, o tai sąlygojo pasirinktas parlamentinės respublikos valdymo modelis.
4. Įstatymų leidėjo ir Vyriausybės kompetencijų kolizija dažniausiai pasitaiko tokiose srityse, kaip žmogaus teisių ir laisvių apsauga, socialinės vertybės, finansinių bei valstybės turto tvarkymo santykių srityse dviem atvejais: kai pats Seimas Vyriausybei iš esmės paveda ne detalizuoti įstatymą, o sureguliuoti santykius, kurie yra įstatyminio reguliavimo dalykas, ir kai Vyriausybė, vykdydama konkretų pavedimą, aiškiai peržengia jo ribas, sprendžia kitus klausimus, pažeisdama Seimo kompetenciją. Konstitucinis Teismas, atskleisdamas Konstitucijoje nustatytus valstybės valdžių įgaliojimus, rėmėsi valdžių padalijimo principu ir pabrėžė valdžios institucijų organizacinį atskirumą bei institucijai patikėtos kompetencijos svarbą.
5. Lyginant Respublikos Prezidento ir Seimo kaip Tautos atstovybės teisinę padėtį, įstatymų leidžiamosios valdžios vaidmuo yra dominuojantis tiek įstatymų leidybos, tiek Vyriausybės formavimo bei valstybės pareigūnų skyrimo ir atleidimo procese.
6. Seimas, realizuodamas savo konstitucines galias, daugiau ar mažiau daro įtaką teismų sistemai, tačiau negali daryti įtakos teismų sprendimų priėmimui, kitaip bus pažeidžiami valdžių padalijimo ir asmens teisių ir laisvių apsaugos principai.
7. Konstitucinis Teismas yra vienintelė institucija, galinti paneigti Seimo – Tautos atstovybės – valią, išreikštą Seimo priimtuose įstatymuose ir kituose teisės aktuose, kurie prieštarauja Konstitucijai. Teismas nekuria teisės normų ar nedalyvauja

įstatymų leidybos procese, negali pakeisti Konstitucijai prieštaraujančio įstatymo turinio, jo pataisyti. Teismas turi tik negatyvios įstatymo leidybos teisę – anuliuoti Konstitucijai prieštaraujančius teisės aktus, kuriuos Seimas privalo taisyti. Būtent tai ir skiria Teismą – konstitucinės justicijos instituciją - nuo įstatymo leidžiamosios valdžios institucijos.

8. Seimo narys – visos Tautos atstovas, savo veikloje besivadovaujantis pirmiausia Konstitucija, valstybės interesais ir savo sąžine. Konstitucijoje ir kituose teisės aktuose įtvirtinamas toks Seimo nario teisinis statusas, kad kiekvienas Seimo narys turi galimybę tinkamai atlikti savo konstitucinę priedermę atstovauti visai Tautai, veikti Tautos ir valstybės interesais.
9. Seimas, turėdamas diskreciją nustatyti savo struktūrą ir darbo tvarką, saistomas Konstitucijos, konstitucinio atsakingo valdymo principo, suponuojančio Seimo pareigą nustatyti tokią savo struktūrą ir darbo tvarką, kad Seimas galėtų konstruktyviai, efektyviai ir nepertraukiamai įgyvendinti aukščiausią suverenią Tautos valią.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija//Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas//Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos Seimo statutas//Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.
4. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas//Valstybės žinios. 1992, Nr. 22-635.
5. Lietuvos Respublikoje išrinktų Europos Parlamento narių statuso ir darbo sąlygų įstatymas//Valstybės žinios. 2004, Nr. 32-1010.
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 13 d. nutarimas Nr. 313 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės darbo reglamento patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2003, Nr. 27-1089.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios.1998, Nr. 5-99.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1993 m. kovo 16 d. įstatymo "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo dalinio pakeitimo ir papildymo" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 1993, Nr. 61-1166.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7, 11, 15 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7 straipsnio 1 bei 4 dalių ir Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymo 20 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2002, Nr. 62-2515.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų" 10 straipsnio septintosios dalies nuostatos, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 55 "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 15 d. nutarimu Nr. 470 patvirtintos Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų" įgyvendinimo tvarkos dalinio pakeitimo" 1.2 punktų nuostatos, 2.1 punkto ir jo 1, 2 bei 3 papunkčių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 1995, Nr. 89-2007.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gegužės 6 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. gruodžio 5 d. nutarimu Nr. 530 patvirtintų Asmenų

- draudimo valstybės lėšomis ir kompensacijų mokėjimo juos sužeidus ar jiems žuvus ryšium su tarnyba sąlygų 4 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos įstatymo 25 straipsniui”//Valstybės žinios. 1998, Nr. 43-1187.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 11 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos asmenų, nukentėjusių nuo 1939-1990 metų okupacijų, teisinio statuso įstatymo 8 straipsnio 3 dalies 2 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 3 d. nutarimu Nr. 829 „Dėl 1939-1990 metų okupacijų represinių struktūrų, tarnybų ir pareigų, kurias ėjusiems asmenims neskiriamos nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos, sąrašo patvirtinimo" patvirtinto sąrašo „1939-1990 metų okupacijų represinės struktūros, tarnybos ir pareigos, kurias ėjusiems asmenims neskiriamos nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos" 9 bei 12 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 11 straipsnio 4 daliai”//Valstybės žinios. 2000, Nr. 14-370.
 13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. rugpjūčio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. vasario 27 d. nutarimo Nr. 222 "Dėl kandidato į Vyriausybės atstovus" atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymo 9 straipsniui“//Valstybės žinios. 2007, Nr. 90-3580.
 14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5 straipsnio 2 dalies 1 punkto (2002 m. balandžio 2 d. redakcija), 16 straipsnio 7 dalies (1999 m. gegužės 1 d., 2001m. gruodžio 11 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2007, Nr. 76-3018.
 15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios tarybos 1990 m. rugsėjo 27 d. nutarimo Nr. I-619 „Dėl Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymo taikymo" 1 punkto, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. liepos 5 d. nutarimu Nr. 808 "Dėl socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo" patvirtintų socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų 6.1.1 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 6.1.4 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 6.1.5 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 7 punkto (1996 m. lapkričio 6 d. redakcija), 9 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. balandžio 17 d. nutarimu Nr. 441 „Dėl socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo" patvirtintų socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo nuostatų 5.1.1 punkto, 5.1.7 punkto (2000 m. balandžio 17 d. ir 2000 m. liepos 14 d. redakcijos), 5.1.8 punkto (2000 m. balandžio 17 d. ir 2000 m. liepos 14 d. redakcijos), 5.4, 5.5.2, 9 punktų atitikties Lietuvos

- Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymo 10 straipsnio (1994 m. lapkričio 3 d. redakcija) 1 daliai”//Valstybės žinios. 2004, Nr. 38-1236.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 31 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. rugsėjo 26 d. nutarimo Nr. 1170 „Dėl cukraus rinkos reguliavimo priemonių“ 2.3, 2.4 punktų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 12 d. nutarimo Nr. 879 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. kovo 12 d. nutarimo Nr. 284 "Dėl baltojo cukraus gamybos kvotos nustatymo" pakeitimo" 2 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos cukraus įstatymo 4 straipsnio 1 daliai (2000 m. gegužės 18 d. redakcija), 2 daliai (1999 m. liepos 8 d. redakcija)“//Valstybės žinios. 2006, Nr. 62-2283.
 17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. gegužės 9 d. nutarimo Nr. 546 „Dėl pridėtinės vertės mokesčio“ 2.4 punktu patvirtintos pridėtinės vertės mokesčio mokėtojų registravimo tvarkos 11 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 6 straipsnio 3 daliai (1994 m. balandžio 7 d. ir 1997 m. spalio 14 d. redakcijos) bei 15 straipsniui (1993 m. gruodžio 22 d. redakcija)“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 135-4903.
 18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 2001 metų valstybės ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 2000 m. gruodžio 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų dydį ir išlyginimą lemiančių rodiklių tvirtinimo 2001, 2002 ir 2003 metams įstatymo ir Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 16 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2002, Nr. 5-186.
 19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 8 straipsnio 2 ir 4 dalių, 9 straipsnio 1 dalies 4 punkto ir 4 dalies, 22 straipsnio 1 punkto, 24 straipsnio 2 dalies 5 bei 11 punktų, 26 straipsnio 3 dalies 7 punkto, 31 straipsnio 2, 4 dalių ir 6 dalies 2 punkto, 37 straipsnio 4 dalies, 45 straipsnio 4 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”//Valstybės žinios. 1999, Nr. 101-2916.
 20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 11 straipsnio 4 dalies 9 punkto (2000 m. lapkričio 28 d. redakcija) ir 2000 m. lapkričio 28 d. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 11 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”//Valstybės žinios. 2003, Nr. 10-366.

21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2006, Nr. 36-1292.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo <...> Lietuvos Respublikos įstatymo “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo statusas” <...> ir Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 10 d. dekreto Nr. 2048 "Dėl apygardos teismo teisėjo atleidimo"1 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybė žinios. 2006, Nr. 51-1894.
23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2005 m. kovo 15 d. nutarimo Nr. X-131 "Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjų paskyrimo" 2 straipsnio, Lietuvos Respublikos Prezidento 2005 m. kovo 17 d. dekreto Nr 237 "Dėl teikimo Lietuvos Respublikos Seimui atleisti R. K. Urbaitį iš Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjo pareigų" ir Lietuvos Respublikos Seimo 2005 m. kovo 17 d. nutarimo Nr. X-138 "Dėl R. K. Urbaičio atleidimo iš Lietuvos Aukščiausiojo teismo teisėjo pareigų" atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2005, Nr. 71-2561.
24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 259 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 1999, Nr. 42-1345.
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo 4 straipsnio 1 ir <...> atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2001, Nr. 62-2276.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo „Konstitucinis Teismas – teisminė institucija“ ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2006, Nr. 65-2400.
27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. lapkričio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto II dalies 5 skirsnio 25 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 1993, Nr. 66-1260.

28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 105-3894.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 85-3094.
30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto II dalies 9, 9-3, 9-6, 10 ir 10-1 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 1994, Nr. 16-271.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2000, Nr. 39-1105.
32. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo narių darbo sąlygų įstatymo 13 straipsnio 1 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 1999, Nr. 96-2769.
33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 3 straipsnio 3 dalies <...> atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2002, Nr. 19-828.
34. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalies (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2006, Nr. 38-1349.
35. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. kovo 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. lapkričio 11 d. nutarimu Nr. 1123 "Dėl žyminio mokesčio tarifų bei žyminio mokesčio mokėjimo ir gražinimo tvarkos patvirtinimo" patvirtintų žyminio mokesčio tarifų 5, 6, 7, 8, 16, 17, 19, 27.4-27.9, 29, 34 ir 36 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat Lietuvos Respublikos žyminio mokesčio įstatymo 6 straipsniui ir Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 6 straipsniui“//Valstybės žinios. 1996, Nr. 25-630.
36. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. rugpjūčio 11 d. nutarimu Nr. 898 "Dėl laikinojo prekių įvežimo į Lietuvos Respubliką perdirbti tvarkos patvirtinimo" patvirtintos laikinojo prekių įvežimo į Lietuvos Respubliką perdirbti tvarkos 21.1 punkto (2002 m. birželio 27 d.

- redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai"//Valstybės žinios. 2006, Nr. 10-369.
37. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. spalio 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. liepos 17 d. nutarimo Nr. 987 "Dėl valstybinės žemės sklypų ne žemės ūkio veiklai pardavimo ir nuomos" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 97, 98, 99 straipsniams ir Lietuvos Respublikos apskrities valdymo įstatymo 9 straipsnio 1 bei 3 punktams, 14 straipsnio pirmajai daliai ir 18 straipsniui"//Valstybės žinios. 1996, Nr. 104-2385.
38. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo 48 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai"// Valstybės žinios. 2002, Nr. 69-2832.
39. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimo "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalies (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai" motyvuojamosios dalies II skyriaus 6.3 punkto nuostatos išaiškinimo"//Valstybės žinios. 2006, Nr. 127-4849.

Specialioji literatūra:

40. Anušauskas A. Fiktyvus parlamentarizmo problemos (1940-1990)//Parlamento studijos 2. Mokslo darbai. Vilnius: Valstybės žinios, 2004.
41. Arlauskas S. Suvereno interesai ir valstybės aukščiausiųjų valdžių funkcijų sistema // Jurisprudencija. 2002, Nr. 14(16).
42. Bauža Č. Aukščiausioji Taryba užleidžia vietą Seimui//Lietuvos Seimas. Vilnius: Kultūra, 1996.
43. Benda E., Maihofer W., Vogel H. J. Handbuch des Verfassungsrechts der Bundesrepublik Deutschland. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1994.
44. Birmontienė T., Jankauskas K., Jarašiūnas E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.
45. Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
46. Birmontienė T., Buišienė O., Jarašiūnas E. ir kt. Šiuolaikinė konstitucija: Studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.
47. Bodin J. On Sovereignty: Four Chapters From Six Books of the Commonwealth. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1992.

48. Burba D., Jurgaitis R., Karvelis D. ir kt. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės parlamentarų (XV-XVIII A.) biografinis žodynas: problemos išskėlimas//Parlamento studijos 2. Mokslo darbai. Vilnius: Valstybės žinios, 2004.
49. Dicey A. V. Konstitucinės teisės studijų įvadas. Vilnius: Eugrimas, 1998.
50. James A. The Practice of Sovereign Statehood in Contemporary International Society, 1999. Political studies 47 (3).
51. Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
52. Jarašiūnas E. Įstatymo samprata: istorinis, lyginamasis ir nacionalinis aspektai//Parlamento studijos 4. Mokslo darbai. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2005.
53. Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos//Jurisprudencija. 2006, Nr. (80).
54. Jarašiūnas E. Konstitucinė justicija ir demokratija: keletas sąveikos problemų//Jurisprudencija. 2005, Nr. 64(56).
55. Jovaišas K. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (II dalis). Vilnius: Teisės institutas, 2002.
56. Jučas M. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės parlamentarizmas// Lietuvos Seimas. Vilnius: Kultūra, 1996.
57. Lukošaitis A. Parlamento institucionalizacija ir teisėkūros procesas: Lietuvos atvejis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005.
58. Maksimaitis M. Lietuvos Valstybės konstitucijų istorija (XX a. pirmoji pusė). Vilnius: Justitia, 2005.
59. Maksimaitis M. Seimai tarpukario Lietuvoje//Lietuvos Seimas. Vilnius: Kultūra, 1996.
60. Mesonis G. Valdžių padalijimas: teisinės valstybės charakteristika//Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
61. Mesonis G. Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
62. Mesonis G. Prezidento veto stabdžių ir atsvarų sistemoje: efektyvumo teorinės ir praktinės prielaidos//Jurisprudencija. 2005, Nr. 64(56).
63. Mesonis G. Valstybės požymiai konstitucinėje teisėje//Jurisprudencija. 2002, Nr. 30(22).
64. Motulaitė V., Venskevičius S. Lietuvos Respublikos Seimas//Lietuvos Seimas. Vilnius: Kultūra, 1996.
65. Raulinaitis P. V. Parlamentarizmas. Istoriniai – teoretiniai parlamentinės tvarkos bruožai. Klaipėda: Lituania, 1925.

66. Romeris M. Suverenitetas. Vilnius: Pradai, 1995.
67. Romeris M. Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos. Vilnius: Mintis, 1990.
68. Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Seimo biudžetinė kompetencija Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje//Jurisprudencija. 2002, Nr. 31(23).
69. Sinkevičius V. Seimas – Tautos atstovybė (konstituciniai pagrindai)//Jurisprudencija. 2006, Nr. 9(87).
70. Steffani W., Thaysen U. Parlamente und ihr Umfeld. Daten und Analysen zu einer herausfordernden Regierungsform. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1997.
71. Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
72. Šileikis E. Seimo nario teisinė padėtis. Vilnius, 1996.
73. Šinkūnas H. Valdžių padalijimo principas ir teisinės valdžios vieta valdžių padalijimo sistemoje//Teisė. 2003, Nr. 49.
74. Truska L. Parlamentarizmo I Lietuvos Respublikoje (1918-1940) bruožai//Parlamento studijos 2. Mokslo darbai. Vilnius: Valstybės žinios, 2004.
75. Truska L. 1938 metų Konstitucija//Mūsų konstitucionalizmo raida. Vilnius: Valstybės žinios, 2003.
76. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004.
77. Vaišvila A. Vertybinių prioritetų problema Lietuvos Respublikos Konstitucijoje//Jurisprudencija. 2002, Nr. 30(22).
78. Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S. Lietuvos konstitucinės teisės įvadas. Vilnius: Justitia, 2001.
79. Valančius K. L. Lietuvos valstybės konstitucijos. Vilnius: UAB “Ekonomikos mokymo centras“, 2001.
80. Valančius V. Teismo ir teisėjų nepriklausomumo, savarankiškumo ir savivaldos realizavimo problemos//Jurisprudencija. 2000, Nr. 17(9).
81. Valikonytė I. Konstitucijos link: Lietuvos Statutas bajoriškos visuomenės vertybių hierarchijoje//Mūsų konstitucionalizmo raida. Vilnius: Valstybės žinios, 2003.
82. Varaška M. Butvilavičius D. Parlamento nario indėmnitetas: teoriniai ir praktiniai aspektai//Jurisprudencija. 2005, Nr. 64 (56).
83. Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002.
84. Žilys J. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos kompetencija ir struktūra//Lietuvos Seimas. Vilnius: Kultūra, 1996.
85. Žilys J. Parlamentaro konstitucinio statuso bruožai demokratijoje. Teisinis istorinis aspektas// Parlamento studijos 2. Mokslo darbai. Vilnius: Valstybės žinios, 2004.
86. Žilys J. Teisėkūra ir konstitucinė justicija//Teisės problemos. 2000, Nr. 2.

87. Žilys J. Konstitucinis Teismas valstybės valdžios organų sistemoje//Jurisprudencija. 2000, Nr. 17(9).

Internetiniai šaltiniai:

88. Bučalis L. Ar konstitucinis teismas savo nutarimuose gali išeiti už pradinio kreipimosi ribų?<http://www.ceeol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=205FADEC-1390-11D9-AD1B-00D009D9A146>

89. www.lrkt.lt

90. www.lrs.lt

91. www.mruni.lt

92. Sakalas A. Parlamentinis imunitetas//<http://www.lsdp.lt/index.php?-284316765>

SANTRAUKA

Šiame darbe analizuojama Seimo kaip Tautos atstovybės konstitucinė samprata. Atskleidžiama Tautos suvereniteto samprata – vienintelė suvereniteto turėtoja – tėstinė tauta, kuri deleguodama dalį savo suvereniteto, legitimuoja parlamento galią veikti Tautos vardu ir interesais. Nagrinėjamos parlamentarizmo ištakos Lietuvoje, atskleidžiant, jog jau LDK laikais egzistavo parlamentarizmo užuomazgų. Aptariami Lietuvos tarpukario Seimai bei „Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos“, kodėl jos nėra ir negali būti laikomos Lietuvos valstybės parlamentais.

Remiantis Konstitucinio Teismo jurisprudencija, nagrinėjami Lietuvos Respublikos Seimo teisiniai santykiai su vykdomąja ir teismine valdžiomis. Atskleidžiamas Seimo nario kaip Tautos atstovo teisinis statusas - parlamentaro mandato turinys, įgaliojimų įgijimo ir pasibaigimo teisiniai pagrindai, parlamentaro teisių ir pareigų visuma bei veiklos garantijos. Taip pat nagrinėjamos konstitucinės nuostatos, kuriomis remdamasis Seimas gali ir turi nustatyti savo struktūrą ir darbo tvarką.

SUMMARY

This work analyses the constitutional concept of the Seimas as representation of the Nation. Under the Constitution, only Members of the Seimas are representatives of the Nation and only the Seimas is the representation of the Nation. One of the most important features according to which a state institution is to be ascribed to the representation of the Nation is that it is a collegiate state institution, which is comprised from representatives of the Nation and which adopts decisions only after debates, only by majority of votes and by taking account of various opinions.

Uncovering nation's concept of sovereignty as the only holder, continues Nation which by delegating part of its sovereignty is legitimizing the power of parliament to act on behalf of the Nation. Examined is the outcomes of parliamentary in Lithuania, disclosing the fact that might of started forming as late as times of Great Lithuanian Kingdom. Also discussed is in-between war period the Seimas as well as Highest Council of Lithuanian Soviet Socialist Republic, why it can't be treated as true Lithuanian parliament.

Considering Constitutional Court jurisprudence, analyzed is relationship between the Seimas and executive as well as judiciary powers. Disclosed is the status of member of the Seimas as representative of the Nation, the content of his mandate, legal ground of the capacity of its authority, parliament member right and responsibilities as well as the action assurance. Also analyzed is a constitutional regulation, which enables the Seimas to set up the structure and order of its work.